

ISSN 1561-1264 (PRINT)

ISSN 2664-5998 (ONLINE)

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ

Філософія

ВИПУСК 2(54) 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ № 2 (54) 2024

ISSN 1561-1264 (Print)

ISSN 2664-5998 (Online)

Key title: Naukove пізнання. Metodologiâ ta tehnologiâ

Abbreviated key title: Nauk. пізнання, Metodol. tehnol.

Variant title: Naukove пізнання: metodologiâ ta tehnologiâ

Реєстрація суб'єкта у сфері
друкованих медіа: Рішення
Національної ради України з
питань телебачення
і радіомовлення № 225
від 01.02.2024 р.

Редакційна колегія

Головний редактор:

Борінштейн Євген Русланович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Члени редакційної колегії:

Атаманок Зоя Миколаївна – доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Балашенко Інна Валеріївна – кандидат філософських наук, доцент, завідувачка наукового відділу, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Бліхар В'ячеслав Степанович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології, Львівський державний університет внутрішніх справ

Добролюбська Юлія Андріївна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та методології науки Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Єршова-Бабенко Ірина Вікторівна – доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Златіца Плашієнкова – PhD, доктор філософії, філософський факультет, Університет Камєньського в Братіславі, Словаччина

Огорокова Віра Вікторівна – доктор філософських наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Орленко Ірина Миколаївна – доктор філософії, завідувач Одеського обласного ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти, КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Петінова Оксана Борисівна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Романенко Сергій Степанович – кандидат філософських наук, в.о. доцента кафедри спортивних ігор, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Халапсіс Олексій Владиславович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та політології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Цибра Микола Федорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Юшкевич Юлія Сергіївна – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, історії та політології, Одеський національний економічний університет.

Журнал виходить
2 рази на рік і є фаховим
(категорія «Б»)
зі спеціальності
033. Філософія
відповідно до Наказу
МОН України
від 02.07.2020 № 886
(додаток 4).

Рекомендовано
до друку вченою радою
Університету Ушинського,
протокол № 6
від 28.11.2024 р.

Друковані матеріали
виражають позицію автора,
яка не завжди поділяється
редакційною колегією.

Статті у виданні
перевірені на наявність
плагіату за допомогою
програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від
польської компанії Plagiat.pl.

Передрук матеріалів
здійснюється за умови
обов'язкового посилання
на «Наукове пізнання:
методологія
та технологія».

**Вимоги до статей, які подаються до наукового журналу
«НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ»**

ПОРЯДОК ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Для опублікування статті у науковому журналі «Наукове пізнання: методологія та технологія» необхідно надіслати на електронну пошту editor@nr.pdpu.od.ua такі матеріали:

- 1) статтю;
- 2) довідку про автора (прізвище, ім'я, по батькові автора, місце роботи (навчання), адреса місця роботи, контактний телефон, адреса електронної пошти, поштова адреса для відправки друкованого примірника);
- 3) рецензію-відгук на статтю від доктора наук у відповідній галузі науки (за винятком докторів та кандидатів наук).

Редакція журналу здійснює внутрішнє рецензування статті – розгляд статті одним із членів редакційної колегії (single-blind review – рецензент знає автора, але автор не знає рецензента). На підставі проведеного рецензування автор може отримати одну з таких відповідей: – статтю прийнято до друку, – доопрацювати статтю, – автору відмовлено в публікації.

Оплата статті здійснюється тільки після офіційного підтвердження та надання реквізитів від редакції журналу (офіційний e-mail: editor@nr.pdpu.od.ua).

Матеріали, подані з порушенням вимог стандартів, не приймаються до редагування і публікації. Редакція зберігає право на редагування матеріалів, їхнє скорочення й уточнення найменування. Опубліковані матеріали виражають позицію автора, що може не збігатися з думкою редакції. За вірогідність фактів, статистичних даних і інших матеріалів відповідальність несе автор.

ТЕМАТИЧНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ

1. Філософія природи, світу і космосу;
2. Філософія суспільства та суспільної історії;
3. Філософія людини з її особливостями, здібностями і властивостями;
4. Філософія духовної сфери або інтелектуальних процесів.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

Формат А 4; поля – 2 см (нижнє) x 2 см (верхнє), 3 см (ліве) x 1,5 см (праве); абзац – 1,25 см; міжрядковий інтервал – 1,5 см; шрифт – Times New Roman; кегль – 14.

Обсяг статті – від 10 до 20 сторінок.

У тексті слід використовувати символи за зразком: лапки «...», дефіс (–), тире (–), апостроф (').

СТРУКТУРА СТАТТІ

1. Ліворуч вказується **УДК** та **тематичний розділ** журналу.
2. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) (науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) автор(и)) **мовою статті**. Максимальна кількість авторів у статті – три особи.
3. Назва статті. Має містити не більше 10 слів, розкривати сутність проблеми та бути цікавою широкому загалу науковців.
4. Резюме (від 250 до 300 слів) та ключові слова українською мовою статті (5-10 слів). Резюме має містити такі **обов'язкові** елементи: *актуальність проблеми, мета, методи та результати дослідження*.

5. Наукова стаття обов'язково має містити такі структурні елементи:

Вступ.

Мета та завдання.

Методи дослідження.

Результати.

Висновки. Висновки не повинні містити дані, яких немає в основному тексті статті.

Література завершує статтю і публікується під заголовком «Список використаних джерел». Бібліографічний опис списку оформлюється у порядку згадування з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України *ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»*. У статті мають бути посилання на іншомовні джерела (не менше 25% від загальної кількості посилань).

References. Оформлюється відповідно до стандарту **APA (APA Style Reference Citations)**. Автор (трансліт), назва статті (трансліт), назва статті (в квадратних дужках переклад на англійську мову), назва джерела (трансліт), вихідні дані з позначеннями на англійській мові. Наприклад:

Bilodid, I. K. (Ed.). (1970). *Slovnuk ukrainskoj movy: v 11 tt.* [The Ukrainian language dictionary]. Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].

6. Ім'я, прізвище, по батькові, інформація про автора(ів) (науковий ступінь, вчене звання, посада, назва та адреса організації, в якій працює(ють) автор(и)) англійською мовою.

7. Назва статті англійською мовою.

8. Резюме (від 250 до 300 слів) та ключові слова англійською мовою (5–10 слів).

Транслітерація імен та прізвищ здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27 січня 2010 р. № 55. Переклад засобами онлайн-сервісів є неприпустимим.

ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ, СВІТУ І КОСМОСУ

УДК 504:167.242.2

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-1>**Ковальчук Сергій Сергійович**

аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук
навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського,
вул. Джона Маккейна, 33, Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ ФІЛОСОФІЇ СПОЖИВАННЯ

Актуальність дослідження. *Природа сучасних екологічних викликів (кліматичні зміни, процеси, під час яких виснажуються й деградує природні ресурси, забруднюється навколишнє природне середовище) пов'язана з такими головними чинниками: багатством, яке зростає, та споживчими обсягами. Щоб розв'язати ці проблеми, необхідно, аби в суспільних процесах з'явилася дискусійна тематика щодо цінностей, споживчої культури та ін. Нині актуально використовувати поведінкові механізми, основою яких є стимул до зміни традицій споживання, мотивація до того, щоб споживчий процес став екологічно збалансованим та гармонійним. Встановлено, що екологізацію складають процеси й заходи, які пов'язані з поведінкою та користуванням природними ресурсами, спрямовані на ефективність та заощадливість, мають забезпечити соціуму та докільку знижений екоруйнівний вплив і враховують економічні інтереси кожного економічного суб'єкта, який певним чином пов'язаний із вказаними процесами й заходами та є учасником їхнього впровадження. В нинішніх умовах екологізацією ставиться на меті досягнення сталого розвитку та високоякісної суспільної життєдіяльності, користуючись державним обмеженням та ліквідуючи нежиттєздатні виробничі і споживчі моделі й стимулюючи формування належної демографічної політики.*

Мета роботи: розкрити теоретичні особливості екологічного аспекту філософії споживання. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, аналізу та синтезу, а також методу систематизації.

Результати дослідження. *Аби не поширювалася деструктивна культура споживання, варто застосовувати системний підхід, популяризуючи та просуваючи екологічне споживання. Встановлено, що термін «екологічна свідомість» варто розглядати як наявне в людини розуміння, що вона впливає на довкілля та є з природою одним цілим. Реалізуючи відповідні заходи, необхідно здійснювати такі кроки: активно сприяти тому, щоб зелена фіскальна реформа охопила ширший секторальний діапазон; створити централізовану інформаційну систему щодо екологічної продукції, аби підтримувати галузеві та регіональні ініціативи під час того, як відбуватиметься перехід, керування інвестиціями та забезпечуватиметься безпечний вибір споживачів; забезпечити фінансові вливання, щоб просувати сталі споживання, включно з відповідними науковими дослідженнями й передовими ініціативами; вивчати кращі практики та їхнє масштабування на різноманітних управлінських рівнях; розширювати зелені закупівлі товарів та поступово змінювати керівні принципи, які ставатимуть обов'язковими вимогами.*

Ключові слова: споживання, екологія, екологізація, екологічна свідомість, екологічна поведінка.

Вступ. Завдяки технологічним трансформаціям індивід може задовольнити різноманітні потреби, приміром матеріальні, соціальні, освітні, естетичні та інші. У кожної людини є прагнен-

ня мати високоякісну життєдіяльність, комунікацію з довкіллям, що диктує свідоме регулювання власними діями. У зв'язку з цим ми вважаємо, що процес, в ході якого видозмінюється філософія споживання, варто розглядати, як об'єктивно обумовлений, а новий модифікаційний напрям у споживанні виражається в неоднозначних, але яскраво виражених екологізаційних аспектах. Нині екологізацією передбачено, що досягнення сталого розвитку й високоякісної суспільної життєдіяльності можливе, якщо буде реалізоване державне обмеження й ліквідовані нежиттєздатні виробничі та споживчі моделі, а також стимулюватиметься належна демографічна політика.

Мета та завдання. Мета статті – розкриття теоретичних особливостей екологічного аспекту філософії споживання.

Методи дослідження. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Нинішні глобалізаційні умови передбачають, що інтереси, які мають підприємництво й держава, поєднуються, а відтак якраз державою здійснюється найбільше відображення корпоративних інтересів. Екологічним сегментом, який містить економічна політика, демонструється, що під час захисту довкілля національні інтереси звужуються до меж, якими окреслюються корпоративні об'єднання. Разом з тим великі організації ведуть все жорсткішу глобальну конкурентну боротьбу, аби здобути світовий капітал, і саме державою здійснюється підтримка транснаціональних компаній на міжнародному рівні. Водночас через те, що транснаціональні інтереси все більше розходяться з державними, транснаціональні компанії все частіше зацікавлені в «оминанні» національних та екологічних норм. Тобто нинішні трансформаційні умови, які характеризуються зростанням розбіжностей в інтересах, що притаманні виробникам і споживачам, передбачають зміну й державної ролі в процесі, коли регулюються виробничо-споживчі відносини та їхній екологічний елемент.

На даний час все більшої популярності набувають ідеї екологізації споживання, оскільки це є запорукою високої якості життя, фінансової економії (наприклад, на очисні заходи), багатозаповненого використання обмежених ресурсів, підвищення національної безпеки (конкуренція за ресурси є однією з ключових причин міжнародних конфліктів, а ефективність виробництва та споживання дозволяє за рахунок одного і того ж самого обсягу ресурсів задовольнити більшу кількість потреб, знизити нездорову залежність від ресурсів) тощо. Для вирішення екологічної проблеми в глобальному масштабі необхідна зміна ціннісних орієнтацій та норм поведінки щодо природи; необхідний перехід від принципу насильницького перетворення природи до принципу гармонії; необхідне введення міжнародного, глобального контролю за шкідливими виробництвами, прийняття законів про обов'язкові заходи охорони природи та сурових санкцій до порушників. І тут ми стикаємось з трикутником учасників: держава (наднаціональні органи) – споживач – виробник (в тому числі транснаціональний виробник) [4, с. 38].

Ми вважаємо, що термін «екологічна свідомість» варто розглядати як наявне в людини розуміння, що вона впливає на довкілля та є з природою одним цілим. Насамперед варто взяти до уваги, що володіти екологічною свідомістю означає не тільки розуміти потребу забезпечити чистоту довкілля, а й формувати відповідну свідомість індивіда стосовно екологічної тематики, його прагнення подолати негативні моральні особисті риси, які, приміром, проявляються в неекономічному користуванні природними ресурсами, марнотратстві, через які значно потерпає навколишнє середовище.

Отже, проаналізувавши думки науковців про екологізацію та із врахуванням вищевикладеного, зосередимось на тих аспектах, які необхідно взяти до уваги, визначаючи сутність цього явища. Виходячи з цього, можна стверджувати, що екологізацію складають процеси й заходи, які пов'язані з поводженням та користуванням природними ресурсами, спрямовані на ефективність та заощадливість, мають забезпечити соціуму та довкіллю знижений екоруйнівний вплив і враховують економічні інтереси кожного економічного суб'єкта, який певним чином пов'язаний із вказаними процесами й заходами та є учасником їхнього впровадження.

Узагальнення та систематизація сучасного досвіду просування екологічного споживання дозволили окреслити традиційні інструменти, які використовуються для промоції екологічно орієнтованих принципів споживання. Вони включають наступні групи інструментів:

– поведінкові: спрямовані на зміну поведінки споживачів за допомогою прийомів психології, соціології та культурології. Окремі поведінкові інструменти поведінки відомі як «підштовхування»;

– інформаційно-комунікативні: екологічне маркування, надання додаткової інформації про товар, маркетингова політика щодо екотоварів, пропаганда «зеленого» споживання. Необхідно зазначити, що інформаційні засоби, такі як екомаркування, вимагають кількісної оцінки імпактних наслідків споживання, що дозволяє у майбутньому досліджувати перспективи просування «зелених» товарів, визначати потенціальні напрямки їх вдосконалення, готуючи тим самим підґрунтя для інших способів просування та підвищуючи їх сприйняття на ринку;

– економічні: використовуються як ключові при впливі на людину, її вибір, оскільки ціна товару, якість та дохід часто є визначним фактором для прийняття рішень про купівлю. Економічні інструменти використовуються для введення цінових сигналів та можуть бути використані для імплементації витрат на забруднення до ціни на продукцію. При цьому регресивні наслідки підвищення цін на екотовари можна пом'якшувати за допомогою надання домогосподарствам (окремим особам) відповідних пільг (тимчасових або постійних) при оподаткуванні;

– регулятивні інструменти: значною мірою мають заборонний характер [6, с. 83–84].

Екологічний аспект споживання характеризується станом екології і його динамікою, обумовленими технологіями виробництва й споживання, що використовуються суспільством. У свою чергу, вплив національної моделі споживання суспільства на його зовнішнє середовище актуалізує зворотній зв'язок «середовище – суспільство», що визначає можливості виживання суспільства та його благополучного розвитку. Так, виснаження життєво важливих ресурсів, погіршення екологічних умов існування призводить до кризи соціальної системи та стає причиною соціальної напруженості, підвищення рівня смертності, соціальних конфліктів (війн, революцій) [3].

Існують певні гальма на шляху розвитку й впровадження в Україні системи ефективного й заощадливого природокористування; варто вказати, що наразі їх налічується чимало. Отож питання щодо реформування механізму використання природних ресурсів висувуються до розгляду урядовими інституціями, різними політичними партіями та громадськими організаціями, а також зацікавленими у їх вирішенні представниками бізнес-кіл. Але однією з найбільш вагомих причин відсутності дієвого механізму екологізації економічних відносин в системі управління господарськими процесам в Україні є проблема недостатнього врахування фінансових інтересів економічних суб'єктів, що прямо чи опосередковано приймають участь у різного роду процедурах щодо поводження з природними ресурсами. Іншими словами, саме це можна вважати пріоритетним питанням у галузі подальшої розбудови згаданого вище механізму. Отже, вважаємо, що такі дослідження наразі мають високу наукову актуальність і практичну затребуваність [1, с. 11].

Ключовими проблемами, вирішення яких сприятиме формуванню ефективних моделей споживання та виробництва шляхом запровадження превентивних механізмів і інструментів запобігання і/або вирішення екологічних конфліктів є такі:

– розробка та впровадження законодавчо закріплених державою прозорих процедур власності на ресурс, його розробку і використання (питання приватизації, оренди, викупу, концесії тощо);

– законодавче впровадження економічно обґрунтованої процедури оцінки реальної вартості ресурсу у складі національного багатства. Задля грошової оцінки та обліку має бути проведена повна інвентаризація національних природних ресурсів, що неможливо без науково обґрунтованого підходу та залучення новітніх технологій (аерокосмічні дослідження, геологорозвідка);

– при зміні моделей необхідно враховувати розмежування природних ресурсів на такі, які можуть використовуватися без значних обмежень, найбільш цінні (обмежене використання) та стратегічного призначення (відмова від використання з пошуком заміників). Як дефіцит, так і надлишок природного ресурсу може бути причиною конфлікту;

– широке залучення і використання ефективних економічних інструментів в управлінні ресурсами: рента, оренда, податок, оцінка;

– розвиток перспективних напрямів генетичної інженерії з метою запобігання «генетичних» конфліктів. Першим кроком у цьому напрямку має стати законодавче ухвалення рішення про порядок обігу продуктів харчування із вмістом генетично модифікованих компонентів у розмірі 0,9%;

– забезпечення доступу населення до користування якісними екологічними послугами (рекреація, санітарія, домогосподарства тощо);

– відкритість суспільства, його готовність до вирішення екологічних конфліктів [5, с. 54–55].

Вказані завдання будуть реалізовані завдяки тому, що:

– буде запроваджене економічне стимулювання процесів, що допоможуть споживачам і виробникам реалізувати ресурсозберігаючі заходи;

– додатково оподатковуватиметься прибуток, отриманий підприємствами й організаціями, які не дотримуються сучасних екологічних та ресурсозберігаючих вимог;

– формуватиметься чітке правове поле для того, щоб функціонували підприємства й організації, які займаються ресурсозбереженням;

– держава сприятиме, аби ставало більше джерел, за рахунок яких можна фінансувати ресурсозберігаючі заходи.

У цілому, державна політика в напрямку екологізації виробництва і споживання має змінити акцент суспільного розвитку на самодостатність, справедливість та якість життя, а не на кількісне зростання промислового виробництва, а для цього необхідне щось більше, ніж виробництво та передова технологія, а саме – зрілість суджень, співчуття та мудрість. Держава має розробити механізм співпраці з великими бізнес-структурами через встановлення рамкових умов у відповідності з якими гравці будуть встановлювати правила гри. Ключова ціль держави при цьому – позитивний кінцевий результат для навколишнього середовища. Наприклад, уряд Баварії погоджує з представниками промисловості та бізнесу певні стратегічні цілі щодо захисту населення та навколишнього середовища, а сторони-партнери беруть на себе лише зобов'язання відносно досягнення цілей, шляхи в цьому напрямку вони визначають самостійно. Тобто відбувається скорочення бюрократичних та адміністративних обмежень за рахунок збереження контрольних функцій з боку держави і спрямованості заходів на попереджуючий характер [2, с. 8].

Таким чином, враховуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що формувати екологічну свідомість та екологічний імператив – на сьогодні означає вирішувати світоглядне, морально-етичне й політико-соціальне питання. Нинішній техногенний глобалізований світ характеризується наявністю доволі парадоксальної ситуації: сучасні науки та високі технології, завдяки яким в людини з'являються колосальні можливості, використовуються для того, щоб поневолити її, зруйнувати соціальні зв'язки та знищити планету. Відтак необхідна така соціальна взаємодія, котра наповнилася б усіма картинами світу, повинна бути сформована нова доктрина, спроможна врахувати думку і природу, сповнена, крім того, духовно-моральною суттю. На думку вчених, людству необхідно справитися з розколотістю і фрагментарністю, що притаманні сучасній свідомості, з наявними в ній суперечностями тіла й розуму, фізичного та духовного, зовнішнього і внутрішнього, людини й природи. Цією новою парадигмою свідомості повинна бути поєднана теперішня фрагментарна картина дійсності, вона має володіти всіма знаннями, які накопичили різні науки, особливо сучасні природничі, та ввести їх у контекст гуманітарних і суспільних наук. З них же варто здійснити інтегрування до природничих і технічних наук речей із гуманістичною суттю: гуманізму, загальнонаукової та філософської методології та антропоцентризму, оскільки вони вивчають людину і мають на меті виявити

все найкраще в природі людини й соціуму. Завдяки цьому людство має шанс вижити в умовах нового полікультурного світу і буде знайдено правильну дорогу в подальшому розвитку суспільства, яка не зашкодить планеті.

Висновки. Отже, новітня форма розвитку, ідеалізована країнами, що розвиваються та мають гедоністичний і марнотратний тип споживання, мусить розглядатися як нестійка з позиції екологізації. Разом з тим у багатьох товарах і послугах, вироблених і реалізованих на цей час, не відображаються всі природоохоронні виробничі та споживчі затрати. У зв'язку з цим державою, що розробляє екологічні стандарти, має акцентуватися не тільки на стратегічних напрямках, згідно з якими відбувається соціально-економічний розвиток, а й на чинній екологізації споживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко В.М., Сухіна О.М., Попова О.Ю., Дякова Я.Ю. Екологізація економічних відносин в системі управління господарськими процесами. Проблеми екології. 2021. № 1. С. 7–16.
2. Камер Х. Національна держава поки що продовжує жити. *International Politic*. 2000. № 7. С. 3–15.
3. Коломієць А. Національна модель споживання: сутність та способи регулювання. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10kaosr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10kaosr.pdf).
4. Кудінова А.В. Проблема державного регулювання споживчих відносин: екологічний аспект. *Економіка та держава*. 2015. № 7. С. 37–39.
5. Мельник Л.Г., Мельник О.І., Карінцева О.І., Сотник І.М., Сабадаш В.В. Концептуальні підходи до змін моделей споживання та виробництва при переході до стійкого розвитку. *Механізм регулювання економіки*. 2007. № 3. С. 51–58.
6. Чигрин О.Ю. Зелене споживання: передумови та перспективи просування. *Вісник СумДУ*. 2018. № 3. С. 82–86.

REFERENCES

1. Antonenko V.M., Sukhina O.M., Popova O.Iu., Diakova Ya.Iu. (2021). *Ekolohizatsiia ekonomichnykh vidnosyn v systemi upravlinnia hospodarskymu protsesamy* [Greening of economic relations in the system of management of economic processes]. *Problemy ekolohii*, vol. 1, pp. 7–16 [in Ukrainian].
2. Kamer Kh. (2000). *Natsionalna derzhava poky shcho prodovzhuie zhyty* [The national state still lives]. *International Politic*, vol. 7, pp. 3–15 [in Ukrainian].
3. Kolomiets A. (2010). *Natsionalna model spozhyvannia: sutnist ta sposoby rehuliuвання* [National consumption model: essence and methods of regulation]. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10kaosr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10kaosr.pdf) [in Ukrainian].
4. Kudinova A. V. (2015). *Problema derzhavnogo rehuliuвання spozhyvchykh vidnosyn: ekolohichnyi aspekt* [The problem of state regulation of consumer relations: an ecological aspect]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 7, pp. 37–39 [in Ukrainian].
5. Melnyk L.H., Melnyk O.I., Karintseva O.I., Sotnyk I.M., Sabadash V.V. (2007). *Kontseptualni pidkhody do zmin modelei spozhyvannia ta vyrobnytstva pry perekhodi do stiikoho rozvytku* [Conceptual approaches to changes in consumption and production models during the transition to sustainable development]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, vol. 3, pp. 51–58 [in Ukrainian].
6. Chyhryn O.Iu. (2018). *Zelene spozhyvannia: peredumovy ta perspektyvy prosuvannia* [Green consumption: prerequisites and prospects for promotion]. *Visnyk SumDU*, vol. 3, pp. 82–86 [in Ukrainian].

Kovalchuk Serhii Serhiiovych
Postgraduate Student at the Department of Psychology,
Philosophy and Social Sciences
educational and scientific humanitarian institute
V.I. Vernadsky Taurida National University,
33, John McCain str., Kyiv, Ukraine

THEORETICAL FEATURES OF THE ECOLOGICAL ASPECT OF THE PHILOSOPHY OF CONSUMPTION

Relevance of the study. *The nature of modern environmental challenges (climate change, processes during which natural resources are depleted and degraded, the environment is polluted) is associated with the following main factors: growing wealth and consumer volumes. To solve these problems, it is necessary for social processes to include discussion topics regarding values, consumer culture, etc. Currently, it is relevant to use behavioral mechanisms, the basis of which is an incentive to change consumption traditions, motivation to ensure that the consumer process becomes environmentally balanced and harmonious. It has been established that greening consists of processes and measures related to the management and use of natural resources, aimed at efficiency and economy, should provide society and the environment with a reduced eco-destructive impact and take into account the economic interests of each economic entity that is in some way connected with the specified processes and measures and is a participant in their implementation. In the current conditions, greening is aimed at achieving sustainable development and high-quality social life, using state restrictions and eliminating unviable production and consumption models and stimulating the formation of an appropriate demographic policy.*

The purpose of the study: *to reveal the theoretical features of the ecological aspect of the philosophy of consumption. To achieve this goal, the following methods were used: the method of critical analysis of scientific literary sources on this issue, observation, inductive method and the method of systemic analysis.*

The results of the study. *In order to prevent the spread of a destructive consumer culture, a systematic approach should be taken to popularize and promote green consumption. It has been established that the term “environmental awareness” should be considered as a person’s understanding that they affect the environment and are one with nature. When implementing relevant measures, the following steps should be taken: actively promote green fiscal reform to cover a wider sectoral range; establish a centralized information system on green products to support sectoral and regional initiatives during the transition, manage investments and ensure safe consumer choices; provide financial injections to promote sustainable consumption, including relevant scientific research and cutting-edge initiatives; study best practices and their scaling at various management levels; expand green procurement of goods and gradually change the guiding principles to become mandatory requirements.*

Key words: *consumption, ecology, greening, environmental awareness, environmental behavior.*

ФІЛОСОФІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА СУСПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

УДК 140.8+141+314.156.+316.347+17.022.1

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-2>

Козленко Павло Юхимович

кандидат філософських наук, голова правління
Громадської організації «Одеський центр дослідження Голокосту»
вул. Садова, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0009-0000-4660-852X

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ НАРАТИВІВ ГЕНОЦИДУ

Актуальність дослідження. Сьогодні у світі фіксується зростання різноманітних дій, так чи інакше причетних до того, що може бути кваліфіковано як геноцид. Найяскравіші прояви – геноцид у Бучі, геноцид українців з боку злочинно терористичної організації російська федерація, геноцидальні дії терористичного руху хамас, що мають відсилання до Голокосту.

Є всі підстави говорити, що проблема геноциду розгортається з виникненням людства. Однак конкретні звинувачення в геноциді як окремому злочині вперше були висунуті лише в ХХ столітті, а сам термін «геноцид» з'явився в науковій літературі в 1943 році (введений Р. Лемкіним в 1933 році як реакція на геноцид вірмен). Політика геноциду стає практично невід'ємною частиною багатьох військових дій.

У сучасних умовах глобалізації геноцид як соціокультурне, соціопсихологічне явище трансформується, набуває різних форм, посилюється тенденція до появи непрямих форм геноциду, які важливо навчитися визначати на ранніх стадіях, щоб мати можливості щодо запобігання геноциду.

Тут виникають найгостріші питання моральності людини, політики, суспільства, держави.

Таким чином, актуальність теми дослідження полягає в тому, що, незважаючи на достатній ступінь розробленості правових та історичних аспектів проблеми, необхідно всебічне соціально-філософське осмислення наративів геноциду, що дозволить створити теоретичну базу для вироблення комплексних заходів щодо його витіснення з сучасного життя людства.

Мета роботи – показати, що геноцид в сучасну епоху набуває все більш значних масштабів, незважаючи на загальносвітове визнання прав людини, прав будь-якої етнічної, релігійної і тому подібної групи, будь-якої меншини на життя і гідне існування, і незважаючи на кримінальне покарання за будь-який прояв геноциду (навіть за заклики до нього) як за злочин перед людством. **Об'єктом дослідження** є відносини в суспільстві, які можуть призвести до геноциду. **Предмет дослідження** – геноцид як соціально-філософське явище, форми і способи запобігання і боротьби з геноцидом в сучасному світі.

Теоретико-методологічні основи дослідження. Базисом дослідження є системний аналіз різних аспектів проблеми геноциду як соціально-філософської та морально-етичної проблеми, доповнений принципом історизму, порівняльним методом і цивілізаційним підходом.

Результати дослідження. У роботі визначено напрямки вивчення проблеми геноцидів у рамках соціальної філософії. Зафіксовано відмінності між практично-позитивними та метазнаннями щодо геноциду. Справжнє розуміння наративів геноциду наближається до вирішення проблеми негомогенності соціально-філософських досліджень геноциду. Наративи геноциду дозволяють зрозуміти напрямок досліджень геноциду в контекстуальному полі соціальної філософії. Це є значущим для пізнання відмінностей соціально-філософського аналізу геноциду від наукового.

Даний напрямок досліджень видається особливо важливим у плані створення системи для запобігання геноциду.

Ключові слова: геноцид, соціальна філософія, соціальна філософія геноцидів, суспільство, наративи, морально-етичне, соціокультурне, метазнання.

Вступ. Морально-етична криза людства, котра у сьогоденні поглиблюється завдяки агресії терористичних угруповань росії, хамасу та хезболи, пов'язана з найжорстокішим насильством одних людей над іншими, що породжує ризики систематичного повторення такого страхітливого соціоварварського явища, як геноцид. Прояви геноциду, відомі ще в стародавньому суспільстві, можна розглядати у контексті соціокультурної, соціоцивілізаційної трагедії людства, так як геноцид являє собою навмисне знищення цілої соціальної спільності. На превеликий жаль, геноцид в тій чи іншій формі повторюється і в сучасній дійсності, представляючи собою удосконалене знищення людей.

На наш погляд, дана проблема заслуговує глибокого комплексного осмислення для напрацювання системи недопущення фактів, що виводять людство з орбіти Homo Moralis. З цієї точки зору відзначимо важливість соціально-філософського осмислення і вирішення заявленої проблеми. Однак, як свідчить практика другої половини ХХ століття, саме філософи мало представлені у вивченні даного предмета нашої уваги. Цей сумний факт підтверджується більш ніж тридцятирічним досвідом існування журналів “Genocide Studies and Prevention” і “Journal of Genocide Research”, де участь філософів у вивченні феномену геноциду залишалася відносно обмеженою [1–3]. Огляд нечисленної філософської літератури в рамках genocide studies дає зрозуміти, що під позначенням в якості філософських досліджень геноциду ховаються найрізноманітніші роботи, внесок яких у дослідження самого феномена геноциду часто сумнівний. У них ми зустрінемо варіацію аргументу від тонкої настройки на користь існування Б-га, що використовує в якості однієї з посилок [2, р. 35–46] той факт, що геноциди відбувалися в світовій історії, дослідження, присвячені встановленню причетності філософії чи окремих філософів до геноцидів чи геноцидарних дискурсів [2, р. 82–95], соціально-філософські праці яких ріднить із соціологією, історією, perpetrator studies та іншими науками завдання визначення геноциду, пошуку його причин. Але саме понятійний апарат соціальної філософії, спрямований на системне розуміння проблемного поля дослідження є фундаментом нашої роботи, її спрямованістю на глобальне осмислення наративів геноциду.

Основна мета роботи – показати, що геноцид в сучасну епоху набуває все більш значних масштабів, незважаючи на загальносвітове визнання прав людини, прав будь-якої етнічної, релігійної і тому подібної групи, будь-якої меншини на життя і гідне існування і, тим більше, незважаючи на кримінальне покарання за будь-який прояв геноциду (навіть за заклики до нього) як за злочин перед людством.

Реалізація мети дослідження передбачає вирішення наступних **завдань**:

- 1) виділити соціально-філософське розуміння геноциду;
- 2) дослідити проблему еволюції геноциду та геноцидальних проявів;
- 3) показати наративи геноциду в сучасну епоху;
- 4) вивчити тенденції переходу до непрямого геноциду як до способу вирішення виникаючих у світі протиріч;
- 5) проаналізувати засоби запобігання геноциду.

Об'єктом дослідження є відносини в суспільстві, які можуть призвести до геноциду.

Предмет дослідження – геноцид як соціально-філософське явище, форми і способи запобігання і боротьби з геноцидом в сучасному світі.

Теоретико-методологічні основи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний аналіз різних аспектів проблеми геноциду як соціально-філософської та морально-етичної проблеми, доповнений принципом історизму, порівняльним методом і цивілізаційним підходом.

Теоретичною базою роботи стали філософські праці, в тому числі роботи з соціальної філософії, історії філософії, філософської антропології, філософії політики, а саме твори: Р. Лемкіна, Х. Арендт, К. Ясперса, Е. Фромма, Ф. Фукуями, М. Хардт, А. Негрі, С. Хантінгтона, З. Баумана, Е. Хільдесхаймера, А. Люстінгера, І. Трунка, Р. Вайнгартена, Р. Хільберга та інших вчених. Серед сучасних українських вчених необхідно зазначити погляди на геноцид Є. Борінштейна.

Результати дослідження. Вперше питання про класифікацію геноциду як злочину був поставлений ще в 1933 р. Рафаелем Лемкіним на п'ятій конференції з уніфікації міжнародного права [4]. У 1948 р. ООН визнала геноцид злочином, схваливши «Конвенцію про попередження злочину геноциду і покарання за нього», тим самим поняття «геноцид» стало предметним полем глобальних досліджень [5]. Сучасними порівняльними дослідженнями геноциду з метою його попередження і покарання займається заснована в 1994 р. Міжнародна Асоціація дослідників геноциду International Association of Genocide Scholars, IAGS), основною метою якої є дослідження природи, причин і наслідків геноциду і, що представляється особливо важливим, заходів щодо запобігання геноциду.

Введений Р. Лемкіним в юридичну практику термін «геноцид» мав на увазі координований план різних дій, спрямованих на знищення життєво важливих основ існування національних груп і самих цих груп як таких» [6].

На наш погляд, юридична класифікація слабо розрізняє культурну і гуманітарну сторони даного феномена, і цілком логічним було б введення додаткового критерію, що фіксує знищення традиційної культури з метою подальшого знищення етносу. На приклад, широко відомий твір Т. Мальтуса [7] не закликає до прямого знищення людей; однак мальтузіанська «негативна еволюція» згодом дає концептуальний поштовх до розвитку расизму і нацизму.

У первісному наближенні можемо виділити три основні форми геноциду: спрямовану, ненаправлену і приховану. Ненаправленим можна назвати геноцид з нечітко визначеним об'єктом, переважно з метою освоєння території. Прикладом може бути винищення українців російськими терористичними військами в сучасній дійсності. Об'єкт спрямованого геноциду визначено також чітко, як і його методи. Умови перебування в концентраційних таборах євреїв під час Другої світової війни передбачали поступову ліквідацію всього єврейського народу. Саме тут геноцид є першою чітко організованою системою повного знищення певного народу. У разі прихованої форми об'єкт геноциду визначено, а його методи і просторово-часові рамки розпливчасті, геноцид набуває рис «природної» асиміляції. Поступова асиміляція народів росії (бурятів, хантів, мансі і більшості інших) при пильному розгляді є довгим, безкомпромісним і необоротним процесом соціального, культурного, психологічного, економічного і політичного тиску з боку держави, процесом, в ході якого народи з багатовіковою історією втрачають свою унікальність і етнічну ідентичність. Точно такий же процес спробував організувати СРСР проти народів, що його населяють (українців, кримських татар, євреїв, ромів, латишів, литовців, естонців та інших), проте тут зважаючи на значно розвинену національну самосвідомість повністю втілити ідею в життя не вдалося.

Саме тому необхідним є комплексний аналіз наративів геноциду, що дозволить приймати більш розлогі міри запобігання геноциду.

Перший наратив, який розглядає соціальна філософія геноцидів, – це **свідчення (testimony)** вижили в геноциді.

Свідчення становлять предмет соціальної філософії геноцидів через те, сам акт свідцтва може розглядатися як парадокс.

Ця парадоксальність потребує пояснення. Прагматика свідцтва, якщо розглянути його як мовний акт, полягає в тому, щоб проінформувати про якийсь стан справ. Відповідно, свідчення може бути прагматично успішним чи не успішним залежно від того, виконується це комунікативне завдання чи ні, тобто, чи є свідцтво в першу чергу повним.

Але якщо подивитися на хрестоматійні свідцтва Елі Візеля або Прімо Леві, то ми виявимо, що їх свідцтва дивним чином переконливі, притому що вони не є повними через лакунарність самого досвіду Голокосту. Більш того, якби ці свідчення були повними в тому ж сенсі, як, наприклад, детальний поліцейський звіт, то таке свідчення було б менше переконливим [8], так як сумнівно припускати, що людина, яка перенесла травматичний досвід, могла б фотографічно фіксувати і точно його відтворювати в акті свідцтва. Виходить, що свідцтво про Голокост як мовний акт підпорядковується правилам, протилежним для свідцтва в загальному сенсі, але при цьому воно все ще є свідченням.

Тепер ми логічно переходимо до слідуєчого наративу, а саме, – **парадоксальності**.

Як подія геноциди є в чомусь, на наш погляд, протилежними контексту часу і суспільства, в яких вони відбувалися. Генезис цього парадоксу, пов'язаний з тим, що геноциди важко вписати в загальний історичний наратив і в сучасні самоочевидні уявлення про соціальне.

Уточнення соціальною філософією проблеми геноциду в даному контекстуальному розгляді полягає у фіксації та вирішенні парадоксів, які автори виявляють у геноцидах. Відповідно, класичні для соціальної філософії автори, які сформулювали ці парадокси та їх рішення, складають канон і для соціальної філософії геноцидів: сірість і дурість Ейхмана й неймовірна катастрофа, яку представляє Голокост для Арндт, триумф гуманізму та освіти у ХХ столітті і Голокост для Адорно та Хорхаймера, вкоріненість біополітичних технологій, що «змушують жити» у суспільствах модерну, та геноциди для Фуко, Модерн і Голокост для Баумана.

Вирішити парадоксальність такого плану означає встановити між першим компонентом і другим причинно-наслідкові відносини. Тут корисно буде розрізнати практично-позитивне знання, яке виробляє наука, і теоретичної спрямованості метазнання, яке виробляє філософія. Метазнання є знанням про практично-позитивному знанні в наступному сенсі: метазнання пояснює знання. Це означає пошук підстав для практично-позитивного знання, його вбудовування в інший контекст; тобто встановлення правил, за якими ми можемо використовувати практично-позитивне знання.

Ця різниця між практично-позитивним знанням і метазнанням стає більш очевидною, якщо звернути увагу на відмінність між питаннями, на які відповідають науки та соціальна філософія геноцидів.

Найгостріше питання «Чому стався геноцид X?» можна розглядати виходячи з двох різних прагматик цього питання. Перша прагматика питання полягає, власне, в пошуку діючих/достатніх/необхідних причин геноциду, які: 1) не так віддалені від геноциду за часом; 2) екстраординарні або конфігурація цих причин досить унікальна. Саме в такому сенсі відповідають на це питання економіка, соціальна психологія, політологія, теорія міжнародних відносин; в цих науках дається деяка кількість контингентних причин в якості відповіді, будь то мальтузіанська криза, дія жорстокої пропаганди і мови ненависті, якийсь психологічний ефект і так далі. Але ми можемо відповісти на питання про причину геноциду і в іншій інтерпретації. Логічним буде пояснити, чому стався той чи інший геноцид за допомогою вказівки на звичайні причини (в сенсі того, що вони актуально і об'єктивно присутні в суспільстві, але виходять за рамки практичної очевидності, вимагаючи філософського аналізу).

Соціально-філософська складова питання пояснюється в об'єднанні причин, зазначених відомими дослідниками цього питання. Так, Фуко і Агамбен бачать причини в біополітиці, яка сходить до давнини або до теорії Мальтуса, Адорно і Хоркхаймер пов'язують геноцид з наслідками просвітництва як такого, Арндт – з банальністю, відсутністю морального мислення, а Бауман – з модерном. У всіх цих випадках причина геноциду вкорінена в буденних для нас явищах або в самому суспільстві.

Саме в цьому ракурсі ми отримуємо другу істотну відмінність – різну прагматику питання і, відповідно, різні відповіді на це питання. Пояснення в рамках соціальної філософії геноцидів полягає в розумінні геноциду не як екстраординарного явища, а як події, яка є очікуваним наслідком звичайних причин, а це означає, що ми можемо попередити геноцид завдяки своєчасному втручанням в життя того чи іншого суспільства, держави.

На жаль, як показує сучасна практика, держави просунутої демократії не дуже-то схильні сьогодні до такого роду втручання. Інакше геноциду в Україні та Бучі можна було уникнути хоча б на стадії заяви президента США Байдена про вступ США у війну у разі агресії росії, спираючись на Будапештський меморандум. Однак було зроблено заяву прямо протилежне, що США жодним чином не втрутяться, що і послужило додатковим стимулом агресії.

Завдяки вищевикладеному ми можемо зафіксувати ряд відмінностей соціально-філософського розуміння геноциду від наукового: соціальна філософія геноциду створює метазнання про свій предмет, тоді як наука створює практично-позитивне знання (прагматика питання

«чому стався той чи інший геноцид?» для соціальної філософії геноцидів полягає в пошуку системних причин).

Глобальною метою соціальної філософії геноцидів, так само як і інших дисциплін, що належать до *genocide studies*, є запобігання геноцидів, що вже усвідомлюється і відзначається вченими [9]. Очевидно, існує значний розрив між соціально-філософською теорією та дійсним запобіганням геноциду.

Запобігання геноцидам – це прийняття рішень в умовах недостатньої інформованості, з одного боку, і необхідності швидкої дії – з іншого. При такому стані справ прийняття рішень вимагає критичної роботи над своїми підставами. Дисципліни в рамках *genocide studies* розробляють критичний апарат, який повинен допомогти приймати коректні рішення [10].

Таким чином, соціальна філософія геноцидів, створюючи метазнання, фіксує наші забобони (все те, що передуює прийняттю рішень – свого роду ідоли по Ф. Бекону) і допомагає їх подолати, тим самим надаючи допомогу в запобіганні геноцидів.

З нашої точки зору існує щонайменше два великі упередження щодо геноцидів, які формують наше сприйняття цього проблемного явища і які вирішує соціальна філософія геноциду.

Якщо ми звернемо увагу на нашу мову про геноциди, на дійсну практику обговорення геноцидів, то легко виявити, що вона є зараженою юридичними поняттями: мова пропаганди перекладається на метамову права, матеріальність геноциду редукується до заздалегідь заданої соціальної онтології юриспруденції, ми переводимо геноцид на мову вбивства, шкоди психіці і здоров'ю, об'єкт геноциду редукується до національної, етнічної, релігійної або расової групи. Соціальна філософія геноциду стоїть в опозиції до такої редукції, формуючи не-юридичну мову говоріння про геноциди.

Другий забобон полягає в тому, що в наших стратегіях говоріння про геноцид проглядається позиція в якості якої держава (або принаймні її каральні інститути) є головними акторами і чинними причинами геноциду. Щодо цього забобону соціальна філософія переорієнтує погляд на глибші причини, вкорінені в самому суспільстві.

Тому наше розуміння полягає в наступному: **соціальна філософія геноцидів** – це кластер критичних філософських досліджень, що системно розглядають проблеми геноцидів, позначення геноциду, причини геноциду, що мають на меті за допомогою критичної рефлексії, морально-етичного мислення та емпатії запобігання геноцидам. В цьому ракурсі важливим є соціокультурне розуміння геноциду [11].

Центральною методологічною установкою визначення наративів геноциду в контекстуальному системному полі соціальної філософії є орієнтація на простежування зв'язків між концептуальними уявленнями про розвиток суспільства і геноцидами. Ми цілком резонно можемо стверджувати, що геноциди є не лише глобальним соціокультурним явищем, а й глобальною соціокультурною проблемою. Якщо ми розуміємо геноцид як винищення людей за ознакою приналежності до якоїсь стабільної групи, то, при довірі до джерел, як геноцид ми можемо кваліфікувати досить різнобічні історичні події.

Саме тому необхідна концептуалізація геноцидів в рамках соціальної філософії, що ґрунтується на системному розумінні даної проблеми, її причини та наслідків для людства як соціо-біологічного виду.

Висновки:

1. Встановлено, що все більш небезпечною рисою сучасного етапу розвитку людського суспільства стає тенденція трансформації прямого геноциду в непрямий геноцид.

2. У зв'язку з тим, що деякі сучасні процеси глобалізації сприяють посиленню тенденції переходу від прямого до непрямого геноциду як до способу вирішення виникаючих конфліктів, стверджується необхідність подальшої розробки системного соціально-філософського змісту поняття геноциду, співвідношення прямого геноциду і непрямого геноциду; визначення і дослідження наративів геноциду.

3. Важливою є розробка сучасних способів виявлення явищ геноциду на якомога більш ранніх його етапів для ведення з ним ефективної боротьби. При цьому держави розвинутої

демократії беруть на себе обов'язки і відповідальність захищати різні групи, народи і держави від геноциду як такого.

4. Необхідно підкреслити складність виявлення доказової бази геноциду, відмежування геноциду від інших дій влади або конкретних осіб, що завдають шкоди самому існуванню окремих етнічних спільнот (народів). Але якраз в цьому і полягає перевага соціально-філософських досліджень, що вони можуть розробити методологію виявлення явищ геноцидального плану і запобігти виникненню і розвитку геноцидів.

5. Видається життєво-необхідним зрозуміти важливість переходу в методології наукового дослідження від принципу політичної навісності при визначенні явищ геноциду, до системного підходу при аналізі насильницьких політичних, соціальних, культурних та економічних змін, що унеможливають існування певної групи. Такий аналіз дозволяє кваліфікувати конкретні дії якихось політичних або інших сил як непрямий геноцид, тобто як злочин проти людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Roth John, Michael Berenbaum. *Holocaust: Religious and Philosophical Implications*. New York: Paragon House; First Edition, 1989. 390 p.
2. Roth John. *Genocide & Human Rights: A Philosophical Guide*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 373 p.
3. O'Byrne Anne. *The Genocide Paradox: Democracy and Generational Time*. Fordham University Press; 1st edition, 2023. 256 p.
4. Lemkin Raphael. *Axis Rule in Occupied Europe*. Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 1944.
5. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. Adopted by Resolution 260 (III) of the UN General Assembly of December 9, 1948.
6. Lemkin Raphael. "Acts Constituting a General (Transnational) Danger Considered as Offences Against the Law of Nations," (Madrid, Spain: 5th Conference for the Unification of Penal Law in Madrid, Spain, October 1933). URL: <http://www.preventgenocide.org> > ... (дата звернення: 24.10.2024).
7. Мальтус Томас. *Дослідження закону народонаселення*. Київ: Основи, 1998. 535 с.
8. Zizek Slavoj. *Violence*. New York: Picador, 2008. 273 p.
9. López María del Rosario Acosta. *Totalitarianism as Structural Violence: Toward New Grammars of Listening. Logics of Genocide. The structures of Violence and The Contemporary World*. N.Y.: Routledge, 2020. 312 p. Pp. 173–186.
10. Woolford A., Hinton A. Guest editorial: Critical Genocide and Atrocity Prevention Studies. *Genocide Studies and Prevention. An International Journal*. № 13 (3), 2019. Pp. 1–8.
11. Либо М.В., Борінштейн Є.Р. Геноцид як соціокультурне явище. *Освіта та соціалізація особистості*: матеріали XI Інтернет-конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. (Одеса, 20–21 квітня 2023 р.). Одеса: Університет Ушинського. С. 46–49.

REFERENCES

1. Roth John, Michael Berenbaum. (1989). *Holocaust: Religious and Philosophical Implications*. New York: Paragon House; First Edition. 390 p. [in English].
2. Roth John. (2005). *Genocide & Human Rights: A Philosophical Guide*. New York: Palgrave Macmillan. 373 p. [in English].
3. O'Byrne Anne. (2023). *The Genocide Paradox: Democracy and Generational Time*. Fordham University Press; 1st edition. 256 p. [in English].
4. Lemkin Raphael. (1944). *Axis Rule in Occupied Europe*. Washington, Carnegie Endowment for International Peace. [in English].
5. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. (1948). Adopted by Resolution 260 (III) of the UN General Assembly of December 9. [in English].
6. Lemkin Raphael. (2024). "Acts Constituting a General (Transnational) Danger Considered as Offences Against the Law of Nations, (Madrid, Spain: 5th Conference for the Unification of Penal Law in Madrid, Spain, October 1933). URL: <http://www.preventgenocide.org> > ... (data zvernennia: 24.10.2024). [in English].

7. Maltus Tomas. (1998). Doslidzhennia zakonu narodonaseleunia. [Research of the law of population]. Kyiv: Osnovy. 535 s. [in Ukrainian].
8. Zizek Slavoj. (2008). Violence. New York: Picador, 2008. 273 p. [in English].
9. López María del Rosario Acosta. Totalitarianism as Structural Violence: Toward New Grammars of Listening. (2020). *Logics of Genocide*. The structures of Violence and The Contemporary World. N.Y.: Routledge. 312 p. Pp. 173–186. [in English].
10. Woolford A., Hinton A. (2019). Guest editorial: Critical Genocide and Atrocity Prevention Studies. *Genocide Studies and Prevention. An International Journal*. № 13 (3). Pp. 1–8. [in English].
11. Lybo M.V., Borinshtein Ye.R. (2023). Henotsyd yak sotsiokulturne yavyshe. [Genocide as a socio-cultural phenomenon]. *Osvita ta sotsializatsiia osobystosti: materialy KhI Internet-konferentsii здобувачив vyshchoi osvity i molodykh uchenykh*. (Odesa, 20–21 kvitnia 2023 r.). Odesa: Universytet Ushynskoho. S. 46–49. [in Ukrainian].

Kozlenko Pavlo Yukhimovich

Candidate of Philosophical Sciences,

Chairman of the Board

Public organization “Odessa holocaust Research Center”

10, Sadova str., Odesa, Ukraine

orcid.org/0009-0000-4660-852X

SOCIO-PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF GENOCIDE NARRATIVES

Relevance of the study. Today, the world is recording an increase in various actions that are somehow involved in what can be qualified as genocide. The most striking manifestations are the genocide in Bucha, the genocide of Ukrainians by the criminal terrorist organization Russian Federation, the genocidal actions of the terrorist movement Hamas, which have references to the Holocaust.

There is every reason to say that the problem of genocide unfolds with the emergence of humanity. However, specific accusations of genocide as a separate crime were first made only in the XX century, and the term "genocide" itself appeared in the scientific literature in 1943 (introduced by R. Lemkin in 1933 as a reaction to the Armenian genocide). The policy of genocide is becoming almost an integral part of many military operations.

In the modern conditions of globalization, genocide as a socio-cultural, sociopsychological phenomenon is transformed, takes on various forms, and the tendency to appear indirect forms of genocide increases, which are important to learn to identify at an early stage in order to be able to prevent genocide.

This raises the most pressing questions of human morality, politics, society, and the state.

Thus, the relevance of the research topic lies in the fact that, despite the sufficient degree of development of the legal and historical aspects of the problem, a comprehensive socio-philosophical understanding of the narratives of genocide is necessary, which will create a theoretical basis for developing comprehensive measures to displace it from the modern life of humanity.

The aim of the work is to show that genocide in the modern era is becoming increasingly significant, despite the global recognition of human rights, the rights of any ethnic, religious and similar group, any minority to life and a decent existence, and despite the criminal punishment for any manifestation of genocide (even for calls to it) as a crime against humanity. **The object of research** is Relations in society that can lead to genocide. **The subject of the research** is genocide as a socio-philosophical phenomenon, forms and methods of preventing and combating genocide in the modern world.

Theoretical and methodological foundations of the research. The basis of the research is a systematic analysis of various aspects of the problem of genocide as a socio-philosophical and moral-ethical problem, supplemented by the principle of historicism, a comparative method and a civilizational approach.

Research results. The paper defines the directions of studying the problem of genocides in the framework of social philosophy. There are differences between practical-positive and meta-knowledge about genocide. A true understanding of genocide narratives approaches solving the

problem of inhomogeneity of socio-philosophical studies of genocide. Genocide narratives allow us to understand the direction of Genocide Research in the contextual field of social philosophy. This is important for understanding the differences between the socio-philosophical analysis of genocide and the scientific one.

This area of research seems particularly important in establishing a system to prevent genocide.

Key words: *genocide, social philosophy, social philosophy of genocides, society, narratives, moral and ethical, sociocultural, metaknowledge.*

УДК 373.5:371.217+ 37.035.6:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-3>**Собчук Роман Олександрович**аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук
навчально-наукового гуманітарного інститутуТаврійського національного університету імені В. І. Вернадського,
вул. Джона Маккейна, 33, Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ АКсіОЛОГІЇ ТА ПОВЕРНЕННЯ ЇЇ В УКРАЇНСЬКУ ОСВІТНЮ ПРАКТИКУ

Актуальність дослідження. У зв'язку з нинішнім станом розвитку України, глибокими соціальними, духовними й економічними зрушеннями, які переживає країна в третьому тисячолітті, виникла необхідність реформувати освітню систему, завдяки чому людина утвердиться як найвища соціальна цінність, найповніше розкриються її здібності, стануть пріоритетними загальнолюдські цінності, в людські відносини в соціумі та з навколишнім середовищем прийде гармонія. Ціннісна проблематика завжди була й залишиться присутня як у науковому дискурсі, так і в царині, що охоплює людську цікавість. Це питання є вічно актуальною проблемою. Проблемний науковий дискурс та сьогодення доводять: на аксіологічній тематиці акцентують не тільки професійно зацікавлені фахівці й дослідники, вона є чи не найбільш резонансною та найбільш актуальною в кожній із суспільних галузей. Аксіологією освіти охоплені різні проблеми й аспекти, зокрема самоактуалізація та професійний ріст і життєва мудрість, зрілість поглядів. Враховуючи, що резонансність, яку нині формують освітньо-інноваційні хвилі, перебуває на піковій стадії, можна стверджувати, що дослідницька акцентуація та актуалізація теми аксіології неминуче відбуватиметься і в майбутньому.

Мета роботи: проаналізувати особливості трансформації європейської освітньої аксіології та визначення можливостей повернення її у вітчизняну освітню практику. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Встановлено, що механічно дублюючи ціннісні засади, на яких базується європейська освіта, не вдасться отримати бажані результати в українській освітній сфері, адже в нашій країні власна ціннісна система, якій притаманні кордологізм, седентаризм та антеїзм і підґрунтям для якої стали українські народні традиції, самобутня культура, а держави Європи є стабільними суспільствами, що мають усталені демократичні, соціально орієнтовані ринкові традиції та раціоналістичну ціннісну систему (відбувається особистісна, професійна й соціальна реалізація самодостатньої особи). Зауважено, що в освітньому процесі визначальний критерій полягає в якісній освіті, а стратегічна мета – виховати миролюбство як сталу та невід'ємну рису, якою має володіти європеець, і основоположні громадянські чесноти й цінності, які знаходять свій вияв у гідності, повазі, відповідальності, соціальній активності, скромності, дбайливому ставленні до навколишнього середовища й т. ін.

Ключові слова: освіта, аксіологія, аксіологічний підхід, європейська освіта, цінності.

Вступ. Відтоді, як Україною було відновлено незалежність, вона переживає біфуркаційний стан соціокультурного перетворення й векторного приєднання до європейського освітнього простору. Відображення цього процесу містять численні офіційні документи, його осмисленням займався філософський дискурс, що підтверджено багатьма науковими працями. Ця стаття за предмет дослідження обрала проблематику, навколо якої відбувається активна дискусія: існування потреби перетворити освітню систему на відповідну реальним державним та суспільним потребам мережу; поетапний перехід усіх вищих навчальних закладів у підпорядкування Міністерству освіти і науки України та їхнє об'єднання; організація процесів, під час яких будуть створені крупні регіональні й корпоративні дослідницькі університети, в яких відбудеться зосередження високого науково-педагогічного й методичного потенціалу, забезпечення

сучасних стандартів, згідно з якими будуть організовані освітній процес і наукові дослідження, упровадження сучасного університетського менеджменту; наявність структурних невідповідностей між такими важливими чинниками, як обсяги та структура підготовки спеціалістів та реальні суспільні й економічні потреби.

Механічно дублюючи ціннісні засади, на яких базується європейська освіта, не вдасться отримати бажані результати в українській освітній сфері, адже в нашій країні своєрідна ціннісна система, якій притаманні кордологізм, седентаризм та антеїзм і підґрунтям для якої стали українські народні традиції, самобутня культура, а держави Європи є стабільними суспільствами, що мають усталені демократичні, соціально орієнтовані ринкові традиції та раціоналістичну ціннісну систему (відбувається особистісна, професійна й соціальна реалізація самодостатньої особи), що ми детально аналізували в текстах останніх публікацій. Це обумовлюється якісною освітою.

Мета та завдання. Мета статті полягає у проведенні аналізу особливостей трансформації європейської освітньої аксіології та визначенні можливостей повернення її у вітчизняну освітню практику.

Методи дослідження. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. В сучасній освітній системі України тривають серйозні трансформації, завдяки яким відбувається її диференціація в найбільш відчутній, метафізичній площині. У зв'язку з пандемією коронавірусу та повномасштабним вторгненням РФ в Україну сучасна цивілізація кардинально змінилася, змінила ціннісні орієнтири сучасна культура та набула актуальності потреба філософськи осмислити освітні проблеми.

Розвиваючись у різних галузях знань, аксіологія знайшла своє застосування і в педагогіці. Аксіологія, як наука про цінності освіти, у яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють взаємодію в освітній сфері і формують компонент відносин у структурі особистості, видається характерологічною складовою гуманітарної парадигми, що надзвичайно активізувалася наприкінці ХХ століття. На початку ХХІ століття ціннісний смисл людського життя у всіх його функціональних виявах набирає особливого значення, що зумовлює аксіологізацію освіти. Система цінностей, яка належить до загальнонаукових понять, знаходить вагоме методологічне значення в педагогіці, а педагогічна аксіологія сьогодні вважається багатьма вченими самостійним розділом філософії цінностей. Зокрема, філософи (С. Анісімов, О. Дробницький, М. Каган, В. Лутай, М. Марчук та ін.) стверджують, що гуманітарне знання за своєю природою аксіологічне, тобто його призначення для людини визначається передусім ціннісними засадами; ціннісне ставлення до дійсності пов'язане з когнітивним, а пізнавальна діяльність і її результат – знання – мають чітко виражені ціннісні характеристики [6, с. 11].

А, наприклад, дослідники (І.А. Бех, В.О. Огнев'юк, В.І. Андрєєв, Є.В. Бондаревська, І.Ф. Ісаєв, С.В. Кульневич, В.А. Сластьонін та ін.) вважають за необхідне у ході підготовки фахівців у галузі освіти в межах вивчення педагогічних дисциплін виділити аксіологічний підхід, як методологічну основу, що додасть майбутнім вчителям ціннісну спрямованість. Підтвердженням тому слугуватиме дефініція "аксіології", подана в Словнику з педагогіки: «аксіологія у сучасній педагогіці виступає як її методологічна основа, що визначає систему педагогічних поглядів, в основі яких лежить розуміння і затвердження цінності людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності й освіти» [2, с. 12–13]. Таким чином, є доцільним розгляд аксіологічного підходу як філософсько-педагогічної стратегії, завдяки вказаним напрямкам якої розвивається професійне мистецтво, використовуються педагогічні ресурси, які розвивають особистість, та формується перспективне покращання освітньої галузі загалом.

Роль, яку відіграє аксіологічний підхід в освітній сфері, полягає в тому, щоб визначити генезис ціннісних витоків, вектори, за допомогою яких особистість залучається до них згідно з культурними нормами. З огляду на це зауважимо, що найбільш важлива, на

нашу думку, особливість користування аксіологічним підходом полягає у його здатності використовуватися разом із засобами культурологічного підходу. Завдяки такому контексту відбувається визначення змістовної бази та шляху, яким потрібно вести науково-педагогічний пошук і вирішувати завдання, що стоять перед здобувачами освіти. В результаті має ефективно використовуватися аксіологічний підхід, який в освітній сфері потрібно застосовувати в сукупності з іншими діями, в ході яких аналізуються культурні цінності, визначаються їхнє актуальне й важливе значення, ресурси, з яких у нинішніх реаліях формується розвиток культури.

Аксіологія освіти як філософський напрям і навчальна дисципліна втілює і репрезентує багатовекторний функціональний зміст. Серед усього спектру функцій (інформативна, виховна, комунікативна і т. д.) пріоритетне значення мають функції кореляції і екстраполяції, оскільки саме вони зумовлюють вибір життєвих стандартів, настанов, принципів. Цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і ключових мотивів життєдіяльності. Вони визначають моральні устої і принципи поведінки. Саме тому будь-яке суспільство з зацікавленням у тому, щоб люди притримувались тих чи інших норм поведінки, щоб актуалізувались ті чи інші цінності та пріоритети життя і щоб людина неминуче ставала об'єктом цілеспрямованого виховання. А методологічна система виховання, прийнята в даному суспільстві, завжди визначається панівною в ній системою цінностей [5, с. 213].

Проблемі аксіології освіти присвячено велику кількість досліджень у різних сферах науки, написано велику кількість монографій, підручників, навчальних посібників, посібників і науково-популярних видань. Достатньо відзначити, що лише інтернет-ресурси пошукової системи Google пропонують понад чимало посилань на термін «аксіологія освіти», що свідчить про те, що нині активно обґрунтовуються аксіологічні принципи в освіті, аксіологічний підхід у педагогіці та педагогічних дослідженнях, розробляються практико орієнтовані аксіологічні технології, що покликані вбудувати їх у систему педагогічної науки і забезпечувати їх впровадження в освітню практику загальноосвітньої школи та вищої освіти. Слід наголошувати, що ціннісний вимір має стосуватися всіх сфер людського буття. Особливу увагу науковці приділили досвіду модернізації українського суспільства, приклади проектів модернізації різних країн світу та можливості їх впровадження в Україні. Авторами запропоновано цінності-медіатори для активації створення цінностей, що властиві успішним модернізаційним проектам, водночас проаналізовано різноманітні сторони модернізації, зокрема, такі: потенціал економічних орієнтацій населення; ціннісні орієнтири виробничого сектора; соціальний капітал як один з ресурсів модернізації; механізми формування громадянської активності в Україні; бар'єри на шляху модернізації вищої освіти [1, с. 213].

Вибудовуючи дорожню карту здобувача освіти, її стратегію, необхідно враховувати базові цінності в контексті входження в європейський освітній простір. До них нами віднесено:

– академічні цінності: інституціональну автономію, фундаментальність, інтелектуальний розвиток, академічну доброчесність та свободу, академічну колегіальність, сприяння впровадженню інновацій, професійну компетентність, нові принципи викладання та траєкторії дослідження, відповідальність, синкретизм освітнього й дослідницького процесу, академічну мобільність, критичне мислення, модель співпраці викладача та студентів, їх інкорпорацію до наукових досліджень;

– цінності саморозвитку та добробуту, серед яких можна виокремити цінності самореалізації, індивідуальності, міжособистісних відносин, неперервності освіти, адекватність поведінки особистості відповідно до середовища та ситуації, професійної етичності, здоров'я, корпоративності, конкурентоспроможності на ринку праці випускника;

– цінності громадянського суспільства: демократія, свобода, прозорість, соціальна справедливність, толерантне ставлення до особистості, культурне багатство, соціальна відповідальність;

– організаційні цінності: прийняття тих чи інших рішень, в основі яких координація, узгодженість думок та інтересів, свобода вибору при здійсненні наукових досліджень, статус-

на ієрархія, підґрунтям якої є принцип наукового авторитету, технологічна складова освітньої діяльності, стандартизація якості освіти. Саме аксіологічний підхід як «філософсько-педагогічна стратегія», що показує шляхи розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості і проектує перспективи вдосконалення системи освіти [5, с. 213].

Отже, в межах українського наукового простору відзначається присутність проблеми, пов'язаної з об'єктивним розумінням, якими є освітні цінності, та їхнім вирішальним значенням для тих, хто є учасниками педагогічного й навчального процесів, а це педагоги й учні. З огляду на це існує потреба у здійсненні фундаментальних та прикладних наукових досліджень, які дозволять з'ясувати роль, суть, призначення та особливості ціннісного прояву на різних освітніх етапах. В.Г. Кремень слушно наголошує, «Щоб розпочати творення і відтворення інноваційної, сучасної, творчо-суб'єктної системної системи освіти, необхідна їй нова філософія, в якій свідомість, суб'єкт – первинні» [4, с. 273]. Сучасній вітчизняній освітній філософії, відповідно до європейських освітніх цінностей, необхідно не тільки спиратися на людський менталітет, спосіб мислення, а й виходити зі «зміни... ціннісних орієнтацій, способів діяльності, поведінки і способу життя як в індивідуально-особистісному, так і в суспільному масштабі. Звичайно, найважливішими засобами розв'язання цих проблем є культура, освіта, філософія, мистецтво, наука. Проте, для цього вони самі повинні зазнати зміни, зблизивши предметний зміст науково-освітньої діяльності з аксіологічною спрямованістю (виділ наше), ввівши антропологічні та гуманістичні критерії й оцінки результатів своєї діяльності» [4, с. 282].

Проаналізувавши наукові джерела, можна дійти висновку, що аксіологічному аспекту нинішньої вітчизняної освітньої сфери приділяють увагу в своїх працях багато вчених, однак разом з цим відзначається й наявність неоднозначного розуміння, якою є її аксіологічна спрямованість. Завдяки аксіологічному виміру вітчизняної освітньої системи будуть вирішені такі її відповідальні завдання:

- розвиватиметься та вдосконалюватиметься методологічна культура й компетентність тих, хто здійснює дослідження;
- формуватиметься, розвиватиметься та вдосконалюватиметься ціннісна учнівська (студентська, слухачька) свідомість – ціннісні знання, мотиви, спонукання, ідеали, орієнтири, ставлення, настанови;
- розвиватиметься і ставатиме більш досконалою ціннісна свідомість педагогічних працівників – ціннісні знання, мотиви, спонукання, ідеали, орієнтири, ставлення, настанови;
- формуватиметься, розвиватиметься і вдосконалюватиметься емоційно-почуттєва сфера учнів (студентів, слухачів), які є громадянами та фахівцями, – любов і повага до людей, людське буття та життя, милосердя й доброта, справедливість і толерантність, власна гідність та повага інших і результати їхньої роботи;
- гуманізуються взаємини, культура, притаманна педагогічній співпраці, педагогічній комунікації між учасниками освітнього середовища – педагогами й учнями (студентами, слухачами) та процес, під час якого оцінюються результати їхньої роботи;
- загальнолюдські, національні та професійні цінності стають набутком набувачів певної освіти.

Висновки. Підбиваючи підсумки, необхідно сказати, що на нинішню європейську освіту потужно впливає глобалізація та інформаційна революція. Завдяки глобалізації було сформоване міжнародне та загальноєвропейське освітнє поле, насамперед завдяки іншомовному спілкуванню, прискорилися хід академічного обміну та соціальна мобільність, стали універсальними освітні, дослідницькі програми й соціальні сервіси, основні підходи до освітньої, наукової та інноваційної сфери. Разом з тим глобалізацією була створена база для того, щоб «розмивалися» національні орієнтири аксіології освіти, більш потужні культурно-освітні системи чинили руйнівний вплив на ті, які є менш розвиненими тощо. У свою чергу, інформаційною революцією були відкриті нові можливості для того, щоб модернізувати освіту: запроваджене дистанційне навчання, стали доступними новітні наукові бази інформаційних даних,

створені умови для того, щоб займатися самоосвітою і творчістю. Варто зауважити, що оцінку наслідків, які принесли глобалізація та інформаційна революція, необхідно здійснювати, керуючись людино- та природоцентризмом. Звичайно, інформаційна революція та позитивні глобалізаційні аспекти посприяли значному покращенню якості європейської освіти, під їхнім впливом кардинально змінилося її інформаційно-технічне забезпечення. Буде справедливим твердження, що, згідно з європейським виміром цінностей освіти, передусім робиться акцент на тому, що людські права і свободи, честь та гідність особи мають бути захищені. Як свідчать європейські світоглядно-освітні орієнтири, людина має мирно жити, володіти можливістю піклуватися про здоров'я та, в результаті, гідним життєвим рівнем. Не може бути європейського культурно-освітнього простору без толерантності, моральності, гуманізму, демократії та солідарності, що є духовними цінностями і до яких необхідно застосовувати комплексний розгляд, аде між ними існує діалектичний зв'язок, що відображають освітні практики держав Євросоюзу. Приміром, моральністю внутрішньо наповнюється гуманістичний світогляд особистості, а завдяки демократичним нормам і принципам учень, студент, здобувач освіти чи слухач може вільно вибрати індивідуальну освітню траєкторію, творчу самореалізацію. У свою чергу, за допомогою солідарності як освітньої цінності об'єднуються підходи до освітньої діяльності у країнах Євросоюзу, аби зберегти право на визнання національної унікальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балакірева О. М., Геєць В. М., Сіденко В. Р. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України: колективна монографія. К.: НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2014. 340 с.
2. Васютинський В. О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2006. Вип. 6. С. 40–45.
3. Демінська Л.О. Аналіз основних положень аксіологічної науки у філософському та педагогічному аспекті. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання. 2011. № 11. С. 41.
4. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі: монографія. К. : Знання України, 2018. 523 с.
5. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: навч. посіб. Київ : Освіта України, 2005. 440 с.
6. Марчук М. Г. Ціннісні потенції знання. Чернівці : Рута, 2001. 319 с.

REFERENCES

1. Balakirieva O. M., Heiets V. M., Sidenko V. R. (2014). Tsinnisna skladova modernizatsiinykh protsesiv u suchasnomu sotsiiumi Ukrainy [The value component of modernization processes in modern Ukrainian society]. Kyiv: NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy» [in Ukrainian].
2. Vasiutynskyi V. O. (2006). Tsinnisno-orientatsiini ploschchyny suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Value-orientation planes of modern Ukrainian society]. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii, vol. 6, pp. 40–45 [in Ukrainian].
3. Deminska L. O. (2011). Analiz osnovnykh polozhen aksiolohichnoi nauky u filosofskomu ta pedahohichnomu aspekti [Analysis of the basic provisions of axiological science in the philosophical and pedagogical aspect]. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia, vol. 11, pp. 41 [in Ukrainian].
4. Kremen V. H. (2018). Filosofiia liudynotsentryzmu v osvithnomu prostori [Philosophy of human centrism in the educational space]. K. : Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
5. Kryzhko V. (2005). Antolohiia aksiolohichnoi paradyhmy upravlinnia osvitoiu [Anthology of the axiological paradigm of educational management]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
6. Marchuk M. H. (2001). Tsinnisni potentsii znannia [Value potentials of knowledge]. Chernivtsi : Ruta [in Ukrainian].

Sobchuk Roman Oleksandrovych
Postgraduate Student at the Department of Psychology,
Philosophy and Social Sciences
educational and scientific humanitarian institute
V.I. Vernadsky Taurida National University,
33, John McCain str., Kyiv, Ukraine

TRANSFORMATION OF EUROPEAN EDUCATIONAL AXIOLOGY AND ITS RETURN TO UKRAINIAN EDUCATIONAL PRACTICE

Relevance of the study. *The current state of development of Ukraine, profound social, spiritual and economic changes taking place on the threshold of the third millennium in the country, require reforming the education system, which should contribute to the establishment of a person as the highest social value, the most complete disclosure of his abilities, the priority of universal human values, the harmony of human relations in society and the environment. The question of values has never left and will not leave either the plane of scientific discourse or the sphere of human curiosity. It belongs to the eternally relevant problems. The history of problematic scientific discourse and the realities of today show: the axiological topic is in the focus of attention not only of professionally interested specialists and researchers, but one of the most resonant and relevant in all spheres of society. The axiology of education covers both the problem of self-actualization and the aspect of professional growth and life wisdom, maturity in views. Given the peak resonance of today's educational and innovative waves, it is possible to predict the inevitability of research accentuation and actualization of axiological issues in the future.*

The purpose of the study: *to analyze the features of the transformation of European educational axiology and determine the possibilities of its return to domestic educational practice. To achieve this goal, the following methods were used: the method of critical analysis of scientific literary sources on this issue, observation, inductive method and the method of systems analysis.*

The results of the study. *It is proven that mechanical copying of the value principles of European education will not yield the desired results in the Ukrainian educational arena, since our state has a unique value system marked by cordologism, sedentarism and antheism, based on the traditions of the Ukrainian people, and an original culture, while European countries are stable societies with established democratic, socially oriented market traditions and a rationalist value system (a self-sufficient person who realizes himself in personal, professional and social dimensions). It is emphasized that the defining criterion of the educational process should be high-quality education, and the strategic goal should be the upbringing of peace as a stable and integral feature of a European and fundamental civic virtues and values, such as honor, dignity, respect, responsibility, social activity, modesty, caring attitude towards the environment, etc.*

Key words: *education, axiology, axiological approach, European education, values.*

ФІЛОСОФІЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ АБО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 167/168.001.8

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-4>**Козаченко Надія Павлівна**кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософіїКриворізького державного педагогічного університету
просп. Університетський, 54, Кривий Ріг, Україна
orcid.org/0000-0003-2358-9076

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК БАЗИСНИЙ ЗАГАЛЬНОНАУКОВИЙ МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження питання щодо концептуального аналізу полягає в необхідності його розгляду як базисного методу наукового дослідження, без якого неможливо здійснювати точне маніпулювання поняттями і побудову теорій. У сучасних наукових галузях він зазвичай застосовується лише в лінгвістичних дослідженнях, що обмежує його потенціал як загальнонаукового інструмента. **Мета дослідження** – повернути концептуальному аналізу статус загальнонаукового методу та продемонструвати його необхідність у формуванні та уточненні основних понять. У статті надано схему використання концептуального аналізу, що включає формулювання, перевірку та уточнення понять, яку дослідник може застосовувати для побудови термінології та виявлення основних концептів у своєму дослідженні. **Методи дослідження** включають власне сам концептуальний аналіз у його різноманітних проявах, зокрема, категоріальний аналіз. Застосовано порівняльний аналіз для демонстрації універсальності концептуального аналізу у різних дисциплінах, таких як педагогіка, філософія, право, природничі науки. **Результати дослідження** свідчать, що концептуальний аналіз є фундаментальним методом для категоризації, характеристики та побудови означень, що забезпечують оперування науковою термінологією. Вивчено методи формулювання означень, характеристик та опису поняття, використання контрприкладів, схем ознак, категоризації понять, які науковці можуть застосовувати для розширення теоретичних побудов та забезпечення точності концептуальної схеми дослідження. Стаття підкреслює, що концептуальний аналіз не лише формує підґрунтя наукової термінології, а й сприяє розвитку системного розуміння досліджуваних об'єктів, надаючи досліднику практичні інструменти для глибшого вивчення понятійного апарату у своїй галузі.

Ключові слова: концептуальний аналіз, методи наукового дослідження, логіка, категоризація, дефініція, означення, характеристика, загальнонауковий метод.

Вступ. Незважаючи на те, що існує значна кількість методологічних досліджень, присвячених концептуальному аналізу, в українській науці концептуальний аналіз розглядається лише в лінгвістичній площині й тому вважається спеціальним методом мовознавства, концептивістики, лінгвістичної когнітивістики тощо. Дуже невелика кількість аспірантів зазначають цей метод у методологічному розділі свого дослідження й так само мало науковців явно вказують його у власній методології. Тим не менш, жодне наукове дослідження не можливе без застосування цього методу і кожен дослідник використовує його тим чи тим чином, але чисельна кількість дослідників його не описують, адже по суті не усвідомлюють його використання. **Мета** нашої роботи відновити статус концептуального аналізу як загальнонаукового базового методу наукового дослідження, без якого не відбувається маніпулювання науковими поняттями і побудова наукових теорій. **Завдання** нашого дослідження: схарактеризувати концептуальний ана-

ліз як загальнонауковий метод; продемонструвати способи формулювання, перевірки та уточнення означень; показати схему відшукання ознак та характеристики поняття; надати приклади та формулювання, які науковець зможе використати у власному дослідженні.

Методи дослідження. Концептуальний аналіз як загальнонауковий метод – «аналіз ідей» [1, с. 17] – застосовується для дослідження і уточнення понять, або, як їх часто називають, – «концептів». Цей метод передбачає дослідження значень понять, структури, логічних зв'язків та їхньої ролі в міркуваннях та теоріях. Концептуальний аналіз передбачає систематичний підхід, який може включати порівняльний аналіз, історичне дослідження понять, моделювання та уявні експерименти, для того, щоб перевірити, наскільки узгоджено і адекватно поняття відображає дійсність та чи сприяє воно розвитку теорії. З огляду на обмеженість статті, ми розглянемо лише специфіку формулювання означень як одного з найважливіших результатів концептуального аналізу. Але ми також зосередимося на тому, як науковець може безпосередньо використати і вписати процес концептуального аналізу в своє дослідження.

Результати дослідження. Концептуальний аналіз передбачає встановлення виду поняття: категоріальне, загальне, конкретне, одиничне або й порожнє (наприклад, ідеалізовані, або самосуперечливі поняття). Даний метод передбачає *категоризацію* – визначення категорій – найзагальніших понять, які не можуть бути узагальнені далі, і, таким чином, виступають найвищими класифікаторами інших понять дослідження [2]. Прикладами категоріальних понять можуть слугувати «об'єкт», «процес», «явище», «інформація», «якість» та інші, залежно від поля дослідження. Саме ці поняття виступають категоризаторами, під які підпадають досліджувані науковцем поняття. Наприклад: «компетентність» – це якість чи явище? А «свідомість»? В залежності від відповіді дослідника, напрям його розвідок може суттєво змінитися. Таким чином, дослідник може явно вказати – використано метод концептуального аналізу для категоризації поняття «...». Крім того, в дослідженні потрібно виокремити *нечіткі поняття* – поняття, під які підпадають об'єкти, якісні характеристики яких залежать від міри, тобто від кількісної оцінки інтенсивності. Саме такі поняття дають змогу кількісно вимірювати параметри досліджуваних явищ.

Основний фокус концептуального аналізу – це визначення понять, яке передбачає відмежування (*delimiting*) поняття від інших за допомогою низки ознак. Результатом визначення понять є означення (*definition*) (див.: [3, с. 132, 136]). Простими словами, означення є успішним, якщо воно (1) дозволяє ефективно відрізнити одне поняття від іншого; (2) дає змогу ефективно визначити, чи підпадає певний об'єкт під означуване поняття чи ні. З огляду на те, що поняття – це абстрактна структура, у якій відображені суттєві ознаки класу однорідних предметів [4, с. 65], до типових та найбільш поширених означень відносяться родовидові означення – означення через найближчий рід та відмітну ознаку, яка має бути суттєвою (істотною).

Найближчим родом постає більше за обсягом поняття, яке відрізняється від означуваного мінімальною кількістю ознак. Наприклад: «Розчин – суміш кількох речовин, в яких молекули однієї речовини рівномірно розподілені між молекулами іншої речовини», тут, як видно, «суміш» постає найближчим родом. В наукових дослідженнях найближчим родом часто виступає категорія. Наприклад: «Розчинення – процес взаємодії речовин з утворенням нових сполук». Якщо поняття «суміш» не є категорією, оскільки допускає узагальнення, наприклад до поняття «поєднання», то поняття «процес» є категорією і не узагальнюється.

Часто дослідники стикаються з проблемою визначення істотної ознаки, оскільки не знають, з якого боку підійти. Можемо запропонувати дієвий набір ознак, використання яких дозволить досліднику сформулювати різні види означень і поглянути яке з них більш ефективно для дослідження. В залежності від аспекту висвітлення можна виокремити *генетичну* ознаку – розкриває походження, виникнення об'єкту («виникає внаслідок ...»), *операційну* – вказує операцію ідентифікації, відмежування («відрізняється тим, що ...»), *структурну* – вказує компоненти і спосіб їхнього поєднання («складається з ..., поєднаних у такий спосіб: ...»), *функціональну* – що робить («функціонує у такий спосіб...»), *цільову* – з якою метою, для чого використовується («діє з метою ...»). До суттєвих ознак, які не підпадають під попередні види,

відносять *атрибутивні* – ознаки, які чітко вказують на об'єкт за рахунок ідентифікації унікальної ознаки («Людина – це істота, що має історичну пам'ять»).

Зауважимо, що для виокремлення видів ознак також використана певна категоріальна структура, відповідно до названих ознак: процес, спосіб, структура, функція, мета, властивість, що теж є результатом концептуального аналізу, який в даному випадку постає як категоріальний аналіз. Примітно, що для такого аналізу важливою є вичерпність, тобто, по суті – доведення теорему з формулюванням «ні що інше не є ознакою». У науковій класифікації – це твердження, яке майже ніколи не вимовляється: «інших членів поділу немає» або «інші варіанти відсутні». Це не завжди так. Науковець має опікуватися вичерпністю і повнотою свого категоріального апарату і саме для цього має означити царину свого дослідження так, щоб категорійний апарат був повним, тобто описував всю царину і ніщо інше не було категорією для даної царини.

В науковому дослідженні наукова проблема дуже часто постає саме внаслідок необхідності уточнення означень понять. Науковець має розуміти, що наука рухається в тому числі й за рахунок уточнення понять, а тому означення дуже рідко можна приймати як остаточні. Змінюється поле дослідження, виникають міждисциплінарні конвергенції, здійснюються наукові відкриття й тому означення наукових понять – не що інше, як уточнення і наближення до найбільш ефективного означення. Апроксимування означення може включати дослідження історичного розвитку концепту, аналіз його використання в різних контекстах, врахування новітніх даних та виявлення можливих неоднозначностей або суперечностей у його застосуванні. Наприклад, у філософії концептуальний аналіз часто використовується для дослідження таких понять, як «справедливість», «свобода» або «щастя» і спрямований на надання їхніх можливих означень згідно наявної наукової парадигми і зазвичай інші дослідницькі напрямки здійснюють уточнення й перегляд цих понять.

Поширена похибка дослідників щодо означень понять полягає у тому, що вони сприймають подібні до означень вирази як означення. Насправді, магічна сила безособового займенника «це» не має уводити в оману. Так, у дослідженнях часто можна побачити характеристику, яку видають за означення. Наприклад: «Релігія – це складний і суперечливий духовний феномен, корені якого сягають глибин людської історії». Це не означення. Це – характеристика. Вона не просто потребує уточнення, вона потребує подальшого формулювання означення.

Характеристики не є означеннями по суті, оскільки не розкривають у систематичному вигляді зміст поняття і не включають суттєві ознаки. Основним способом перевірки того, чи є даний вираз означенням, є перевірка його на успішність, що полягає у відповіді на питання: чи існують поняття, які володіють тими самим ознаками? або – чи можна підставити інший термін замість означуваного і отримати істинний вираз? У даному випадку це легко: підставте замість релігії «мистецтво», «політику» та, врешті, «шахмати». Так, наданий вираз не дає змоги відрізнити одне поняття від іншого, тому він не є означенням. Тим не менш, такі вирази досить корисні, оскільки вони «готують» до сприйняття означення, яке може виявитися не надто простим. Так само як шкільна характеристика «Аристарх – хороший хлопчик, добре вчиться і виконує вказівки вчителя» призначена лише для орієнтації у загальному ставленні до Аристарха, але вона не дає змогу впізнати його серед інших учнів, що володіють такими самими характеристиками, і вочевидь, конкретна взаємодія з ним буде набагато складнішою.

У науковому дослідженні характеристика передують означенню і є вступом до концептуального аналізу. Зазвичай вступні розділи дослідження так і називають «загальна характеристика об'єкту дослідження». Тим не менш, характеристика і опис здійснюються вже після ретельного аналізу поняття, або первинна характеристика уточнюється. Характеристика – дієвий спосіб опису з метою фіксації об'єкта і пояснення відповідного поняття. В історії філософії, науки і розвитку наукової методології розроблено цілу низку схем детального опису об'єктів, який має на меті наблизитися до означення за рахунок виокремлення суттєвих ознак. Одним зі способів наблизитися до означення є опис через категорії, здійснений Аристотелем (див.: [5]).

1. *Сутність*. Чим є аналізований об'єкт сам по собі? Тут йдеться про так звану «першу сутність», яка, окрім себе більш ні чому не ґрунтується, існує так би мовити, сама по собі. Зазвичай

це конкретний вид конкретного об'єкта, або взагалі термін, що позначає одиничний предмет. Наприклад, «Сократ», «новорічна ялинка». А от «друга сутність» – це вже універсалія – більш загальне поняття, вона визначається за допомогою категоризації поняття або редукції. Важливо визначити контекст, міру і границю категоризації та редукції. Сократ – це філософ, людина чи жива істота або, щодо новорічної ялинки – вона дерево, рослина чи символ.

2. *Кількість*. Йдеться про характеристику поняття – одиничне, порожнє, множинне. Але також йдеться й про кількість його проявів, представників або екземплярів у даному представленні – єдиний, унікальний, один, два, нескінченна кількість, певна зчисленна або незчисленна множина. Наприклад, «Сократ – унікальний філософ, він *єдиний* звернув увагу на зв'язок блага і знання». Тут йдеться про принципово єдиний об'єкт. Але ми можемо використовувати й інші кількісні модифікатори, які в різних контекстах отримують інші значення: «Одна (*всі типові*) новорічна ялинка коштує 300 гривень, а нам потрібно дві новорічні ялинки (*дві типові*), на жаль, всі (*зчисленна множина*) новорічні ялинки на ринку жовтуваті, але мені жалко будь-яку (*нескінченна множина*) ялинку, яку зрубали».

3. *Якість*. Йдеться про будь-які не кількісні характеристики об'єкта, що не співпадають з його сутністю: розумний, високий, поширений, складний. Наприклад: «Сократ – перший дійсно діалектичний філософ», «Новорічна ялинка невеличка, але яскрава і зелена».

4. *Відношення до інших об'єктів*: однаковий, подібний, підлеглий, схожий, аналогічний, відмінний, протилежний, супротивний тощо. Наприклад: «Сократ схожий на софістів спрямуванням своєї думки на людину, але відрізняється він них у ставленні до істини», «Новорічна ялинка за своїми функціями повністю аналогічна новорічній сосні чи смереці».

5. *Дія* – активність досліджуваного об'єкта. Йдеться про самостійні дії самого об'єкта, що виражаються активними дієсловами (робить, літає, змушує). Наприклад: «Сократ застосовує метод іронії», «Сократ навчав Платона», «Новорічна ялинка світиться і радує око».

6. *Інерція* – підпадання досліджуваного об'єкта під зовнішню дію, що виражається пасивними щодо нього або активними щодо інших об'єктів формами дієслів (досліджується, вживається, зумовлюється). Наприклад: «Сократ був засуджений до страти афінським судом», «Сократа навчали софісти», «Новорічна ялинка встановлена і прикрашена».

7. *Місце* – положення, розташування щодо інших об'єктів. Місце може визначатися не лише просторовим розташуванням, але й іншим місцем локалізації: простір, площа, суспільство, свідомість. Наприклад: «Сократ жив в Афінах» або «Сократ займає чільне місце в історії філософії», «Новорічна ялинка стоїть на кухні».

8. *Стан* – положення частин об'єкта, характеристика його структури і її проявів (цілісний, складний, розібраний, готовий, різноманітний). Наприклад: «Сократ – різноплановий філософ», «Сократ повністю послідовний у своєму розумінні громадянина», «Новорічна ялинка ще не повністю прикрашена і трохи кривенька», «Новорічна ялинка має два яруси пухнастих гілок і зелену верхівку».

9. *Час* – розташування об'єкта в часі щодо інших об'єктів (зараз, раніше, на початку, після, перед). Наприклад: «Сократ – старший сучасник Платона», «Сократ жив дуже давно, до виокремлення гуманітарних наук з філософії», «Новорічна ялинка – старий язичницький символ, що передує християнським традиціям».

10. *Володіння* – що йому притаманне, наявність постійної зовнішньої супровідної ознаки (чим декорується чи супроводжується). Наприклад: «Сократ вважається взірцем філософа», «Новорічна ялинка подобається дітям».

Якщо пройтися по усім 10 категоріям Аристотеля, можна досить близько підійти до означення поняття, для цього потрібно виокремити суттєві й не суттєві ознаки. Але не завжди всі важливі ознаки входять до означення, іноді отримане означення виявляється надто великим. Сформулювати означення одним реченням бажано, але підчас неможливо, особливо для складних, навантажених понять. Тому означення цілком може бути представлене кількома реченнями. Деякі означення представлені багатьма пунктами, які розгортаються на кількох сторінках. Такий спосіб формулювання характерний для офіційних нормативних документів, кодексів, положень.

Для більшості об'єктів матеріального та суспільного буття стандартні ознаки можна тлумачити як причини переходу можливості в дійсність, про які міркував Аристотель: *причина матеріальна* – з чого виникає, створений чи зроблений об'єкт – субстрат, склад, структура; *причина формальна* – що це, як оформлений об'єкт, як він виглядає, проявляє себе; *причина дійова* – яким чином, способом, шляхом, за допомогою кого чи чого виник об'єкт; *причина цільова* – для чого призначається, був задуманий, яку функцію виконує чи мав виконувати об'єкт, як він використовується (див.: [6]). Незважаючи на те, що аристотелівські причини зручні для запам'ятання та використання при формулюванні означень, їм підлягають не всі об'єкти і не у всіх концептуальних схемах. Наприклад, суто теоретичні поняття фундаментальних наук, або об'єкти, які знаходяться на стадії дослідження. Тим не менш, спроба розкриття всіх аристотелівських причин є можливою схемою дослідження.

Коли нам потрібно пояснити якийсь поняття, ми завжди маємо застосовувати методи концептуального аналізу, намагаючись визначити (1) умови, які мають задовольнятися для правильного застосування поняття, і (2) умови, які мають виконуватися тоді, коли поняття застосоване правильно. Іншими словами, ми маємо відшукати необхідні та достатні умови правильного застосування поняття (див.: [1, с. 18], [3, с. 134]). Необхідні і достатні умови досить легко перевірити за допомогою контрприкладів. Так, одне з завдань концептуального аналізу – формулювання якомога більш повного означення поняття, яке виявляється найбільш стійким до контрприкладів. Контрприклад до означення має давати відповідь на 2 питання:

(1) Чи існують об'єкти, які володіють ознаками, вказаними у означенні, але не підпадають під означуване поняття?

(2) Чи існують об'єкти, які підпадають під означуване поняття, але не володіють всіма вказаними ознаками?

Тобто, в результаті означення ми маємо отримати еквівалентні вирази, що означають одне й те саме. Приклад: «Афелій – найвіддаленіша від центра Сонця точка еліптичної орбіти» – означуване поняття еквівалентне означувальному виразу. На жаль, ця еквівалентність притаманна лише аналітичним (номінальним) означенням. У науковій роботі означувальні вирази мають бути сформульовані разом з обмежувальною концептуальною схемою, а простіше кажучи, з обумовленою цариною поточного дослідження та допустимими умовами свого функціонування, що і зробить можливою таку еквівалентність. В будь-якому випадку, якщо ми працюємо з означенням, то маємо слідкувати за виконанням такої умови: якщо об'єкт можна назвати відповідним терміном, то він володіє відповідними ознаками, і якщо об'єкт володіє відповідними ознаками, то його можна назвати цим терміном. Якщо умова не виконується, то маємо два шляхи: уточнювати означення, або уточнювати умови його застосовності.

Таким чином, стандартна структура роботи означення у ході підведення під поняття: *якщо об'єкт володіє властивостями $A_1, A_2, A_3 \dots A_n$, то він підпадає під означуване поняття і може бути названий відповідним терміном*. Приклад: «Якщо діяння суспільно небезпечне і винне, то воно є злочином». Відповідно, контрприклад до підведення під поняття: *об'єкт володіє властивостями $A_1, A_2, A_3 \dots A_n$, але не підпадає під означуване поняття і не може бути названий відповідним терміном*.

Контрприклад може виявитися дієвим, якщо означення оперує ознаками, які є необхідними, але не достатніми, або існують такі обставини, які нівелюють суттєві ознаки. Означення, до якого можливі дієві контрприклади, має бути уточнене кількома способами – уточненням ознак та уточненням умов застосовності. Приклад: «Діяння суспільно небезпечне і винне, але яке не заподіяло і не могло заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі, не є злочином», демонструє уточнення умов застосовності. Контрприклад може бути одиничним явищем, яке руйнує закономірність, оскільки є унікальним, неповторним, незакономірним, тобто – є виключенням, статистично рідкісним. Приклад: «Землетрус – суспільно небезпечний, але він не є злочином». Тут можна здійснити уточнення ознак – додання ознаки «винне діяння».

Стандартна структура роботи означення у ході присвоєння ознак: *якщо об'єкт підпадає під означуване поняття і може бути названий відповідним терміном, то він володіє властивостями A1, A2, A3 ... An*. Контрприклад щодо присвоєння ознак: *об'єкт підпадає під означуване поняття і може бути названий відповідним терміном, але він не володіє принаймні однією з властивостей A1, A2, A3 ... An*. Приклад: «Діяння, вчинене шизофреніком Х, кваліфікується як злочин, але воно не є винним в силу неосудності дієвця».

Контрприклад може бути використаний для уточнення поняття та для його більш чіткого відділення від інших понять. Ці функції вдало виконують умовні контрприклади «якби», частковим випадком яких є доведення до абсурду (шляхом ідеалізація або абсолютизації ознак чи контексту).

Також одним із завдань концептуального аналізу є виявлення логічних зв'язків між різними поняттями, створення відповідних класифікацій. Це допомагає зрозуміти, як певні ідеї взаємодіють між собою в певній теорії чи системі знань. Наприклад, дослідження зв'язку між поняттями «свобода» і «відповідальність» у політичній філософії, у правознавстві – для уточнення юридичних термінів та їхніх систем, у соціальних науках – для вивчення ієрархії та структури суспільних концептів. У природничих науках концептуальний аналіз застосовується для уточнення наукових термінів та понять (наприклад, «енергія», «інформація»), у дослідженнях штучного інтелекту – для визначення таких понять, як «інтелект», «свідомість», «навчання», і побудови на основі цього ефективних алгоритмів та структур даних.

Висновки. Ми продемонстрували універсальність концептуального аналізу для різноманітних царин наукових досліджень, що дає змогу вживати його як загальнонауковий метод, який лежить в основі будь-якого наукового дослідження. Так, результатом концептуального аналізу постає категоризація, характеристика, опис, означення, класифікація, які є невід'ємними компонентами наукового дослідження. Ми продемонстрували як науковець може використати метод концептуального аналізу для формулювання, перевірки та уточнення означень основних понять свого дослідження, показали схему відшукування ознак та характеристики поняття та запропонували формулювання, які науковець зможе використати у власному дослідженні. У сучасній філософії концептуальний аналіз залишається важливим інструментом для розуміння природи понять та їх взаємозв'язків у різних наукових та філософських контекстах. Сучасні дослідники розширюють його застосування, аналізуючи складні, міждисциплінарні поняття в різних галузях знань, таких як когнітивні науки, етика, штучний інтелект, і філософія мови. Концептуальний аналіз допомагає з'ясувати не тільки значення понять, але й те, як їх використання може впливати на наукові результати, і це є основою для розвитку нових теоретичних конструкцій у науці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Strawson P. F. Reduction or Connection? Basic Concepts. *Analysis and Metaphysics. An Introduction to Philosophy*. Oxford : Oxford University Press, 1992. P. 17–28.
2. Goldstone R.L., Kersten A., Carvalho P.F. Concepts and categorization. *Comprehensive handbook of psychology*. 2003. Vol. 4. P. 599–621.
3. Valchev H. What Is Conceptual Analysis? *Balkan Journal of Philosophy*. 2018. Vol. 10. Issue 2. P. 131–142.
4. Козаченко Н. Логіка: теорія, практика і самостійна робота : навч. посіб. Кривий Ріг : КДПУ, 2022.
5. Aristotle. Categories. *The Complete Works of Aristotle*. Princeton: Princeton University Press, 2014.
6. Аристотель. Метафізика. Київ : Темпора, 2022.

REFERENCES

1. Strawson P.F. (1992) Reduction or Connection? Basic Concepts. *Analysis and Metaphysics. An Introduction to Philosophy*. Oxford : Oxford University Pres, P. 17–28.
2. Goldstone R.L., Kersten A., Carvalho P.F. (2003) Concepts and categorization. *Comprehensive handbook of psychology*, 4, P. 599–621.
3. Valchev H. (2018) What Is Conceptual Analysis? *Balkan Journal of Philosophy*. 10 (2), P. 131–142.
4. Kozachenko N. (2022) Lohika: teoriia, praktyka i samostiina robota : navch. Posib [Logic: theory, practice, and remote work : educational manual]. Kryvyi Rih : KDPU [In Ukrainian].
5. Aristotle. (2014). Categories. *The Complete Works of Aristotle*. Princeton : Princeton University Press.
6. Aristotel. (2022) Metafizyka [Metaphysics]. Kyiv : Tempora [In Ukrainian].

Kozachenko Nadiia Pavlivna

Candidate of Philosophical Sciences, docent,
Associate Professor at the Philosophy Department,
Kryvyi Rih State Pedagogical University
54, Universytetsky ave., Kryvyi Rih, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2358-9076

CONCEPTUAL ANALYSIS AS A FUNDAMENTAL GENERAL SCIENTIFIC RESEARCH METHOD

Relevance of the Research. *The relevance of investigating conceptual analysis lies in the need to consider it as a foundational scientific method, essential for precise manipulation of concepts and theory building. In contemporary scientific fields, it is typically applied only within linguistic studies, which limits its potential as a universal scientific tool. The aim of this research is to restore the status of conceptual analysis as a general scientific method and to demonstrate its necessity in forming and refining core concepts. The article provides a framework for applying conceptual analysis, which includes formulating, verifying, and refining concepts that researchers can utilize to construct terminology and identify primary concepts within their research.* **Research Methods.** *The methods include conceptual analysis in its various forms, specifically categorical analysis. A comparative analysis was employed to demonstrate the versatility of conceptual analysis across disciplines such as pedagogy, philosophy, law, and natural sciences.* **Results of the Study.** *The research findings suggest that conceptual analysis is a fundamental method for categorization, characterization, and definition formation, essential for handling scientific terminology. The study explores methods for defining terms, describing characteristics, and outlining concepts, along with using counterexamples, feature schemes, and concept categorization that researchers can apply to expand theoretical frameworks and ensure precision in conceptual research schemas. The article emphasizes that conceptual analysis not only forms the basis for scientific terminology but also fosters a systematic understanding of the studied objects, providing researchers with practical tools for a deeper examination of the conceptual framework in their field.*

Key words: *conceptual analysis, scientific research methods, logic, categorization, definition, terminology, characterization, general scientific method.*

УДК 316.752-053.6(477:4)"20":303.4

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-5>**Плішко Тарас Олександрович**

аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук

навчально-наукового гуманітарного інституту

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського,

вул. Джона Маккейна, 33, Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ ЄВРОПЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В АКЦІОПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. Від сучасних вітчизняних трансформацій, потрібних для того, щоб Україна ефективно модернізувалася та швидкими темпами інтегрувалася до європейської спільноти, за фактом залежить кожна галузь, у якій відбувається людська життєдіяльність. У зв'язку з тим, що зовнішнє середовище мінливе (причиною чого загалом стали недавно обрана державною геополітична орієнтація, наявна соцієтальна ідентифікація українського суспільства та непроста політико-економічна ситуація), кожна людина зіткнулася з потребою адаптивності, яку в нинішніх реаліях неможливо уявити без користування критичним самоаналізом, та необхідності для кожної особи коригувати власні ціннісні орієнтації, які за умови, що соціум функціонує нормально, повинні перебувати у відповідності з суспільною ціннісною системою. Реакція молоді на зміни є найбільш активною, адже вона, звісно, легше адаптується в нових обставинах та інтегрує їх до особистого світоглядного простору. Цим зумовлена й наявність наукового інтересу до вивчення теми, яка розкриває специфічну аксіосферу студентського середовища, з якого вийдуть державотворці України з проєвропейськими орієнтирами, котрі складуть нову генерацію, адже тими цінностями, які нині сповідує молодь, незабаром переважно послуговуватиметься у сфері цінностей все українське суспільство. Тож у тому, аби визначити, якою бачиться ціннісна проблематика в нинішніх реаліях поступу України, що є незалежною державою, повноцінним суб'єктом у міжнародних відносинах політичного та економічного характеру, міститься прогностичний зміст: варто відстежити тенденції та зміни, якими живе молодіжна аксіосфера, щоб сформулювати передбачення щодо майбутнього українського соціуму та України як модернізованої держави загалом. Беручи до уваги, що ця проблематика досить складна, абсолютно виправдана "соціологічна інтервенція" до вказаної тематичної сфери.

Мета роботи: дослідити філософію європейсько-українських цінностей в аксіопросторі сучасної молоді. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Стаття стисло оглядає теоретичне поле, яким оперують соціогуманітарні науки, акцентуючи на дефініціюванні ціннісних об'єктів, що виступають науковою категорією, та специфічних підходах в межах дисциплін до їхнього вивчення. Встановлено, що цей дискурс представлений особливою соціологією: відповідно до неї, досліджувати цінності необхідно в комплексі, тобто аналізувати їх без відриву від інших елементів соціального середовища, враховуючи актуальний соціальний контекст. Зауважено, що трансформований ціннісний простір не стане гарантією, що українці моментально змінять своє транзитне суспільство на проєвропейське. Отже, Україною мають бути здійснені ще певні заходи, щоб успішно модернізуватися й разом з тим здійснити євроінтеграцію, приміром, необхідне визначення геополітичного напрямку, здійснення ефективних економічних реформ, встановлення національно-громадянської ідентичності, забезпечення масової соціальної залученості, зміна цінностей та подолання інституціонального дублювання.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, аксіопростір, європейські цінності, молодь.

Вступ. Нинішньому часопростору притаманна нестабільність: через існування стрімких та множинних трансформацій, які переживає соціальне середовище, змінюється ситуація на світовій політичній арені, перетворюються економічна, соціально-культурна та інші царини люд-

ської життєдіяльності, що завдає різноманітного впливу на перебіг життєвих практик, як індивідуальних, так і загалом суспільних. Змінами, що їх зазнає зовнішнє соціальне середовище, кожній людині диктується потреба здійснити внутрішньо-особистісні адаптаційні перетворення. Насамперед це стосується їхніх цінностей, ціннісних орієнтацій та життєвих принципів. Надто в нинішніх реаліях, коли світ зіткнувся з пандемією коронавірусу COVID-19, економічними кризами та політичною турбулентністю, ми стаємо свідками формування нового ставлення до важливого, цінного, ідеального, що незабаром вплине на визначення поведінкових моделей індивідів.

Мета та завдання. Мета статті полягає у дослідженні філософії європейсько-українських цінностей в аксіоспросторі сучасної молоді.

Методи дослідження. Для досягнення даної мети було використано такі методи: метод критичного аналізу наукових літературних джерел з даної проблематики, спостереження, індуктивний метод і метод системного аналізу.

Результати дослідження. Сучасне молодіжне середовище оцінюють по-різному. Але завдяки детальному аналізу таких оцінок стає очевидним, що в цілому в них відсутня чітка аргументація, а окремі не є правдивими. Це зумовлено, по-перше, тим, що відсутні системні дослідження молодіжних проблем (попереднім дослідженням притаманна фрагментарність, у зв'язку з чим неможливе створення «соціального портрету» молодих українців), а по-друге – так сталося через спекуляції молодіжними цінностями, автори яких заперечують роль молодих людей у причетності до демократичних перетворень в Україні, у відстоюванні її права на територіальну цілісність та суверенітет. Коли в Україні триває військова агресія та відбувається складне державне становлення, винятково важливим є формування в молодих людей громадянсько-активних, соціально значущих рис, котрі нею зможуть виявлятися в будь-якому виді роботи, а щонайперше там, де необхідно захищати державницькі інтереси: в контексті родини – українського народу – України. Цього можна досягти, тільки коли буде впроваджена обґрунтована молодіжна політика, здійснені своєчасні та комплексні дії, що керуються життєвими потребами та проблемами сучасних молодих українців.

Ціннісний простір – це об'єктивно дана основа соціального життя, що фактично утворює регулятивно-нормативну «клітку» стосовно поведінкової свободи індивідів. Взаємозалежність структурних елементів соціальної системи (її культурної, економічної, політичної складових тощо) на практиці має причинно-наслідковий характер. З цієї позиції логічним видається пояснення відмінностей у аксіосферах окремо взятих суспільств їхнім різним історичним досвідом і, зокрема, станом політичної, економічної, культурної сфер. Відтак виокремлення конструкту європейських цінностей як такого, що передбачає цілковиту ціннісну однотипність та уніфікованість для сукупності окремих національно-етнічних, територіально-поселенських спільнот європейського географічного регіону, є радше конструюванням ідеального типу (об'єкта), практичне втілення якого має умовний характер. Проте далі європейськими пропонуємо називати ті цінності, які

1) мають першочергове значення та право на втілення в аксіосфері представників європейських народів;

2) є детермінованими культурою, історичним минулим та сучасними подіями, що становить спільний контекст для абсолютної більшості європейських держав;

3) є декларованими в європейських правових документах, зокрема в низці нормативних документів Ради Європи як першої міжнародної організації, покликаної «об'єднати європейські країни для забезпечення та втілення ідеалів і принципів, які є спільним надбанням» [1; 2].

Цінності виступають фундаментом, мотиваційною основою поведінки будь-якої особистості. Ціннісні орієнтації розглядаються як результат виховання і соціалізації підростаючого покоління. Для об'єктивного опису його трансформацій необхідно здійснювати постійний моніторинг, спираючись на результати якого можна цілком обґрунтовано робити об'єктивні висновки, прогнози та рекомендації. На жаль, за весь період незалежності постійних лонгітюдних досліджень у країні не здійснюється. Основними соціальними інститутами, які впливають

на формування системи цінностей молоді, є сім'я (первинна соціалізація, виховання та формування особистості, підготовка до дорослого життя), система освіти, у тому числі неформальна освіта (надання знань, виховання особистості), засоби масової інформації, соціальні мережі (отримання, обмін інформацією, вплив на формування ціннісних орієнтирів молоді), громадські організації та інститути громадянського суспільства у цілому (соціальна комунікація, практичні навички спілкування, соціальної взаємодії, солідарності), система органів публічної влади (формування та реалізація молодіжної політики, спрямованої на створення сприятливого середовища для соціального становлення та розвитку молоді) [4].

Важливе усвідомлення того, що до європейських цінностей належать не тільки ті, що сповідаються лише громадянами, котрі проживають в об'єднаній Європі, чи що розповсюджені лише на цій території, вони є сукупністю цінностей, що володіє першочерговим значенням та правом інтегруватися в аксіосферу жителів Європи. Фактично в сучасній ціннісній системі європейців присутня відповідь на деякі наявні зараз на європейських теренах вимоги: отримання Європою кінцевої мети й чітких політичних цілей; здобуття відчуття приналежності, завдяки якому люди мобілізуються з метою співробітництва; визначення, де проходять кордони, якими обмежуються європейське громадянство та європейська ідентичність, і стосовно власне себе, і стосовно зарубіжних країн.

Аналізуючи вплив європейських цінностей на українське суспільство, слід брати до уваги контекст української історії, культурних традицій та внутрішньої політичної динаміки. З початку незалежності України (з 1991 року) громадяни були свідками ряду ключових подій, які безумовно вплинули на подальший напрямок ціннісного світогляду (Помаранчева революція, Революція Гідності, анексія Криму, російсько-українська війна). При даних кризових подіях найбільш явно проявляються ціннісні орієнтації. «У такий період ціннісні орієнтації людини і суспільства вибудовуються в певну ієрархію залежно від їх важливості, бажаності для людей чи суспільства в цілому. Одним явищем надається більша перевага, вони є більш важливими. У результаті на основі преференцій людини вибудовується ієрархія її екзистенційних цінностей» [6, с. 172]. Під європейськими цінностями розуміють «сукупність та/або систему аксіологічних максим, основних принципів розбудови сім'ї, суспільства та держави, політико-економічних, культурних, правових та інших норм, що об'єднує значиму більшість жителів Європи та становить основу їх ідентичності» [5, с. 107]. Європейські цінності володіють багатьма важливими принципами, один із головних серед яких сповідує поважне ставлення до прав людини, свободу й рівність. Щоб українське суспільство зберігало і просуvalo європейські цінності, серйозну роль мають відіграти освіта, медіа та громадські організації. Важливою умовою для того, аби сформувалося сучасне українське суспільство, в основі якого лежать демократичні принципи, виступають інформаційно-освітній простір, покликаний популяризувати інклюзивний діалог, бажання розуміти і прийняти різні культурні цінності.

Існують відмінності між українською аксіосферою та іншими європейськими локусними аксіосферами: в ній присутні деривати, якими володіли специфічні, детерміновані радянськими часами цінності, і які не сприймає більшість європейців (вони, зокрема, проявляються в зрівняльності, ізоляціонізмі, патерналізмі й безвідповідальності). У зв'язку з такою поточною ціннісно-ідеологічною амбівалентністю свідомості українських громадян та дуже повільним її подоланням, вітчизняний соціолог Є. Головаха вважає, що Україна, відповідно до критеріїв, які встановлюють класичні модернізаційні теорії, належить «не стільки до країн, де здійснюється процес наздоганяльного розвитку, скільки до держав “пострадянської модернізації”». Сучасне українське суспільство визначається як «суспільство стихійної пострадянської трансформації і відкладеного декларованого транзиту», якому притаманні такі характеристики, як подвійна інституційна система, масова аномічна деморалізація, цінності «спотвореного модерну», неостанові утворення, відсутність «інституційної» довіри, негативні ідентичності» [3, с. 84]. Через цю ознаку наша країна не тільки не відповідає вимогам сучасної цивілізації, а й дуже повільно інтегрує в європейський простір, адже по суті в цій ситуації стикаються український культурний консерватизм та більш ліберальна ментальна модель.

Буде доцільним сказати, що трансформований ціннісний простір не стане гарантією, що українці моментально змінять своє транзитне суспільство на проєвропейське. Ми вважаємо, що Україною мають бути здійснені ще певні заходи, щоб модернізуватися й разом з тим здійснити євроінтеграцію успішно. Отже, необхідно:

1. Визначити геополітичний напрямок.
2. Сприяти ефективним економічним реформам.
3. Сформувати національно-громадянську ідентичність.
4. Сприяти масовій соціальній залученості.
5. Трансформувати цінності.
6. Подолати інституціональне дублювання.

Молоді більш притаманно відкрито сприймати нові ідеї, цінності й погляди, загальні для більшості держав Європи. За нинішніх умов дуже важливо належним чином інформувати молоді про суть європейських цінностей, забезпечувати розширення можливостей для того, щоб вести міжкультурний діалог та співпрацювати, а також для підтримки освітнього розвитку, завдяки чому формуватиметься громадянська свідомість і толерантне спільне життя. Постійно поширюючи й закріплюючи європейські цінності, можна посприяти стійким і глибоким змінам українського суспільства.

Процес, під час якого формуються молодіжні ціннісні орієнтації, повинен стати більш практико-орієнтованим, основою чого виступлять різноманітні форми роботи з молодіжним середовищем, спрямованої на те, щоб виховати самостійну особистість, відповідальну за життя власне і своєї держави, яка стане активним членом громадянського суспільства. В нинішніх реаліях, коли суспільне життя постійно змінюється, особливо важливо, щоб державна молодіжна політика орієнтувалася на необхідність молоді розвиватися й реалізувати свій інтелектуальний, творчий потенціал. Потрібно також врахувати, що формувати ціннісні орієнтації молодих людей необхідно обов'язково в сукупності з іншими державотворчими процесами, з суспільним розвитком, а також долучати молоді до цих процесів.

Висновки. Щоб визначити, яке місце європейські цінності займають у студентському аксіоспросторі, передусім необхідно уточнити теоретичні засади дослідження. Принципово в цій ситуації вирішити питання, навколо якого тривають дискусії серед науковців і яке стосується співвідношення між космополітичними й локальними цінностями та їхніми регіональними різновидами, в тому числі європейськими. Ми вважаємо, що останні: мають ознаки центральних в контексті аксіосфери, яку сформували європейські народи; їх детермінували культура, історичне минуле й сучасні події; декларовані засадничими нормативними документами Євросоюзу й тими, що затверджені в інших співдружностях країн Європи. На теренах України через фактично суперечливий та повільний процес, під час якого руйнуються цінності, котрі володіла викривлена радянська модель, відбувається сповільнення й прогресивного розвитку країни в нинішній час. Аксіоспростір українців, зокрема й студентів, характеризується наявністю дуальних ціннісних пар, як можливої ознаки того, що рудименти, притаманні колишній ціннісній системі, поступово відмирають і починають формуватися нові, зокрема європейські цінності (на зміну консерватизму приходить відкритість до перетворень, патерналізму протистоїть готовність до взаємодопомоги і т. д.). Тож можлива трансформація дериватів, якими володіли старі цінності, в нові ціннісні моделі з використанням перехідної цінності-медіатора (від ізоляціонізму – через неприйняття агресії – до толерантності). Тож можна спостерігати, як поступово, нелінійно відходять традиційні цінності, які наразі домінують, і наближаються цінності секуляризації та самовираження, що в європейській ціннісній системі є засадничими. Найвиразніше це демонструють ціннісні орієнтації студентського середовища, що складає найбільш прогресивну та адаптивну соціально-демографічну групу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амельченко Н. А. Цінності об'єднаної Європи. Київ: Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf.

2. Борецька М. Європейські цінності в аксіопросторі сучасної української молоді. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2021. № 2. С. 24–44.
3. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. Український соціологічний журнал. 2016. № 19 (1–2). С. 26–30.
4. Жданов І. О., Ярема О. Й., Беляєва І. І. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року). К.: Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики, 2016. 200 с.
5. Сакало О.Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення. Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 2015. С. 106–109.
6. Шмаленко Ю. І., Матвієнків С. М. Законодавче врегулювання медійної сфери в Україні як важливий крок країни до вступу в ЄС. Політик. 2022. Спецвипуск. С. 136–142.
7. Шмаленко Ю. І., Шибанова В. В. Вплив європейських цінностей на українську молодь в умовах війни. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/328b5eff-dde3-42ca-937e-af7d9ff49de3/content>.

REFERENCES

1. Amelchenko N. A. Tsinnosti obiednanoi Yevropy. [Values of a United Europe]. Retrieved from https://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf [in Ukrainian].
2. Boretska M. (2021). Yevropeiski tsinnosti v aksioprostori suchasnoi ukrainskoi molodi [European Values in the Axiospatial Space of Modern Ukrainian Youth]. Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh, vol. 2, pp. 24–44 [in Ukrainian].
3. Holovakha Ye. (2016). Ukrainske suspilstvo: shliakhy transformatsii [Ukrainian Society: Ways of Transformation]. Ukrainskyi sotsiolohichnyi zhurnal, vol. 19 (1–2), pp. 26–30 [in Ukrainian].
4. Zhdanov I. O., Yarema O. Y., Bieliaieva I. I. (2016). Tsinnisni orientatsii suchasnoi ukrainskoi molodi. Shchorichna dopovid Prezydentu Ukrainy, Verkhovni Radi Ukrainy pro stanovyshe molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2015 roku) [Orientations of Modern Ukrainian Youth. Annual Report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine on the Situation of Youth in Ukraine (Based on the Results of 2015)]. K.: Derzh. in-t simeinoi ta molodizhnoi polityky [in Ukrainian].
5. Sakalo O. Ie. (2015). Yevropeiski tsinnosti: sutnisni osnovy ta praktychne vtilennia [European values: essential foundations and practical implementation]. Sotsialno-ekonomichni transformatsii v epokhu hlobalizatsii. Materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. Poltava, pp. 106–109 [in Ukrainian].
6. Shmalenko Yu. I., Matviienkiv S. M. (2022). Zakonodavche vrehuliuvannia mediinoi sfery v Ukraini yak vazhlyvyi krok krainy do vstupu v YeS [Legislative regulation of the media sphere in Ukraine as an important step for the country to join the EU]. Politykus, Spetsvypusk, pp. 136–142 [in Ukrainian].
7. Shmalenko Yu. I., Shybanova V. V. Vplyv yevropeiskykh tsinnostei na ukrainsku molod v umovakh viiny [The influence of European values on Ukrainian youth in times of war]. Retrieved from <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/328b5eff-dde3-42ca-937e-af7d9ff49de3/content> [in Ukrainian].

Plishko Taras Oleksandrovych

Postgraduate Student at the Department of Psychology,
Philosophy and Social Sciences
educational and scientific humanitarian institute
V.I. Vernadsky Taurida National University,
33, John McCain str., Kyiv, Ukraine

PHILOSOPHY OF EUROPEAN-UKRAINIAN VALUES IN THE AXIOSPACE OF MODERN YOUTH

Relevance of the study. Modern transformation processes in Ukraine, necessary for its effective modernization and rapid European integration, have an impact on virtually all spheres of human life. The variability of the external environment (caused mainly by the recent choice of the geopolitical

orientation of the state, the fact of societal identification of Ukrainian society and the difficult political and economic situation) requires adaptability from each individual, which under such conditions is unthinkable without critical self-analysis and correction of personal value orientations by each individual, since the latter, for the normal functioning of society, must correspond to the social system of values. The most sensitive to changes are young people, who, as is known, are easier to adapt to the new and integrate it into their own worldview. Hence the scientific interest in studying the specifics of the axiosphere of students as a new generation of state-builders of pro-European Ukraine, since those values, the carriers of which are young people today, will soon dominate the value space of the entire Ukrainian society. Therefore, clarifying the problem of values at the current stage of Ukraine's development as an independent state, a full-fledged subject of international political and economic relations has a prognostic value: tracking trends and changes in the axiosphere of youth will make it possible to predict what Ukrainian society and Ukraine as a modernized state as a whole will be like in the future. Given the complexity of this issue, the need for "sociological intervention" in this thematic area is fully justified.

The purpose of the study: *to investigate the philosophy of European-Ukrainian values in the axiosphere of modern youth. To achieve this goal, the following methods were used: the method of critical analysis of scientific literary sources on this issue, observation, inductive method and the method of systemic analysis.*

The results of the study. *The article provides a brief overview of the theoretical field of socio-humanitarian sciences for the purpose of defining values as a scientific category and the features of disciplinary approaches to their study. The specificity of sociology in this discourse is determined – a comprehensive study of values, which involves their analysis in relation to other elements of the social system, taking into account the current social context. It is emphasized that the transformation of the value space will not guarantee Ukrainians an instant transition from a transit society to a society of the European model. Therefore, Ukraine needs to take a number of steps to ensure that its modernization and, at the same time, European integration are successful, in particular, it is necessary to determine the geopolitical direction, implement effective economic reforms, form a national-civic identity, ensure mass social involvement, change values, and overcome institutional duality.*

Key words: *values, value orientations, axiospatial, European values, youth.*

ФІЛОСОФІЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 316.6+168.522

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-6>**Агаманюк Зоя Миколаївна**

доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
orcid.org/0000-0001-7299-409X

Музиченко Ганна В'ячеславівна

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна.
orcid.org/0000-0002-7890-9615

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Менеджмент в освіті – це комплекс принципів, методів, організаційних форм та технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований для підвищення його ефективності. Науковці стверджують, інноваційний продукт у сфері освіти – це концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, методи, прийоми, форми та інше, як в освітній діяльності, так і в забезпеченні освітнього процесу. Проблема інновацій все частіше звучить в доповідях, виступах на наукових конференціях, в ідеях створення навчально-наукових-інноваційних комплексів. При цьому загальноприйнята термінологія в області інноваційної діяльності не достатньо сформована та аргументована, що веде до різночитання змісту цього поняття, плутанини в термінах, і в результаті до різнопланових практичних рекомендацій.

***Метою та предметом** нашого дослідження стало є вивчення інноваційного потенціалу освітнього менеджменту та управління інноваціями в закладах освіти в сучасних умовах невизначеності та інтеграції України в європейський інтелектуальний простір.*

***Результати.** Інновація – це нововведення, пов'язане з науково-технічним процесом і, що полягає у відновленні основних фондів і технологій, в удосконаленні управління й економіки підприємства. Інновації є необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості і кількості продукції, появи нових товарів та послуг. Таким чином, інноваційний менеджмент – це сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів, методів і форм управління інноваційною діяльністю конкретного об'єкта управління з метою одержання найоптимальнішим шляхом економічних результатів цієї діяльності. Специфіка інноваційного менеджменту полягає в особливостях управління інноваційним потенціалом, що наявний в тій чи іншій організації, у рамках функціональних аспектів управління (планування, організація, мотивація, контроль).*

***Висновки.** Нова концепція інноваційного освітнього менеджменту повинна враховувати сучасні потреби і реалії українського суспільства, перспективи його розвитку у світі, що стрімко змінюється і глобалізується. Трансформується функціонал освіти, який все більше*

спрямовується на інноваційність та здатність здобувачів освіти упродовж життя створювати інновації для різних сфер життя. Кожен учасник освітнього процесу має пам'ятати, що управління інноваційними процесами повинно мати системний характер і потребує створення у закладі освіти відповідних умов та дотримання поетапності впровадження інновацій, а також потребує його переведення в якісно новий стан, більш відкритий щодо попереднього. Перспективними напрямками подальшого дослідження означеної проблеми мають стати специфічні функції управління інноваційним процесом в освітньому закладі, що спроможні вирішити різноманітні питання, пов'язані з освітньою діяльністю у контексті входження України в європейський інтелектуальний простір.

Ключові слова: освіта, менеджмент, освітній менеджмент, інновації, інноваційний потенціал, інноваційні механізми, освітні інновації, управління інноваціями, трансформація суспільства, інтелектуальний простір, євроінтеграція.

Вступ. Менеджмент – це не виправлення існуючих ситуацій, а створення умов, необхідних для ефективної роботи. Не існує штучної експертної системи, яка може замінити менеджерів. Коли процеси прийняття та реалізації рішень недостатньо розвинені, у менеджменту виникає спокуса шукати готові теоретичні рецепти та інструменти, які можна буде використати в будь-якій ситуації. Однак дехто стверджує, що замість інструментального підходу менеджерів слід навчити мислити в конкретних ситуаціях.

Стратегічне інноваційне мислення набуває все більшої популярності, оскільки емпірично доведено, що воно є більш ефективним у ситуаціях швидких змін, особливо технологічних змін з дуже низьким рівнем передбачуваності. Менеджери повинні вміти передбачати та управляти змінами, а також бути здатними до постійного відновлення. Менеджери мають обирати правильні стратегії та чіткі напрямки розвитку, а також поєднувати різні можливості. Креативність, здатність інтегрувати різноманітні знання та навички і готовність до ризику мають бути притаманні всім менеджерам. Менеджери, які хочуть і можуть постійно вдосконалювати свої навички та методи управління, мають знаходити нові грані в теорії та практиці менеджменту, будуть більш затребуваними, ніж їхні менш амбітні колеги.

Специфіка інноваційного менеджменту полягає в особливостях управління інноваційним потенціалом, наявним у конкретній організації, в рамках функціональних аспектів менеджменту (планування, організація, мотивація і контроль).

Інновація, відповідно до найбільш відомого визначення, є процес розробки, освоєння, експлуатації і вичерпання виробничо-економічного і соціально-організаційного потенціалу, що лежить в основі новації. У вузькому значенні під інновацією розуміється фаза введення новації, а момент першого виробничого освоєння новації вважається моментом її введення. Під інновацією розуміється щось нове, і воно близьке до поняття винаходу між заявленням новації і перетворенням її в інновацію існує часовий проміжок [3, с. 105].

Гіпотезу про те, що інновації з'являються в економічній системі не рівномірно, а у вигляді кластерів, вперше висловили Й.Шумпетер і Г.Менш. Вони (інновації) впливають на динамізм економічного зростання, відкриваючи нові можливості для економічної експансії, з одного боку, але унеможлижуючи подальше розширення в традиційному напрямку, з іншого. Інновації порушують економічну рівновагу і вносять збурення та невизначеність в економічну динаміку. На думку Й. Шумпетера, інновації тягнуть за собою творче руйнування економічної системи, спричиняючи перехід від одного стану рівноваги до іншого.

Метою та предметом нашого дослідження стало є вивчення інноваційного потенціалу освітнього менеджменту в сучасних умовах невизначеності та інтеграції України в європейський інтелектуальний простір.

Джерела. Теоретико-методологічну основу осмислення проблеми і шляхів її вирішення складають філософські ідеї про виховання і його соціальні функції Платона, К. А. Гельвеція, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, І. Ф. Гербарта, антропологічні концепції етноцентризму і культурного релятивізму М. М. Саммера, диспозиційних установок особистості В. А. Ядова, парадигми діалогу культур М. М. Бахтіна, В. Макбрая, вчення про фактори соціального конструювання реальності П. Бергмана і Т. Лукмана, про роль етнопедагогіки в виховному процесі (Г. Н. Волков,

В. Д. Ботнару, Н. В. Сілістрару), принцип полікультурності в спілкуванні і освітньому просторі (В. П. Борисенко, О. В. Гукаленко, А. Я. Данилюк) [2].

Проблемі розвитку інноваційних процесів в освіті нині присвячено досить велику кількість досліджень: В. Андрущенко, В. Біблер, А. Бойко, Є. Борінштейн, С. Гессен, В. Давидов, М. Євтух, Є. Ільєнков, В. Кремень, М. Михальченко та ін.

Основний матеріал та результат. Innovation (англ.) – утворено з двох слів – латинського «новація» (новизна, нововведення) і англійського префікса «ін», що означає «в», «введення». Тому, у перекладі з англійського «інновація» означає: введення нового, відновлення. Вперше це поняття було введено австрійським вченим Й. Шумпетером у 1930-х роках. Шумпетер чітко відокремлював винахід (відкриття нового технічного знання) від інновації (практичного застосування нового знання у виробництві). Він трактував інновації як зміни, спрямовані на впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [11, с. 378].

Результатом інноваційних процесів є нововведення, а їхнє впровадження в господарську практику визначається як нововведення, тобто з моменту прийняття до поширення новація здобуває нову якість і стає інновацією.

Таким чином, інновація – це нововведення, пов'язане з науково-технічними процесами, що передбачає оновлення основних фондів і технологій, а також удосконалення управління та економіки підприємства. Інновації є необхідною умовою розвитку виробництва, поліпшення якості та кількості продукції, що випускається, появи нових товарів і послуг.

У ринкових умовах інновації охоплюють всю економіку, включаючи продуктивні сили (засоби виробництва, навчання працівників) і виробничі відносини (форми і методи управління, поділу, спеціалізації і комерції праці). Діяльність підприємства, пов'язана з науково-технічними розробками, інженерною підготовкою виробництва до переходу на новий продукт чи технологією, а також інвестуванням нововведень – визначається як інноваційна діяльність.

Інноваційна діяльність також включає в себе довгострокові ініціативи зі створення та реалізації інноваційних проектів із залученням проектних інститутів та дослідницьких центрів регіонального, галузевого та національного масштабу. Ці проекти визначають вибір найбільш прийняттого варіанту стратегії розвитку з точки зору економічних інтересів організації [2, с. 57].

З усіх вищезазначених типів інновацій ми зосередилися на освітніх інноваціях.

Інноваційні процеси входять в протиріччя з існуючою традиційною підготовкою, однак між ними є діалектичний взаємозв'язок. Можна стверджувати, що в останнє десятиліття в педагогічній освіті співіснують дві тенденції розвитку освіти – традиційна та інноваційна. «Вища освіта в Україні має більш ніж піввікову історію, вона була побудована за принципом вузької спеціалізації, як і вся вища освіта» [7, с. 362].

У традиційних діяльнісних системах професійної освіти основна увага приділяється навчальному процесу, відносини між учасниками є суб'єкт-об'єктними, суб'єкт – викладач – перебуває в обмеженому середовищі, його діяльність регламентується навчальним планом і програмою, а рамки взаємовідносин жорстко задані. Об'єкт – учень – має бути наповнений певним обсягом знань і його роль полягає в пасивному засвоєнні інформації [7, с. 362].

Тривалий час потреба в освітній практиці колективного навчання, згідно з українським законодавством, також була пов'язана з потребою у фахівцях-предметниках. У традиційній системі підготовка вчителів-предметників є кінцевою метою в ієрархії цілей педагогічної освіти. У традиційних системах педагогічної освіти питання розвитку часто асоціюються з «удосконаленням», «якісним поліпшенням» і «радикальним оновленням». Однак, як можна побачити, ці визначення і практичні зусилля, що стоять за ними, по суті, не впливають на організаційну модель управління освітою або на зміст і структуру освітнього процесу.

Як одна з найважливіших складових суспільства, освіта, з одного боку, залежить від процесів, що відбуваються в суспільстві, і має швидко реагувати на тенденції науково-технічного прогресу та розвитку економічної сфери країни.

Виклик сьогодення – підготовка конкурентоспроможних фахівців, забезпечення їх високого професійного рівня та мобільності, створення умов для всебічного розвитку талантів і творчого потенціалу молодих працівників, стимулювання розвитку та оновлення всіх сфер соціального і духовного життя суспільства – вимагає якісно нового рівня освіти, що відповідає міжнародним стандартам [6, с. 108–115].

За змістом традиційна освіта будувалася як взаємозв'язок двох автономних видів діяльності – викладацької діяльності вчителя і навчально-пізнавальної діяльності учня, причому учень виступав виконавцем плану вчителя і був підконтрольним йому суб'єктом.

Метою навчання є набуття предметних знань. У стилі викладання домінує функція інформування та контролю. Стиль діяльності – авторитарний, директивно-репресивний, пригнічується спонтанність учнів, ігнорується їхній особистий досвід, переважає репродуктивний характер організації навчально-пізнавальної діяльності, яка здійснюється за зразками, що сприяє засвоєнню перформативних аспектів діяльності перед смисло- і цілепокладанням. Провідною і єдиною формою навчальної взаємодії є наслідування, причому домінують імітація, наслідування за зразками, одноманітність соціальних і міжособистісних взаємодій, зовнішній контроль і оцінка результатів, що звужує сферу пізнавальної мотивації, а широка пізнавальна мотивація відсутня.

Тому, на думку багатьох науковців і практиків, інноваційна освіта в сучасному світі є умовою теоретичного переосмислення освітньої практики з метою виходу з кризи через розробку сучасних освітніх методологій і теорій.

На наш погляд, інновація – це позитивний початок науки. Цей термін означає не одноразове «осяяння», а результат зусиль науковців і характеристику безперервного процесу наукової творчості. Інноваційність вказує на новаторство як систему і як спосіб мислення. Наукова інновація – це здатність вчених здобувати знання, які раніше були недоступні в рамках домінуючої парадигми, і використовувати їх для отримання нових знань. Далі ми зосередимося на наукових інноваціях у контексті наших професійних інтересів.

Загалом, наукова діяльність, спрямована на отримання, накопичення і збагачення наукового знання шляхом здійснення фундаментальних і прикладних досліджень, конструкторських, проектних, технологічних і дослідно-конструкторських розробок, які виступають в об'єктивних формах: наукового звіту, публікації, технічної та нормативної документації, досвідченого зразка. Наукове знання є «максимально досяжне на певному етапі суспільного розвитку наближення до адекватного відображення дійсності в найбільш істотних, закономірних, незалежних від людського сприйняття аспектах з високим рівнем логічної організації та обґрунтованості. Його відтворення і передача проводиться в універсальних знакових формах за допомогою спеціальної термінології математики і «штучних мов» [8, с. 43–45].

Організаційна підтримка науково-освітнього сектору означає створення максимально сприятливих організаційно-управлінських умов для його розвитку; усунення бюрократичних, міжвідомчих та інших бар'єрів; стимулювання ефективної наукової кооперації; спеціалізацію та перепрофілювання науково-дослідних і дослідно-конструкторських організацій у певних галузях науки; зміну форм власності; надання певного статусу; прийняття нормативно-правових актів, що визначають організаційні форми.

У першому наближенні для організаційного механізму нововведень можна запропонувати три інформаційних бази:

- науково-технічний потенціал наукових і освітніх напрямків;
- потенціал науково-технічних розробок;
- система критеріїв, обмежень і нормативів [8, с. 43–45].

Наукова інновація як продукт духовного виробництва суспільства завжди передбачає наявність активного начала, пізнаючого суб'єкта. Безперечно, доступ до нової інформації про світ має особистісний та індивідуальний характер. Так само беззаперечним є те, що процес набуття нового знання взагалі, і нового наукового знання зокрема, відбувається відповідно до особливостей та психофізичних характеристик людини, наприклад, об'єму пам'яті, структури та

роздільної здатності органів чуття. У процесі генерування знань розпізнаваний зміст певним чином проектується на специфічний когнітивний апарат людини [2, с. 69].

Безперечно, що наука в тісному зв'язку з освітою і через систему освіти може реалізовувати інновації, а також їх продукувати. Адже базовий рівень науки зароджується в школах, університетах, під час олімпіад, конкурсів, змагань. Отже, освіта – це дзеркало соціально-економічного та культурно-історичного стану країни. Система цінностей та норм освітньо-педагогічного процесу має культурно-історичний характер. Тому методологічно безплідними та хибними є позитивістські пошуки надісторичних, раз і назавжди даних стандартів, норм та ідеалів освітнянського процесу. Освіта не лише забезпечує науку, культуру та інші сфери громадського життя освіченими професіоналами – вона ще й перетворюється на фокус розуміння, пояснення механізмів інтелектуалізації суспільства; і чим далі, тим дана тенденція посилюється, нарощує свій потенціал. Подібна ситуація актуалізує дослідження соціально-культурного контексту пошуку нових форм освітньо-педагогічної діяльності [5, с. 24].

Водночас трансформація освіти є прямим наслідком тих змін, які відбуваються в культурі. Тому «криза в освітнянському процесі, і не лише на теренах України, є відображенням загальної духовної кризи на зламі тисячоліть. З іншого боку, трансформаційні явища в освіті відбуваються і під впливом внутрішніх чинників, тобто зумовлені інноваційними процесами у самій освітньо-педагогічній діяльності» [5, с. 24].

Освіта разом із наукою стають головними домінантами в суспільстві. Освіта в XXI столітті безперервна, тобто людина має можливість навчатися протягом усього життя, багаторівнева та платна. «Безперервність освіти зумовлена інформатизацією суспільства, потребою в постійному оновленні знань, технологій та підвищенні кваліфікації. Саме багаторівнева освіта відповідає ідеї її безперервності. З одного боку, вона забезпечує різноманітні освітні потреби особи задля її розвитку та самореалізації, а з другого – її професійну підготовку, яка має стати підставою зміни соціального статусу. Оскільки знання в інформаційному суспільстві є найважливішим ресурсом, воно є тією цінністю, за володіння якою треба платити» [2, с. 17].

Особливу сферу духовної культури становить наука. Наука – сфера культури, яка зв'язана із спеціалізованою діяльністю по створенню системи знань про природу, суспільство і людину. Наука є одним із найважливіших детермінантів духовної культури. Її особливе місце у духовній культурі визначається значенням пізнання у способі буття людини у світі, у практиці, у матеріально-предметному перетворенні світу.

П. Сорокін [1, р. 217–237] вказує на те, що класична європейська освіта втратила духовні цінності, вона спрямована забезпечити розвиток тільки професійних та інтелектуальних здібностей лишаючи поза увагою моральні якості індивідів. Змінилася не тільки освіта, змінився для маси молодих людей і сенс її здобуття. Все виразніше проявляється прагматичний характер: отримати високооплачувану професію, зробити кар'єру, досягти успіху тощо. Трансформація цінностей також відображається у зміні ставлення молоді до освіти. Зросла цінність висококваліфікованої праці, особливо в комерційних структурах. Важливою цінністю праці стала висока винагорода. Якщо раніше люди обирали професію за покликом серця, то сьогодні вони більше цікавляться матеріальними аспектами життя і обирають професії, які принесуть їм гроші і матеріальну забезпеченість у майбутньому. Іншими словами, освіта сьогодні тісно пов'язана з матеріальним благополуччям і є одним із засобів його досягнення. Таким чином, перед нами постає питання: чи залишається освіта діалогом у пошуках істини, чи вона є лише формою адаптації до мінливого соціального середовища?

Аналізуючи внутрішню перебудову самого інституту освіти, інновації в науці та освіті, можна зробити висновок, що якісна зміна освітньої системи включає такі механізми:

– поступове переорієнтування цілей освіти: освіта як цінність стала ототожнюватись тепер із отриманням фахових знань. Аж до XIX сторіччя «освічена людина» – це, насамперед, людина, що опанувала якусь спеціальність, володіє фаховими знаннями на відміну від добродісного християнина у середньовіччя, знайомого лише зі Священними текстами. Освіта повинна бути зорієнтована на вміння виробляти інновації;

– усі реконструкції, пов'язані з передачею інновацій: створення спеціальних наукових закладів по підтримці дослідників, вимоги від них поглиблених знань у певній області, а не тільки виконання соціально-моральних норм (як раніше), формування механізмів контролю за науково-педагогічною діяльністю;

– побудова регулярних зв'язків системи освіти з іншими соціальними інститутами, у першу чергу – із державою і наукою та виробничими галузями.

Ефективний інноваційний освітній менеджмент, спрямований на підвищення якості освіти, є надійним механізмом задоволення потреб споживачів освітніх послуг та забезпечення конкурентоспроможності освітніх закладів [4].

Основними завданнями управління освітніми інноваціями є постійне переведення закладів освіти у якісно новий стан, постійна соціальна, матеріальна і психологічна підтримка вчителів і викладачів, розробка правових, організаційних і психологічних умов, що гарантують експериментальну діяльність закладів освіти, залучення різних інвесторів, участь у міжнародних освітніх проєктах, підключення до Інтернету, розширення і поглиблення функціональної відповідальності учасників освітнього процесу.

Суб'єктами менеджменту освітніх інновацій, як і в загальній теорії управління соціально-педагогічними системами, до яких належать заклади освіти, і в менеджменті, є керівники закладів освіти, котрі беруть участь у розробці, експерименті чи апробації, впровадженні або застосуванні освітніх інновацій; об'єктами – діяльність наукових, науково-педагогічних, педагогічних і методичних працівників із застосування освітніх інновацій, тобто інноваційна освітня діяльність.

Управління освітніми інноваціями здійснюється відповідно до певних принципів, які виступають як норми та орієнтири діяльності і гарантують її успішність та результативність. Основними принципами освітніх інновацій є гуманізм, демократизм, оптимальність, національна спрямованість, універсальність освіти та національна єдність, співтворчість, життєтворчість, диференціація та індивідуалізація, оптимізація та відкритість, інноваційність.

Цей принцип означає, що управлінці мають орієнтуватися на необхідність постійного оновлення освітніх процесів у результаті застосування освітніх інновацій, що забезпечується організаційними, адміністративними, фінансово-економічними, психолого-педагогічними змінами.

До організаційно-управлінських змін в управлінні закладами освіти, що виникають унаслідок інноваційної діяльності, належать:

– модульна структура управління закладом освіти (за видами діяльності: виховна, навчальна, управлінська; за формами управління: формальна (державна), неформальна (громадська); за суб'єктами й об'єктами управління: керівник закладу освіти, керівник інноваційного проєкту в закладі освіти, учасники інноваційної діяльності);

– організаційно-структурні, економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні форми і методи управління, які створюють умови для оперативного, ефективного, оригінального і нестандартного прийняття керівником управлінського рішення;

– проєктно-інноваційна модель управління, в якій керівник закладу освіти постійно підтримує діяльність авторів і учасників інноваційних проєктів, що здійснюються на різних етапах інноваційного процесу в закладі освіти, і забезпечує вирішення найважливіших проблем освіти на певному етапі її розвитку; управління за цілями;

– максимальне можливе залучення органів громадськості до управління, розвиток самоуправління молоді;

– економічне стимулювання педагогів-новаторів;

– підтримка конкуренції та підприємництва;

– різноманітність і рівноправність усіх форм організації інноваційної діяльності;

– максимальне використання надбань світової науки та техніки в галузі освіти.

До фінансово-економічних змін належать економічні засади взаємодії об'єктів інноваційної діяльності, функціонування в межах наявних ресурсів.

Освіченість є інтелектуальним ресурсом самореалізації особистості, невід'ємною складовою її культурного капіталу, а також головною умовою існування людства на етапі його переходу до інформаційного суспільства, яке ще називають «суспільством знання». О. Тоффлер, зокрема, акцентує увагу на тому, що знання є центральним елементом інформаційного суспільства. Також він наголошує, що в майбутньому значущість освіти зростатиме. З часом знання стануть фундаментом розвитку суспільства, а не додатковими чинником в розвитку суспільства, як це було раніше [10]. Наразі аналітики для оцінки рівня розвинутої будь-якої країни за методикою ООН, беруть два основні показники: рівень тривалості життя та рівень освіченості тієї чи іншої країни.

Висновки. Таким чином, сутність менеджменту освітніх інновацій полягає у забезпеченні умов для внесення системних змін у діяльність закладу освіти, спрямованих на його розвиток і покращення роботи. Практичному впровадженню інновацій в освіті має передувати їх теоретико-методологічна розробка і осмислення. Нова концепція інноваційного освітнього менеджменту повинна враховувати сучасні потреби і реалії українського суспільства, перспективи його розвитку у світі, що стрімко змінюється і глобалізується. Кожен учасник освітнього процесу має пам'ятати, що управління інноваційними процесами повинно мати системний характер і потребує створення у закладі освіти відповідних умов та дотримання поетапності впровадження інновацій, а також потребує його переведення в якісно новий стан, більш відкритий щодо попереднього. Перспективними напрямками подальшого дослідження означеної проблеми мають стати специфічні функції управління інноваційним процесом в закладі освіти, що спроможні вирішити різноманітні питання, пов'язані з освітньою діяльністю у контексті входження України в європейський інтелектуальний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lawrence T. Nichols. Science, politics and moral activism: Sorokin's integralism reconsidered. Return of Pitirim Sorokin. International Kondratieff foundation. M., 2001. P. 217–237.
2. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 316 с.
3. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 132 с.
4. Ісайкіна О. Д. Інноваційний менеджмент як напрям вдосконалення процесу управління якістю освіти. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Isaikina.pdf.
5. Кремень В. Г. Вища освіта в Україні і Болонський процес. Київ : Освіта, 2004. 384 с.
6. Литвин Л. Горбатюк Р. Менеджмент освітніх інновацій: сутність та особливості впровадження [Електронний ресурс] Соціально-економічні проблеми і держава. 2013. Вип. 1 (8). С. 108-115. Режим доступу до журн. : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13lmtov.pdf>
7. Микитюк П. П., Інноваційна діяльність: Навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]/ Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
8. Надольний І. Ф. Реалізація державної культурної політики як фактор розвитку державності особи. Культурна політика в Україні в контексті світових трансформаційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : ДАККіМ, 2001. С. 43–45.
9. Рижак Л. В. Система освіти в Україні та її перспективи: філософський аналіз. Вісник Львівського університету. Серія : філософські науки. 2004. Вип. 6. С. 16–26
10. Тоффлер Елвін . Третя хвиля. Київ : Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с
11. Schumpeter, J. Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. In: Backhaus, J. (eds) Joseph Alois Schumpeter. The European Heritage in Economics and the Social Sciences, vol 1. Springer, Boston, MA. 2003. https://doi.org/10.1007/0-306-48082-4_2

REFERENCES

1. Lawrence T. Nichols. (2001) Science, politics and moral activism: Sorokin's integralism reconsidered. Return of Pitirim Sorokin. International Kondratieff foundation. M., P. 217–237. (in Russian).

2. Atamaniuk Z. M. (2020) Svoboda yak faktor sotsiokulturnykh transformatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva : monohrafiia [Svoboda as a factor of socio-cultural transformations of modern Ukrainian society: monograph]. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 316 s. (in Ukrainian).
3. Innovatsiinyi menedzhment : konspekt leksi [Innovative management: lecture notes]. (2022) Lutsk : Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky, 132 s. (in Ukrainian).
4. Isaikina O. D. Innovatsiinyi menedzhment yak napriam vdoskonalennia protsesu upravlinnia yakistiu osvity [Innovative management as a direction of improvement of the process of management quality management]. Rezhym dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_1/Isaikina.pdf. (in Ukrainian).
5. Kremen V. H. (2004) Vyshcha osvita v Ukraini i Bolonskyi protses [Higher education in Ukraine and the Bologna Process]. Kyiv : Osvita, 384 s. (in Ukrainian).
6. Lytvyn L. Horbatiuk R. (2013) Menedzhment osvity: sutnist ta osoblyvosti vprovadzhennia [Management of educational innovations: the essence and features of the introduction] Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava. 2013. Vyp. 1 (8). S. 108-115. Rezhym dostupu do zhurn. : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13lmtov.pdf> (in Ukrainian).
7. Mykytiuk P. P. (2009) Innovatsiina diialnist [Innovative activity: textbook. post]: Navch. pos. [dlia stud. vyshch. navch. zakl.] / Kyiv : Tsentru uchbovoi literatury, 392 s (in Ukrainian).
8. Nadolnyi I. F. (2001) Realizatsiia derzhavnoi kulturnoi polityky yak faktor rozvytku derzhavnosti osoby. Kulturna polityka v Ukraini v konteksti svitovykh transformatsiinykh protsesiv: [Implementation of state cultural policy as a factor in the development of statehood of a person]. materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kyiv : DAKKiM, S. 43–45. (in Ukrainian).
9. Ryzhak L. V. (2004) Systema osvity v Ukraini ta yii perspektyvy: filosofskiy analiz [The system of education in Ukraine and its prospects: philosophical analysis]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya : filosofski nauky. Vyp. 6. S. 16–26/ (in Ukrainian).
10. Toffler Elvin (2000). Tretia khvyliia [The third wave]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Vsesvit», 480 s. (in Ukrainian).
11. Schumpeter, J. (2003). Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung [Theories of economic development]. In: Backhaus, J. (eds) Joseph Alois Schumpeter. The European Heritage in Economics and the Social Sciences, vol 1. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/0-306-48082-4_2

Atamaniuk Zoia Mykolaivna

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of philosophy,
sociology and management of socio-cultural activity
State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7299-409X

Muzychenko Ganna Vyacheslavna

Doctor of Political Science, Professor,
Professor at the Department of Political Science and Law
State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7890-9615

INNOVATION POTENTIAL OF MODERN EDUCATIONAL MANAGEMENT AND MANAGEMENT OF INNOVATIONS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

Management in education is a complex of principles, methods, organizational forms and technological methods of managing the educational process aimed at increasing its effectiveness. Scientists claim that an innovative product in the field of education is concepts, theories, systems,

models, methods, technologies, methods, forms, etc., both in educational activities and in ensuring the educational process. The problem of innovation is increasingly heard in reports, speeches at scientific conferences, in the ideas of creating educational-scientific-innovation complexes. At the same time, the generally accepted terminology in the field of innovative activity is not sufficiently formed and argued, which leads to different interpretations of the meaning of this concept, confusion in terms, and as a result to various practical recommendations.

The goal of this research is to study the innovative potential of educational management and innovation management in educational institutions in the modern conditions of uncertainty and integration of Ukraine into the European intellectual space.

The results. Innovation is a newness related to the scientific and technical process and consists in the restoration of fixed assets and technologies, in the improvement of management and economy of the enterprise. Innovation is a necessary condition for the development of production, increase in the quality and quantity of products, the appearance of new goods and services. Thus, innovative management is a set of economic, motivational, organizational and legal means, methods and forms of an innovative activity management of a specific object with the aim of obtaining the most optimal way of this activity economic results. The specificity of innovation management lies in the features of the innovative potential management available in one or another organization within the framework of functional aspects of management (planning, organization, motivation, control).

Conclusions. The new concept of innovative educational management should take into account the modern needs and realities of Ukrainian society, the prospects for its development in a rapidly changing and globalizing World. The functionality of education is being transformed, which is more and more focused on innovativeness and the ability of students to create innovations for various spheres of life throughout their lives. Each participant in the educational process must remember that the management of innovation processes must be systemic in nature and requires the creation of appropriate conditions in the educational institution and compliance with the phased implementation of innovations, as well as its transfer to a qualitatively new state, more open compared to the previous one. The specific functions of managing the innovation process in an educational institution, capable of solving various issues related to educational activities in the context of Ukraine's entry into the European intellectual space, should become promising directions for further research of the specified problem.

Key words: education, management, educational management, innovations, innovation potential, innovation mechanisms, educational innovations, innovation management, society transformation, intellectual space, European integration.

УДК 140.8

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-7>**Кадієвська Ірина Аркадіївна**

доктор філософських наук,
професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військової академії
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-3134-8574

Остапчук Тарас Степанович

кандидат педагогічних наук, полковник,
начальник кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін
Військової академії
вул. Фонтанська дорога, 10, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7461-5508

НОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ)

Актуальність проблеми. Освіта є тією унікальною сферою суспільного буття, яка може допомогти досягти Перемогу та наблизити наше суспільство до благополуччя та стійкого розвитку. Важливим досягненням нині можна вважати затвердження у Збройних Силах України нової державної Доктрини лідерства, в якій досить вдало та обґрунтовано визначаються актуальні пріоритети. Практична реалізація цієї Доктрини дозволить підняти рівень професійної підготовки, розвинути моральні та психологічні якості особового складу сил оборони, розкрити та реалізувати національно-духовний потенціал бойових традицій українського війська, підтримувати психологічну готовність та ефективно виконувати завдання за призначенням.

Мета статті полягає у соціально-філософському аналізі новітніх як позитивних, так і негативних тенденцій розвитку в Військовій освіті в Україні.

Для реалізації означеної мети були використані такі **методи**, як метод критичного аналізу наукової літератури з даної проблематики, а також діалектичний та системний аналіз.

Результати дослідження. Застосування міждисциплінарного підходу в дослідженні сучасних змін у Військовій освіті дозволив співставити та порівняти як позитивні, так і негативні тенденції. Це надало можливість проаналізувати низку найбільш складних та гострих проблем, які стоять на заваді успішної реалізації державної Доктрини лідерства в Військовій освіті. З'ясовано, що до цих проблем можна віднести стрімке розповсюдження синдрому емоційного вигорання (СЕВ) та критичне зниження рівню адаптивності до стресу серед особового складу. Першим кроком до успішної реалізації Доктрини лідерства в Військовій освіті має бути підвищення мотивації та якості роботи всього професорсько-викладацького складу. Профілактика та попередження розвитку емоційного вигорання та підвищення рівню адаптивності до стресів це те, без чого сьогодні обійтись просто неможливо. Адже тривалі нервові навантаження здатні зруйнувати найміцніший організм, тому кожному викладачу вкрай важливо вміти вчасно помічати вплив стресогенних факторів та швидко знімати психічну напругу та негативний емоційний стан. Одним із найефективніших засобів профілактики розвитку синдрому емоційного вигорання є саморегуляція. Профілактика емоційного вигорання серед викладачів у Військовій освіті має включати низку важливих напрямків. До таких заходів варто віднести створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату у колективі. В цьому контексті унікальну позитивну роль може зіграти використання широких можливостей тімбілдінгу, причому як в навчальному процесі із курсантами, так і в підвищенні рівню професійної майстерності всього професорсько-викладацького складу.

Ключові слова: Освіта, військова освіта, лідер, стрес, стресостійкість, синдром емоційного вигорання, саморегуляція, тімбілдінг.

Вступ. Проблема розвитку військової освіти є предметом дослідження різних галузей науки – філософії освіти, психології, історії, соціології, педагогіки та ін. Вона викликає інтерес багатьох дослідників, серед яких аналізу сучасного стану української Військової освіти присвячені численні наукові праці М. Зубалія, В. Дзюби, В. Зорія, Г. Ковалія та ін. Науковцями встановлено, що нині досить високі показники емоційного вигорання демонструють як військові, так і цивільні працівники Військової освіти, серед яких особливо виділяється професорсько-викладацький склад. Задля успішної реалізації пріоритетних завдань нової державної Доктрини лідерства в військовій освіті, має бути проведена системна робота щодо зниження рівню синдрому емоційного вигорання (СЕВ) та підвищення рівню стресостійкості.

Мета статті полягає в проведенні соціально-філософського аналізу новітніх як позитивних, так і негативних тенденцій розвитку в Військовій освіті в Україні. Для реалізації означеної мети були використані такі **методи**, як метод критичного аналізу наукової літератури з даної проблематики, а також діалектичний та системний аналіз.

Результати дослідження. Філософи в усі часи наполегливо шукають відповіді на найскладніші та найглобальніші запитання пов'язані із проблемами сенсу індивідуального та соціального буття. На відміну від тварин, людина завжди прагне жити осмислено. Люди такі унікальні істоти, які навіть за умов вимотуючих перевантажень та ризиків здатні отримувати насолоду від корисної та осмисленої діяльності. В той час, як навіть за найкращих та цілком комфортних умов, людина позбавлена сенсу буття, відчуває себе пригніченою та нещасливою. Відомо, що відсутність натхнення, ентузіазму та мотивації відчувати вкрай дискомфортно та неприємно. У вирі подібних міркувань філософи усіх часів постійно шукають якщо не рецепти знаходження сенсу життя, то хоча б ті джерела, до яких кожен із нас може звернутись та наблизитись до кращого розуміння своїх справжніх потреб та шляхів їх задоволення.

Як відомо, одним із неперевершених та унікальних джерел сенсотворення є система освіти та виховання. Справжній викладач, це особлива людина, яка має бути інтелектуальним та моральним взірцем для тих, хто навчається. Це той лідер, хто своєю енергією та ерудицією взмозі запалити цікавість до своєї дисципліни. Тому формальний підхід до навчального процесу є неприйнятним. Справжній викладач має знаходити індивідуальний підхід до кожного, надихати та пробуджувати творчу активність. Ідея освіти є найбільш давньою та продуктивною ідеєю людини, як зазначав І. Кант «Ідея виховання, яке розвиває всі природні показники людини, у будь-якому випадку істинна». Істинність цієї ідеї полягає в тому, що вона невіддільна від людської сутності, оскільки людина за Аристотелем – це жива істота, яка має *logos*. Наділеність людини логосом означає її здатність до різних видів розумової діяльності, найважливішою серед яких є вміння вчитися і здобувати освіту, що забезпечує її відтворення у якості соціалізованої та цивілізованої особистості. Людина за своєю сутністю є розумною істотою, яка потенційно наділена здібностями до мовлення та здатністю пізнавати світ, але ця здатність виявляється лише за умови життя у суспільстві, належного навчання і виховання, оскільки, як зазначав Ціцерон: «Люди – лише ті, чий розум удосконалений знаннями, властивими освіченій людині». Цілком зрозуміло, що в світі завжди існували та існують різні системи освіти.

На превеликий жаль нині в умовах підступної та жорстокої російсько-Української війни, існує величезна кількість серйозних проблем, які об'єктивно відволікають від роботи, пов'язаної з реформуванням, відродженням та модернізацією вищої освіти. Однак освіта й зараз продовжує залишатись визнаним державним пріоритетом.

Так зокрема безперечним досягненням можна вважати затвердження у Збройних Силах України нової державної Доктрини лідерства в Військовій освіті, в якій досить вдало та обґрунтовано визначаються актуальні пріоритети. Лідерство залишається ключовим компонентом забезпечення професійної діяльності як окремих військовослужбовців різних категорій, так і органів військового управління, військових частин, підрозділів під час виконання завдань за призначенням, не дивлячись на різноманіття визначень та методів реалізації. Вагому роль лідерство військовослужбовців відіграє, зокрема, у цінностях, традиціях, етиці поведінки, дотриманні військової дисципліни та корпоративної військової культури в арміях держав членів

НАТО. Дана Доктрина – це документ, що відображає систему поглядів на процес, роль, місце та завдання військових організаційних структур щодо військового лідерства. Вона має на меті систематизувати ідеї, переконання, погляди і принципи військового лідерства, визначити та розкрити сутність засадничих лідерських цінностей у ЗС України та надати чіткі характеристики ідентичності лідера в українському війську. Практична реалізація цієї Доктрини дозволить підняти рівень професійної підготовки, розвинути моральні та психологічні можливості особового складу сил оборони, розкрити та реалізувати національно-духовний потенціал бойових традицій українського війська, підтримувати психологічну готовність та ефективно виконувати завдання за призначенням.

Безумовно ставлення до цієї нової доктрини можуть суттєво відрізнятись, однак переважна більшість працівників військової освіти щиро підтримують ключову ідею Доктрини, а саме: пріоритетність підготовки, виховання та розвитку нової генерації Українських офіцерів-лідерів. В Доктрині чітко визначене значення та роль гуманітарної складової. Обґрунтовано посилення уваги до ідеологічної, психологічної та філософської підготовки. Особливого значення також набуває патріотичне виховання. Серед ключових якостей сучасних офіцерів-лідерів визначаються такі як: мужність, стресостійкість, витривалість, надійність, честь, гідність, патріотизм, гуманізм тощо.

Задля успішної реалізації пріоритетних завдань Доктрини лідерства в військовій освіті, має бути проведена серйозна робота із підготовки та перепідготовки всього професорсько-викладацького складу. Перш за все мова йде про залучення викладачів до різноманітних стажувань та інших навчальних та наукових заходів, спрямованих не тільки на підвищення кваліфікації, але й на прояснення самої сутності нової ідеології у вітчизняній Військовій освіті.

Першим кроком до успішної реалізації Доктрини лідерства в Військовій освіті має бути підвищення мотивації та якості роботи всього професорсько-викладацького складу. Бажання та готовність постійно розвиватись та удосконалюватись, навчатись працювати на новому більш високому рівні визначатимуть наші подальші досягнення та успіхи. Всі ми маємо досягнути величезну відповідальність та налаштувати себе на довгий шлях тренувань та освоєння нового досвіду тих, хто вже досяг в цьому напрямку значних позитивних результатів. Для того, щоб всі ці нові активності були вдалими, необхідно значну увагу приділити таким завданням, як:

- укріплення та розвиток нової більш комфортної атмосфери в освітньому середовищі;
- організація проведення різноманітних заходів навчального, тренувального та просвітницького характеру з питань розвитку лідерства в Військовій освіті.

Крім цього величезного значення в сучасних гіперстресових умовах набуває робота, спрямована на зняття психологічної напруги та психологічне розвантаження. Причому ця робота має проводитись на регулярній основі не тільки з курсантами, але й з усіма викладачами. Викладацька діяльність належить до категорії стресогенних і вимагає великих резервів володіння собою та саморегуляції. Відомо, що у викладацькій діяльності часто з'являється стан емоційної напруженості. І це досить нормально. Після перебування в складних ситуаціях викладач найчастіше відчуває виснаженість, пригніченість та бажання розслабитись. В окремих випадках емоційна напруженість досягає критичного рівню, результатом чого може стати тимчасова втрата самовладання та самоконтролю. Такий стан науковці називають синдром емоційного вигорання (СЕВ). Це стан емоційного та фізичного виснаження, зниження енергетичного потенціалу, яке супроводжується порушеннями емоційної сфери. Важливими факторами, які впливають на вигорання, є індивідуальні особливості нервової системи і темпераменту. Процес вигорання зазвичай виникає в результаті внутрішнього накопичення негативних емоцій без відповідної «розрядки» і розвивається поступово. Спочатку у «вигораючого» починає зростати напруга у спілкуванні. Далі емоційна перевтома переходить у фізичну, людина не відчуває в собі сил для виконання навіть дріб'язкових справ, доводиться докладати багато зусиль, щоб примусити себе приступити до роботи. Така втома може провокувати стан пригніченості, апатію, спалахи роздратування, відчуття постійної напруги, дискомфорту. Стає усе важче зосередитись на якісному виконанні своєї роботи. В сучасній військовій освіті нині профілактика та

попередження розвитку синдрому емоційного вигорання (СЕВ) та підвищення рівню адаптивності до стресів набуває принципово важливого значення.

Профілактика емоційного вигорання серед викладачів у Військовій освіті має включати низку важливих напрямків. До таких заходів варто віднести насамперед створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату у колективі. Одним із ефективних методів досягнення такої мети є регулярне проведення соціально-психологічних тренінгів для всього особового складу. Корекція може бути індивідуальною чи груповою. Для соціально-психологічного тренінгу профілактики чи корекції емоційного вигорання освітян можна адаптувати техніки та методи, що використовуються в різних психологічних школах.

В процесі проведення з освітянами профілактики чи корекції емоційного вигорання застосовуються різні ефективні методи. Одним із найефективніших засобів профілактики розвитку синдрому емоційного вигорання можна вважати саморегуляцію, адже без активної та усвідомленої ініціативи самої особистості неможливо успішно подолати цю проблему. Саморегуляція – це управління своїм психоемоційним станом, який досягається шляхом впливу людини на саму себе за допомогою слів, уявних образів, управління м'язовим тонусом і диханням. Безумовною перевагою є те, що прийоми саморегуляції можна застосовувати в будь-яких ситуаціях. Тривалі нервові навантаження здатні зруйнувати найміцніший організм, тому кожному викладачу вкрай важливо вміти вчасно помічати вплив стресогенних факторів, швидко й ефективно «розрядити» психічну напругу та знімати негативний емоційний стан. Не менш важливою є здатність миттєво здійснювати вольову мобілізацію. Успішно досягнути цього можна за допомогою методів психічної саморегуляції. В цьому контексті унікальну позитивну роль може зіграти використання широких можливостей тимблдіingu, причому як в навчальному процесі із курсантами, так і в підвищенні рівню професійної майстерності всього професорсько-викладацького складу у військовій освіті. Тимблдінг (англ. team – команда, building – будівництво, створення) об'єднує широкий комплекс заходів, призначених для створення командного духу серед співробітників та згуртування колективу. Тут головним завданням виступає підвищення працездатності та ефективності спільноти, а також покращення та підвищення рівню комунікації. Тимблдінг – це процес, спрямований на зміцнення команди і підвищення настрою всіх співробітників. Цей підхід ґрунтується на розумінні ключових принципів, що сприяють успішності командної роботи. По-перше це розвиток довіри. Надзвичайно важливим завданням є створення творчої, вільної та розкутої атмосфери ентузіазму та взаємопорозуміння. Оригінальні вправи, ігри та завдання зазвичай допомагають членам команди комфортно познайомитись, спілкуватись та проявляти креативність у спільній роботі. Також особливого значення набуває стимулювання ефективної комунікації. Тимблдінг дозволяє прекрасно розвивати такі важливі навички комунікації як: уважне слухання, взаємопорозуміння та вираження власних ідей. Тимблдінг чудово сприяє розвитку творчих навичок та постійно стимулює нестандартне мислення. Тимблдінг взмозі підвищувати мотивацію в роботі команди. Ігри, командні завдання та досягнення спільних цілей створюють позитивну атмосферу та надихають на досягнення успіху. Таким чином тимблдінг являє собою сукупність різноманітних активних заходів спрямованих на згуртування колективу та покращення якості командної роботи. Перші згадки про подібні експерименти можна знайти у літописах Стародавнього Риму, в яких зазначається, що вже тоді активно використовувались різноманітні спеціальні заходи та ігри для підтримки бойового духу воїнів. У сучасній військовій освіті США успішно практикують т.з. «Мотузковий курс». Це програма курсу психологічної та фізичної реабілітації. Успішний колектив, за цією філософією має працювати ефективно та злагоджено, як єдиний організм. Керівник, як будівельник команди, повинен вміти враховувати можливості та потенціал всіх членів колективу. Саме для того, щоб знайти індивідуальний підхід до кожного в команді та з'ясувати, хто є хто у колективі, й існує тимблдінг. Він дає прекрасну можливість кожному проявити свої позитивні якості, краще зрозуміти своїх колег та зблизитись із ними.

Найпопулярнішими видами тимблдіingu є: психологічний, творчий, спортивний, історичний та екзотичний. Психологічний тимблдінг перш за все передбачає проведення цікавих ігор на

розвиток емоційного інтелекту та емпатії, взаєморозуміння, виявлення лідера та покращення якості командної роботи. Актуальним є використання тренінгів, тестів, спільного вирішення завдань, пошуків виходу зі складних ситуацій. Їх сенс полягає в тому, щоб члени колективу вчилися краще розуміти логіку прийняття рішень іншими людьми та із задоволенням проявляли свої вміння, таланти та здібності в колективі. Важливою частиною такої роботи є з'ясування ролей та психологічних установок своїх колег. Найпростіший приклад такого тимблдинга – вправи «на довіру», «на підвищення впевненості у собі», «на підвищення стресостійкості», тощо.

Висновки. Отже, в результаті дослідження нами були зроблені наступні висновки. Безперечним досягненням можна вважати затвердження у Збройних Силах України нової державної Доктрини лідерства в Військовій освіті, в якій досить вдало та обґрунтовано визначаються актуальні пріоритети, а саме: підвищення якості підготовки, виховання та розвитку нової генерації Українських офіцерів-лідерів. В Доктрині чітко визначене важливе значення та роль гуманітарної складової. Обґрунтовано посилення уваги до ідеологічної, психологічної та філософської підготовки. Особливого значення також набуває патріотичне виховання. Серед ключових якостей сучасних офіцерів-лідерів визначаються такі як: мужність, стресостійкість, витривалість, надійність, честь, гідність, патріотизм, гуманізм тощо.

Встановлено, що нині досить високі показники емоційного вигорання демонструють як військові, так і цивільні працівники Військової освіти, серед яких особливо виділяється професорсько-викладацький склад. Тому задля успішної реалізації пріоритетних завдань нової державної Доктрини лідерства в військовій освіті, окрім підготовки та перепідготовки всього професорсько-викладацького складу має бути проведена системна робота щодо зниження рівню синдрому емоційного вигорання (СЕВ).

Профілактика емоційного вигорання у Військовій освіті в сучасних умовах має включати низку важливих напрямків. До таких заходів варто віднести насамперед створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату у колективі. Одним із ефективних методів досягнення такої мети є регулярне проведення соціально-психологічних тренінгів для всього особового складу. Корекція емоційного вигорання педагогічних працівників має проводитись із усіма бажаними. Корекція може бути індивідуальною чи груповою. В процесі проведення профілактики чи корекції емоційного вигорання мають застосовуватись різні ефективні методи.

Одним із найефективніших засобів профілактики розвитку синдрому емоційного вигорання можна вважати саморегуляцію, адже без активної та усвідомленої ініціативи самої особистості неможливо успішно подолати цю проблему. В контексті роботи спрямованої на зниження рівню емоційного вигорання (СЕВ) також унікальну позитивну роль може зіграти використання широких можливостей тимблдингу, причому як в навчальному процесі із курсантами, так і в підвищенні рівню професійної майстерності всього професорсько-викладацького складу у військовій освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук О. І., Карамушка Л. М., Москальова А. С. та інші. Психологічні умови попередження професійного стресу та професійного вигорання керівників освітніх організацій : спецкурс для слухачів очно дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. Київ, 2015. 48 с.
2. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Березовська Л. І. Професійне вигорання працівників освіти : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 304 с.
3. Бещук-Венгерська Н. В. Профілактика синдрому професійного вигорання у педагогів : методичний посібник. Вінниця : ММК, 2015. 110 с.
4. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО (Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries): навчальний посібник / А. Вітченко, Л. Кримець, О. Хміляр та ін. / К. : НУОУім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с.

REFERENCES

1. Bondarenko O.I., Karamushka L. M., Moskalova A. S. (2015). Psihologichni umovy poperedshenna prophesiinogo stresu ta profesiinogo vugoranna kerivnikiv osvithnih organizacii [Psychological conditions for prevention of professional stress and professional burnout of managers of educational organizations]. Kuiv, 48 p. [in Ukrainian].
2. Korolchuk M. S., Korolchuk V. M., Berezovska L. I. (2017). Profesiine vugoranna pracivnikiv osvitu [Professional burnout of education workers]. Kuiv, 304 p. [in Ukrainian].
3. Beshuk-Vengerska N. V. (2015). Profilactuka profesiinogo sindromu vigoranna u pedagogiv. [Prevention of professional burnout syndrome in teachers]. Vinnuca. 110 p. [in Ukrainian].
4. Vitchenko A., Krumec L., Hmilar O. Konceptia liderstva za standartamu armii krain NATO (2018). [Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries]. Kuiv. 252 p. [in Ukrainian].

Kadievskia Irina Arkadiivna

Doctor of Philosophical Sciences,
Professor at the Department of Humanitarian
and Socio-Economic Disciplines
Odesa Military Academy
10, Fontanska doroha str.,
Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3134-8574

Ostapchuk Taras Stepanovych

Candidate of Pedagogical Sciences, Colonel,
Head of the Humanitarian and Socio-Economic Department Discipline
Odesa Military Academy
10, Fontanska doroha str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7461-5508

A NEW VECTOR FOR THE DEVELOPMENT OF MILITARY EDUCATION IN UKRAINE (SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ASPECT)

The urgency of the problem. Education is that unique sphere of social life that can help achieve Victory and bring our society closer to well-being and sustainable development. An important achievement today can be considered the approval of the new state Doctrine of Leadership in the Armed Forces of Ukraine, which quite successfully and reasonably defines the current priorities. The practical implementation of this Doctrine will make it possible to raise the level of professional training, develop the moral and psychological qualities of the personnel of the defense forces, reveal and realize the national and spiritual potential of the combat traditions of the Ukrainian army, maintain psychological readiness and effectively perform assigned tasks.

*The purpose of the article is a socio-philosophical analysis of the latest both positive and negative development trends in Military Education in Ukraine. To realize this goal, such **methods** as the method of critical analysis of scientific literature on this issue, as well as dialectical and systemic analysis, were used.*

***Research results.** The use of an interdisciplinary approach in the study of modern changes in Military Education made it possible to compare and compare both positive and negative trends. This provided an opportunity to analyze a number of the most complex and acute problems that stand in the way of the successful implementation of the state Doctrine of Leadership in Military Education. It was found that these problems include the rapid spread of emotional burnout syndrome (EBS) and a critical decrease in the level of adaptability to stress among personnel. The first step to the successful implementation of the Doctrine of Leadership in Military Education should be to increase the motivation and quality of work of the entire teaching staff. Prevention and prevention of the development of emotional burnout and increasing the level of adaptability to stress is something that is simply impossible to do without today. After all, long-term nervous stress can destroy the strongest organism, so it is extremely important for every teacher to be able to notice the influence of*

stressful factors in time and quickly relieve mental tension and negative emotional state. One of the most effective means of preventing the development of emotional burnout syndrome is self-regulation. Prevention of emotional burnout among teachers in Military Education should include a number of important directions. The creation of a positive socio-psychological microclimate in the team should be included among such measures. In this context, the use of the broad possibilities of team building can play a unique positive role, both in the educational process with cadets and in raising the level of professional skill of the entire teaching staff.

Key words: *Education, military education, leader, stress, stress resistance, emotional burnout syndrome, self-regulation, team building.*

УДК 100 +153.35 +158.1

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-8>**Karanfilova Olena Volodymyrivna**

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of philosophy, politology, psychology and law
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture
4, Didrikhsona str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5823-700

DEVELOPMENT OF CREATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF UKRAINE – TRADITIONS AND INNOVATIONS

***The relevance.** Today, it is becoming clear that innovative changes in Ukraine are impossible without preserving the intellectual and creative potential of society, the core of which is the education system. After all, it is the most important factor in social reproduction: the quality of future generations, as well as the viability and efficiency of society's development, depend on it.*

***The purpose** of this study is a socio-philosophical analysis of development of creative technologies in the education system of Ukraine.*

*To realize the set goal, we used such **methods** as observation, analysis of scientific literature, comparative method.*

***Research results.** In the twenty-first century, with all its global social, political, and scientific changes, the search for new, creative technologies that meet the trends of society's development continues. However, modernisation in the educational system faces difficulties and often fails to keep pace with changes in the economy, science, culture, social relations and public consciousness. Social philosophy, as well as the block of problems of the education system included in it, have made the use of educational resources in solving the problem of social deviance a priority object and subject of research.*

The use of strategies and principles of the philosophy of dialogue in solving educational problems is currently the most productive and is confirmed by research by domestic and foreign scholars. In this case, the philosophy of dialogue is the methodological basis for building an optimal model of the educational process.

Within the modern education system, the implementation of creativity as the main system-forming postulate is impossible without taking into account psychological factors. There is a need for a special psychological modelling of the educational environment. The basis of the psychological analysis of the study of a person as an individual is the combination and interrelation of his/her properties as a person and a subject of activity, in the structure of which intentions for the realisation of the individual's creative potential are revealed. Of course, the fundamental trend for this psychological modelling is the expansion of the freedom sector of modern education.

***Key words:** creative technologies, education system, modernization of the education system.*

Relevance. Today, it is becoming apparent that innovative changes in Ukraine are impossible without preserving the intellectual and creative potential of society, the core of which is the education system. After all, it is the most significant factor in social reproduction: the quality of future generations, as well as the viability and efficiency of social development, depend on it. Education shapes a person of a particular society, who is co-responsible to its needs, who is aware of the goals of its development and serves to implement them. By including a person in the space of socially significant values, forming universal models of behaviour and value attitudes, education contributes to the assimilation of significant universal values.

Methods. The study of ways to develop creativity in the context of modern education should be carried out within the framework of educational philosophy, using analysis, synthesis and synergy. This is due to the trends of globalisation and informatisation, when education is becoming massive in nature almost everywhere and is having a decisive impact on the socialisation and development of people in modern society.

However, the lack of development and the related urgency of some educational problems is beyond doubt. Therefore, we will try to explore the ways of forming creativity in education and identify the main strategies for their development.

Research results. In the twenty-first century, with all its global social, political, and scientific changes, the search for new, creative technologies that meet the trends of society continues. However, modernisation in the educational system faces difficulties and often fails to keep pace with changes in the economy, science, culture, social relations and public consciousness. Social philosophy, as well as the block of problems of the education system included in it, have made the use of educational resources in solving the problem of social deviance a priority object and subject of research.

Reflecting on the specifics of education in our time, we can come to the conclusion that education is a process:

- formation of a self-conscious personality in various historical ways of objectifying the spirit (the humanitarian function of education with its emphasis on methods of understanding and hermeneutical interpretation of the goals and values of the culture of education);
- development of a value-free, neutral language of observation, on the basis of which both sciences and education can be unified (the function of logical empiricism);
- achieving linguistic competence and learning the variety of ‘language games’ within the pragmatics of the native, natural language;
- dialogic encounter of ‘I’ and ‘You’, which are mutually intentional and constitute the initial dyad of pedagogical relations – symmetrical teacher-student relations (dialogic philosophy of education);
- a sequence of trials and errors, problem-solving, an open and innovative process that develops critical rational consciousness and self-awareness (the philosophy of education of critical rationalism);
- personality formation, which includes the need for education either as a result of a person's biological insufficiency or socialisation and acculturation; an idea rooted in the new image of Homo educandus, in its historicity, openness, and relationship to the Other.

The crisis of the educational system in our country, caused by the collapse of normative and unitary ideological pedagogy aimed at establishing totalitarian ideals and values, has sharpened the interest of both philosophers and teachers in the philosophical heritage that exists in the European space.

In our works, we have already covered education as a subject of socio-philosophical reflection and touched upon the issue of overcoming the crisis and stagnation effects of Soviet influence [2, 3]. The main conclusions of our research can be summarised as follows:

- Mass social movements for the humanisation of education, alternative schools, and European studies are important impulses for developing the concept of a modern educational system.
- The use of strategies and principles of the philosophy of dialogue in solving educational problems is currently the most productive and is confirmed by research by domestic and European scholars. In this case, the philosophy of dialogue is the methodological basis for building an optimal model of the educational process.

The specificity of the Ukrainian education system has always been the paramount importance of the cult of the teacher and the school. This is evidenced by the large-scale figures of H. Skovoroda, P. Mohyla, and F. Prokopovych. Speaking about the role of the Ukrainian educational system in the European continuum, F. Andrushkevych emphasises: ‘The high humanistic orientation of Ukrainian education, initiated by H. Skovoroda, P. Yurkevych and continued by V. Sukhomlynskyi on the principle of ‘I give my heart to children’, finds its innovative embodiment in modern concepts of educational work and is an important factor in promoting Ukrainian educational ideas in the European space’ [1, p. 196].

The philosophical heritage of H. Skovoroda belongs to the socio-cultural heritage of Ukrainian humanities. It is based on the principles of democracy and humanism, folk traditions in education and upbringing. One of the key ideas of H. Skovoroda, which is extremely relevant and in demand in modern pedagogy, is that it is necessary to form and nurture high moral qualities in people, which later become the basis for any kind of human activity and creativity. It is important that the idea of developing creativity in people through education and avoiding negative manifestations of human

activity through creativity is not only the basis for the development of the humanist ideology of modern priority areas of educational innovation, but also constitutes the historical and theoretical basis for further development, which is recognised today as a necessary element of the educational process.

P. Yurkevych's ideas about the need to take into account individual spiritual and psychological qualities of a person, as well as his or her desire for moral development, in the educational process were a continuation of the line of forming a person as a holistic personality in Ukrainian social philosophy. The scientist warned that without moral values, the humanistic basis of knowledge, it could lead to the dehumanisation of the worldview and significant harm to the individual and society.

Modern science should certainly take into account the traditions of humanism laid down by H. Skovoroda and P. Yurkevych, especially since today the problem of humanising education is relevant and in demand in humanistic and innovative activities.

In the twentieth century, the Ukrainian education system, unfortunately, became part of a huge, monolithic paradigm of Soviet education. In Ukrainian educational institutions, the main emphasis was placed on the ideological education of young people to implement the communist programme in public life. One of the trends of the Ukrainian education system was to involve educational institutions in production, improve their structure, eliminate parallelism in training, and open new educational institutions on the periphery. The dynamics of the current globalisation processes, the formation of elements of the knowledge economy and the European educational space required the modernisation of the education system in Ukraine and a review of the boundaries, forms and methods of state regulation of this strategically important area.

Reflecting on the specifics of the modern educational space, M. I. Romanenko states: 'The most objective process of development of the information society is based on the development of human personal potential. Therefore, the main trend in the development of educational systems in the late twentieth century was the reorientation of the educational process. was the reorientation of the educational process to the formation of a developed personality, the creation of the most favourable conditions for the disclosure of all potential abilities of the individual and the formation of the potential of independent life activity in all social spheres' [4, 183].

A strategically important task of modern Ukrainian society is to create the necessary theoretical basis and conditions for the implementation of innovative projects and principles that, on the one hand, will bring our education system closer to European standards, and, on the other hand, will take into account useful national experience and preserve the specifics inherent in Ukrainian education in various dimensions, from didactics to organisation.

There are three main areas of the current Ukrainian education system:

1) the first area is basic education (from kindergartens to higher education institutions); its results are confirmed by state-issued documents, such as certificates and diplomas;

2) the second area is additional education, which is provided on the basis of children's art schools and creative centres, sports clubs, scientific, technical and artistic clubs, etc;

3) the third area is represented by various institutions that make up the cultural environment, the spiritual habitat of a modern person (Internet, television, libraries, museums, theatres, cinemas, clubs, etc.).

Today, the priority in the education system is clearly given to the first area – basic education. But in the modern world, the development of creative abilities is impossible without the systemic influence of all three of these areas. Today, the process of increasing human knowledge as one of the most dynamic resources that can ensure the formation and functioning of an innovative environment and is a driving force for the development of society is becoming the dominant guideline of Ukrainian education. Researchers N. Taradiuk and O. Blyashevskaya consider intellectual and creative technologies to be one of the main applied didactics of higher education, which ensure the priority of subjective and semantic learning, diagnostics of students' personal development [5, c. 12].

In contemporary science, researchers are increasingly talking about the crisis of our knowledge system, our culture and the crisis of man in general. One of the manifestations of this crisis is that

the knowledge that is proclaimed from the pulpit has nothing to do with the kind of knowledge and forms of knowledge that function in real life. It is as if there are two streams of knowledge that are almost unrelated. The interaction between these streams is minimal. The knowledge that we are trying to introduce to the younger generation not only does not reveal their personal individual experience, but on the contrary, even contributes to its degradation. As a result, intellectual development is not accompanied by the spiritual formation of the individual, which is considered in the logic of the process of human formation and self-determination. This situation is directly related to the Ukrainian education system. Therefore, the contradictions of the current stage of the educational system in Ukraine are based on the difficulties and diversification of society's needs for intellectuals. In recent years, modern science has been turning to the idea of 'harmonious physical and spiritual formation of a person, realising all his or her abilities and capabilities' to overcome the crisis described above. Of course, all this is connected with the introduction of creativity mechanisms into the creative process. The modern education system is developing a whole complex, the so-called creativity training, designed to improve the productivity of the creative process, its uniqueness and originality.

Of course, creativity is an intermediate step, a mechanism for synthesising the educational process as such and the principles of implementing creativity. However, in order for the educational process to be a well-defined, methodologically and methodically thought-out system, we still need to create and focus on a particular educational project. In our opinion, the model proposed by T. V. Tkach is the most optimal in this sense. Tkach. The researcher identifies the following hierarchical levels of the education system:

- 'the choice of philosophical, social, political, managerial and other positions on the basis of which the strategy, model and tactics of education design are determined;
- building methodological, psychological, physiological, didactic and methodological foundations of modern education;
- development of educational concepts of different levels (general concept of school, concepts of structure, content, technologies, control of education, concept of educational branches and subjects, training of personnel, etc.);
- development of educational programmes of all levels, textbooks, teaching and control tools, methodological guides and recommendations' [6, p. 220].

Thus, this model is the basis for the educational process as such. It is common and universal for all participants of the multi-level and hierarchically complex educational process, without exception. This is its scheme, its foundation.

It should be noted that the implementation of the principles of creative realisation and self-realisation, creativity in the broadest sense of the word also involves some individual components that take into account the personal psychospheric organisation of each individual participant in the educational process. In the concept of T.V. Tkach's concept, individual and personal components are also taken into account. They are:

- 'student-centred component in education' – taking into account individual characteristics, personal goals and level of development of a student during his/her education, as well as planning and adjusting learning;
- individual educational trajectory of students, which is determined on the basis of their personal and socially determined factors of the surrounding world, taking into account educational norms;
- Productive educational activity of the student, which allows to record, understand and evaluate his/her personal educational achievements' [6, p. 220].

It is on the basis of these models, both general and individual, that a modern philosophy of education can be formed.

Within the modern education system, the implementation of creativity as the main system-forming postulate is impossible without taking into account psychological factors. There is a need for a special psychological modelling of the educational environment. The basis of the psychological analysis of the study of a person as an individual is the combination and interrelation of his/her properties as a person and a subject of activity, in the structure of which intentions for the realisation of the

individual's creative potential are revealed. Of course, the fundamental trend for this psychological modelling is the expansion of the sector of freedom in modern education. Thus, only under such conditions is it possible to fully implement the principle of creativity in the modern education system. It is on this basis that it is possible to build a democratic society in which other factors contribute to the disclosure of the creative potential of the individual.

BIBLIOGRAPHY

1. Андрушкевич Ф. Глобалізаційна концепція сучасних освітніх інновацій (філософсько-порівняльний аналіз процесів модернізації в освітніх системах України та Польщі). К.: НПУ імені Драгоманова, 2011. 343 с.
2. Каранфілова О.В. Сучасна інновація та інформація суспільного розвитку: освітньо-правовий аспект «Основи формування креативності в соціальній практиці освіти». Катовіцька технологічна школа. Монографія 24, 2019.
3. Олена Каранфілова, Вікторія Криворучко Роль науки та освіти для сталого розвитку: Монографія/ За ред. Магдалени Вержбик-Стронської та Ірини Остопольєць. Катовіце: Технологічний університет будівництва та прикладного мистецтва, 2021. 980 с.
4. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід. К. : Промінь, 2001. 160 с.
5. Тарадюк Н. Інтелектуальні технології: рефлексивно-креативний аспект. Луцьк : Твердиня, 2009. 168 с.
6. Ткач Т.В. Освітній простір особистості. К.: Інститут психології імені Костюка, 2008. 272 с.

REFERENCES

1. Andrushkevych F. (2011). Globalizaciina koncepcia suchasnuh osvithnih innovacii (filosofsko-porivnalnyi analiz procesiv modernizacii v osvithnih procesah Ukrainu i Polshi). [Globalisation concept of modern educational innovations (philosophical and comparative analysis of modernisation processes in the educational systems of Ukraine and Poland)]. Kyiv: Drahomanov National Pedagogical University. 343 p. [In Ukrainian].
2. Karanfilova O.V. (2019). Suchasna innovacia ta informacia osvitnogo rozvutku: jsvitno-pravovui aspect. [Contemporary innoation and information of social development: education and legal aspect]. Katowice School of Technology. Monograph 24. [In Ukrainian].
3. Olena Karanfilova, Viktoriia Kryvoruchko. (2021). Rol nauki ta osviti dla stalogo rozvutku. [Role of science and education for sustainable development]: Monograph/ Edited by Magdalena Wierzbik-Strońska and Iryna Ostopolets. Katowice: Civil Engineering and Applied Arts University of Technology. 980 p. [In Ukrainian].
4. Romanenko M.I. (2001). Gumanizacia osvitu: conceptualni problem ta practuchnui dosvid. [Humanisation of education: conceptual problems and practical experience]. K. : Promin. 160 p. [In Ukrainian].
5. Taradiuk N. (2009). Intellectualni tehnologii: reflectuvno-tvorchii aspect. [Intellectual technologies: reflective and creative aspect]. Lutsk: Tverdynia. 168 p. [In Ukrainian].
6. Tkach T.V. (2008). Vuhovnii prostir osobustosti. [Educational space of personality]. K.: Kostiuk Institute of Psychology. 272 p. [In Ukrainian].

Каранфілова Олена Володимирівна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, політології психології та права
Одеської державної академії будівництва та архітектури
вул. Дідріхсона, 4, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-5823-7006

РОЗВИТОК КРЕАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ – ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Актуальність. Сьогодні стає зрозумілим, що інноваційні зміни в Україні неможливі без збереження інтелектуального та творчого потенціалу суспільства, ядром якого є система освіти. Адже це найважливіший фактор суспільного відтворення: від нього залежить якість майбутніх поколінь, а також життєздатність і ефективність розвитку суспільства.

Метою даного дослідження є соціально-філософський аналіз розвитку креативних технологій в системі освіти України.

Для реалізації поставленої мети ми використовували такі **методи**, як спостереження, аналіз наукової літератури, порівняльний метод.

Результати досліджень. У двадцять першому столітті, з усіма його глобальними соціальними, політичними та науковими змінами, триває пошук нових, креативних технологій, що відповідають тенденціям розвитку суспільства. Проте модернізація системи освіти стикається з труднощами і часто не встигає за змінами в економіці, науці, культурі, соціальних відносинах і суспільній свідомості. Соціальна філософія, а також блок проблем системи освіти, що входить до неї, зробили пріоритетним об'єктом і предметом дослідження використання освітніх ресурсів у вирішенні проблеми соціальної девіації.

Використання стратегій і принципів філософії діалогу у вирішенні освітніх проблем на сьогодні є найбільш продуктивним і підтверджується дослідженнями вітчизняних та зарубіжних вчених. У цьому випадку філософія діалогу є методологічною основою побудови оптимальної моделі навчального процесу.

У межах сучасної системи освіти реалізація креативності як осн. системоутворюючого постулату неможлива без урахування психологічних факторів. Виникає потреба в спеціальному психологічному моделюванні освітнього середовища. Основою психологічного аналізу вивчення людини як особистості є сукупність і взаємозв'язок її властивостей як особистості та суб'єкта діяльності, у структурі яких виявляються наміри щодо реалізації творчого потенціалу особистості. Звичайно, фундаментальною тенденцією цього психологічного моделювання є розширення сектору свободи сучасної освіти.

Ключові слова: креативні технології, система освіти, модернізація системи освіти.

УДК 316.7

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2024-2-9>

Поплавська Тетяна Миколаївна

кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-2492-8068

ФЕНОМЕН ВОЛОНТЕРСТВА В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Мета статті – визначення ключових принципів волонтерської діяльності як основи побудови та розвитку громадянського суспільства, а також привернення уваги до проблеми відродження фундаментальних цінностей, таких як милосердя, гуманність, чуйність, справедливість та інші у свідомості сучасної молоді за допомогою розвитку та поширення волонтерського руху.

Методи дослідження – дослідження проводилося із залученням загальнонаукових і спеціальних підходів і методів. Серед них слід відзначити аналіз, синтез та описовий метод, який використовувався в процесі всього дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у ракурсі розглянутої проблеми, який полягав у синтезованому підході до дослідження феномену волонтерства як соціально-культурного явища.

Висновки. Волонтерський рух – це процес добровільного об'єднання людей з метою надання допомоги іншим людям у вирішенні соціальних, матеріальних та психологічних потреб. Однією з цілей даної публікації було визначення основних принципів волонтерства як соціально-культурного феномену. Як показало дослідження, такими принципами виступають: добровільність, законність, гуманність, рівність, безоплатність та неприбутковість. Дослідивши принципи волонтерського руху як соціального інституту, можемо стверджувати, що на сьогоднішній день волонтерський рух набуває вагомості значущості у розвитку громадянського суспільства, оскільки розвиток волонтерського руху сприяє становленню демократичної держави та вирішенню проблем сьогодення.

Другою ціллю було дослідження впливу волонтерства на відродження фундаментальних цінностей, таких як милосердя, гуманність, чуйність, справедливість та інші у свідомості сучасної молоді. Численні дослідники волонтерського руху як у нас в країні, так і за кордоном, одноголосно стверджують благотворний, позитивний вплив добровольчої діяльності на моральну та психічну свідомість сучасних підлітків та молоді, що обумовлено самим характером діяльності, спрямованої на безкорисливу допомогу тим, хто її гостро потребує.

Так, допомога людям похилого віку, інвалідам, дітям-сиротам, незаможним, мігрантам, біженцям, бездомним та іншим людям, які потребують матеріальної та моральної підтримки, розвиває почуття гуманності, милосердя та співчуття, а допомога правоохоронним органам, лікарям, рятувальникам, охорона природи та збереження чистоти середовища, благоустрій вулиць, будинків, зелених ділянок сприяють розвитку почуття відповідальності, справедливості, відчуття власної корисності та важливості виконуваної роботи; допомога в організації благодійних концертів та різних фестивалів, розробка сценаріїв та реалізація різноманітних творчих проєктів, участь у журналістській та рекламній діяльності, розробка дизайн-проєктів сприяє розвитку творчих здібностей, естетичній свідомості та набуттю нових та корисних соціальних та професійних навичок, які сприятимуть особистим досягненням.

Численні дослідження показують, що благодійна, добровольча діяльність істотно підвищує самооцінку та почуття особистого добробуту, а також допомагає боротися з депресією, тривогою, стресом та гнівом.

Отже, волонтерська, тобто добровільна діяльність розглядається як діяльність, що спрямована на позитивні громадські зміни шляхом організації благодійної, правозахисної, миротворчої та гуманітарної підтримки нуждених членів суспільства, і яка, у свою чергу, благотворно впливає і на самих добровольців. Феномен волонтерства, безсумнівно, зберігає і

зміцнює людські цінності, популяризуючи їх конкретними справами, які схвалюються і заохочуються громадою.

Ключові слова: волонтерство, соціально-культурний феномен, цінності, громадянське суспільство, добровольчість.

Постановка проблеми. Однією з важливих рис військового часу є розвиток волонтерського руху, який приваблює широкі кола українських громадян до участі у справі наближення нашої перемоги над дуже сильним та підступним ворогом. Проте всім нам слід думати і про повоєнний час, коли настане не лише період творення економіки та екосфери нашої країни, а й продовжиться трансформація громадянського суспільства у напрямку євроінтеграції.

Особливо корисною та актуальною дана трансформація може виявитися для наших дітей та молоді, для нашого спільного майбутнього. Як відомо, в Європі волонтерська та благодійна діяльність регулюється законом, більш того, для європейської молоді волонтерство – чудова перспектива на майбутнє. Багато студентів в Європі хочуть поїхати в інші країни для набуття досвіду, знайомств та підвищення рівня володіння мовами.

Увага до феномену волонтерства і зростання його соціальної та педагогічної ролі відзначено і у Верховній Раді, де 6 червня 2024 року було розглянуто законопроект № 11159, покликаний сприяти розвитку волонтерства серед дітей та молоді. Ініціатором законопроекту виступила група народних депутатів на чолі зі «службою народу» Романом Грищуком, а головним комітетом ВРУ з цього питання став комітет із питань освіти, науки та інновацій під керівництвом Сергія Бабака.

Відповідно зростає актуальність наукового осмислення феномену волонтерства та його можливостей у соціально-культурному житті нашого суспільства.

Метою цієї статті є визначення ключових принципів волонтерської діяльності як основи побудови та розвитку громадянського суспільства, а також привернення уваги до проблеми відродження фундаментальних цінностей, таких як милосердя, гуманність, чуйність, справедливість та інші у свідомості сучасної молоді за допомогою розвитку та поширення волонтерського руху.

Зміст. Волонтерство як соціально-культурний феномен сучасного суспільства та його різні аспекти стали предметом дослідження низки вчених. Зокрема, тенденції та перспективи розвитку волонтерської діяльності у Європі розглядали Дж. Девіс Сміт, М. Харріс та інші; проблеми менеджменту волонтерських програм та управління діяльністю волонтерів вивчали Л. Ремрайк, Л. Графф, С. Маккарлі, Р. Лінч; сектор роботи з волонтерами досліджували С. Він'ард, С. Елліс, К. Кемпбел, К. Вейсман ті інші європейські дослідники. Безліч досліджень присвячено крос-культурним відмінностям, мотивам волонтерської діяльності. Активно досліджується вплив волонтерства на особистісні характеристики самих волонтерів, їх самосприйняття та багато іншого. Наприклад, Вільсон і М'юсік [2] у своїй роботі досліджували вплив волонтерства на фізичне, психологічне здоров'я; професійні досягнення волонтерів; на їх участь у політичному житті, у формуванні громадянського суспільства, на практики антисоціальної поведінки і т.д

В наш час проблематика добровільної волонтерської діяльності досліджується у рамках трьох основних напрямів: соціетального (Р. Корнюел, Ф. Хайек), економічного (Л. Саламон) та трудового (К. Бідерман, Л. Кудрінська). Крім того, існують підходи, які розглядають волонтерство в категоріях «серйозного дозвілля» (Р. Стеббінс), благодійності (Е. Браун, Д. Сміт), теорії постколоніалізму, теорії культури споживання, теорії походження громадянського суспільства та багато інших.

В Україні теж є ціла низка дослідників феномену волонтерства та його ролі у побудові правової держави, серед яких слід зазначити дослідниць історії українського волонтерського руху О.В. Васильєву (1994), О.Пославську (2016) та Н. Позняк-Хоменко (2020).

Аналіз адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні здійснила дослідниця В. С. Сірко (2018). Роль громадських організацій під час радянського періоду

в історії України досліджували А. Фурман і М. Підгурська (2014). Дослідники громадянського суспільства в Україні Т. Лях (2004) та В. Голуб (2016) зазначали виникнення та розвиток волонтерського руху на початку 90-х років ХХ ст., до якого на той час залучалися переважно молоді люди – школярі або студентська молодь.

Волонтерська діяльність у сучасній Україні втілює у собі найблагородніші прагнення нашого народу – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх громадян суспільства і в цьому ми не самотні. Світова спільнота давно визнає волонтерський рух способом збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей, реалізації прав та обов'язків громадян, особистісного зростання шляхом усвідомлення людського потенціалу. Так, у Загальній Декларації добровільності наголошується, що волонтерська діяльність складає фундамент громадянського суспільства, привносячи в життя людей потребу у мирі, свободі, безпеці та справедливості [7]. Вагомість волонтерської діяльності у світовому вимірі підтверджується її визнанням Організацією Об'єднаних Націй як суспільно-корисної діяльності на добровільній основі, яка має бути важливою складовою стратегії кожної держави, націленої на вирішення проблем, особливо в таких сферах, як боротьба з бідністю, сталий розвиток, охорона здоров'я, попередження лих та своєчасне реагування, соціальна інтеграція, подолання соціальної нерівності та дискримінації тощо. Відповідні положення Резолюції ООН та рекомендація щодо підтримки волонтерського руху пропонують урядам всіх держав включити волонтерство до національних планів розвитку як компоненту для досягнення цілей сталого розвитку [5, с. 37].

Слово «волонтер» походить від французького *volontaire*, англійського *volunteer*, які є похідними від латинського *voluntarius*, що в дослівному перекладі означає «добровілець», «бажаючий» [1, с. 119]. Волонтер – це особа, яка на добровільних засадах реалізує соціально спрямовану діяльність, яка не приносить фінансових результатів для неї, шляхом надання волонтерської допомоги. Основними принципами, на яких ґрунтується волонтерська діяльність, є: законність, гуманність, рівність, добровільність, безоплатність та неприбутковість. Часто в науковій літературі описують альтруїстичне бажання допомогти іншим, але водночас є потреба у спілкуванні, саморозвитку, придбанні професійних знань та навичок. Допомагаючи іншим, волонтери стають впевненими у своїх силах, здібностях, освоюють нові навички та встановлюють нові соціальні зв'язки.

Вивчення в історичному аспекті становлення волонтерського руху тісно пов'язане з розвитком громадської роботи, яку можна розглядати з двох позицій: праця як важкий обов'язок людини і праця як вільне творче розкриття та актуалізація особи. Свобода є ключовим моментом для розуміння сутності праці загалом, у тому числі й волонтерської. Головним каталізатором, чинником трансформації системи відносин «суспільство-держава» виступають громадські організації, рухи, зокрема і волонтерський рух [3].

Як показує багаторічний досвід використання праці волонтерів, вона є ефективним способом вирішувати складні проблеми окремої людини, суспільства та навколишнього середовища, які часто виникають на ґрунті недостатньої турботи про суспільне благо. Крім того, волонтерство приносить у соціальну сферу нові, як правило, творчі та сміливі ідеї щодо вирішення гострих та складних проблем. Тому саме завдяки йому безвихідні здавалося б ситуації знаходять своє рішення.

Волонтерство також є способом, за допомогою якого кожен представник суспільства може брати участь у покращенні якості життя, а також механізмом, за допомогою якого люди можуть прямо адресувати свої проблеми тим, хто здатний їх вирішити. На мою думку, волонтерський рух – це процес добровільного об'єднання людей з метою надання допомоги іншим людям у вирішенні соціальних, матеріальних та психологічних потреб.

Одним з основних, можна навіть сказати, головним принципом волонтерства є добровільність, яка має важливе значення з цілого ряду причин. По-перше, волонтерство – це допомога іншим людям. Ми всі робимо свій внесок у перемогу і будівництво миру, в якому живемо. По-друге, окрім добрих справ, які можуть бути зроблені за допомогою волонтерства, становлення добровольцем може бути дуже важливим для особистого зростання та благополуччя.

Чим більше можливостей використовується для набуття нових навичок і знань, тим повніше розвиватиметеся як особистість.

Добровольча діяльність містить у собі актуалізовані ознаки спільної діяльності: волонтери взаємодіють один з одним у процесі діяльності; у них є спільна мета – показати результат своєї праці; вони мають свого керівника та організацію; обов'язки розподіляються серед добровольців. Відповідно, волонтерство має масовий характер, поєднуючи у своїх лавах велику кількість добровільних активістів, і виступає як масовий громадський рух.

Розглядаючи масові громадські рухи, можна визначити, що вони характеризуються трьома основними елементами: наявністю соціальної бази, ступенем організованості; спрямованістю ідеології, тобто цілями руху та основною сферою його діяльності.

Соціальною базою зазвичай є група людей різних соціальних верств і віку, що готова внести свою посильну працю і час і на яку спирається цей рух. Ряди добровольців поповнюють підлітки, молоді та зрілі люди, зацікавлені волонтерською детальністю. Про організацію можна дізнатися із засобів масової інформації та інших джерел. Люди, які бажають допомогти, можуть залучатися до волонтерської діяльності стихійно чи цілеспрямовано. Ця діяльність здійснюється на некомерційній основі як державою, так і громадськими організаціями, а також приватними особами та може бути як систематичною, так і періодичною, у міру надходження чи виникнення тієї чи іншої проблеми, як, наприклад, на даний воєнний час.

Щодо спрямованості ідеології, то вона має на увазі уявлення людей про мету діяльності, емоційну захопленість рухом, про цінності та зразки поведінки. Цінностями у цій діяльності виступають духовна свобода і гармонія, внутрішнє самовдосконалення та розвиток.

Становлення громадянського суспільства в Україні фактично є ідеалом розвитку демократичної правової держави. Побудова громадянського суспільства вимагає від держави не тільки достатніх зусиль у вдосконаленні системи управління, а й широкої всебічної участі громадян у якісному перетворенні політичної та інших систем відносин. Саме за таких умов особистість, суспільство спрямують свою діяльність на засвоєння цінностей вищого ладу.

В Європі та Америці волонтерство сприймається як чудовий спосіб отримати особистий та професійний досвід, який може привести позитивні зміни до своєї спільноти. Безліч варіантів роботи для волонтерів надає людям будь-якого віку можливість взяти участь та розвинути технічні навички та освітні знання, які не викладаються у школах та університетах.

В цих регіонах давно було визначено довгостроковий вплив волонтерства на суспільство, на його здоров'я та благополуччя, на збереження та зміцнювання людських цінностей, на покращення життя всіх учасників, включаючи самого волонтера – позитивний вплив на його світогляд, реалізацію потреби у спілкуванні, у почутті своєї значущості, потреби у подяки за зроблену працю, що взагалі розвиває будь яку особистість та її моральні якості.

У сучасному світі існує безліч проблем, які неможливо вирішити без допомоги волонтерів, які здійснюють свою діяльність у цілій низці напрямків, таких як пропаганда здорового способу життя; охорона природи та збереження чистоти навколишнього середовища; благоустрій вулиць, будинків, зелених ділянок; допомога людям похилого віку, інвалідам, дітям-сиротам, незаможним, мігрантам, біженцям, бездомним та іншим людям, які потребують матеріальної та моральної підтримки; допомога тваринам, підтримка заповідників та зоопарків; допомогу правоохоронним органам, лікарям, рятувальникам; допомога в організації благодійних концертів та різних фестивалів; інтернет-добровольство, прикладом якого є Вікіпедія; технічна підтримка та багато інших, спрямованих на покращення якості життя людей, а також на реалізацію соціально значущих програм.

Щодо України, тут можна стверджувати, що наше громадянське суспільство здебільшого з'явилося завдяки волонтерам. Законодавчу базу волонтерської діяльності в нашій державі становлять: Конституція України, закони, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші нормативно-правові акти. Але слід зазначити, що розвиток громадянського суспільства в Україні, зокрема волонтерського руху як його складової, випереджає формування нормативно-правової бази в цій галузі

З приходом війни на нашу землю для української громади дуже змінилося саме ставлення до волонтерства як соціального явища. І під час першої, і під час другої мобілізації підтримка нашої армії багато в чому залежала від допомоги громадських активістів. Волонтери поступово розробили алгоритм, яким почали допомагати українським військам, а першочерговою метою їх діяльності стало забезпечення військових підрозділів тим, що дозволить зберегти життя та здоров'я: укомплектовані аптечки, машини швидкої допомоги для евакуації поранених, оптика для блокпостів, тепловізори, прилади технічної розвідки, ремонт машин, що прибули із зони бойових дій тощо.

Згідно з опитуванням, яке проводилося Українським центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова у січні 2024 р., серед державних та суспільних інститутів громадян України більше всього довіряють Збройним Силам України (95%), добровольчим загонам (85%), Державній службі з надзвичайних ситуацій (82%), Національній гвардії України (81%), волонтерським організаціям (78%) [6]. Слід зауважити, що це достатньо високий показник рівня довіри громадян України до інституту волонтерства.

Про волонтерський рух в Україні сьогодні із захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним. Розквіт волонтерської діяльності в Україні настав під час Революції Гідності та під час війни на Донбасі, а на тлі повномасштабного вторгнення РФ воно суттєво зросло, прийнявши загальнонародні масштаби, про що свідчить звіт британської благодійної організації World Giving Index від CAF, згідно з якою українці посіли 10 місце у списку зі 119 країн за показниками благодійної діяльності та залучення до волонтерського руху [6].

Як бачимо, у надзвичайно складний період саме цей рух об'єднав суспільство, створив дієву структуру громадських організацій, групи людей, які готові взяти на себе вирішення найнагальніших і найболючіших проблем держави.

Висновки. Волонтерський рух – це процес добровільного об'єднання людей з метою надання допомоги іншим людям у вирішенні соціальних, матеріальних та психологічних потреб. Однією з цілей даної публікації було визначення основних принципів волонтерства як соціально-культурного феномену. Як показало дослідження, такими принципами виступають: добровільність, законність, гуманність, рівність, безоплатність та неприбутковість. Дослідивши принципи волонтерського руху як соціального інституту, можемо стверджувати, що на сьогоднішній день волонтерський рух набуває вагомості значущості у розвитку громадянського суспільства, оскільки розвиток волонтерського руху сприяє становленню демократичної держави та вирішенню проблем сьогодення.

Другою ціллю було дослідження впливу волонтерства на відродження фундаментальних цінностей, таких як милосердя, гуманність, чуйність, справедливість та інші у свідомості сучасної молоді. Численні дослідники волонтерського руху як у нас в країні, так і за кордоном, одноголосно стверджують благодійний, позитивний вплив добровольчої діяльності на моральну та психічну свідомість сучасних підлітків та молоді, що обумовлено самим характером діяльності, спрямованої на безкорисливу допомогу тим, хто її гостро потребує.

Так, допомога людям похилого віку, інвалідам, дітям-сиротам, незаможним, мігрантам, біженцям, бездомним та іншим людям, які потребують матеріальної та моральної підтримки, розвиває почуття гуманності, милосердя та співчуття, а допомога правоохоронним органам, лікарям, рятувальникам, охорона природи та збереження чистоти. середовища, благоустрій вулиць, будинків, зелених ділянок сприяють розвитку почуття відповідальності, справедливості, відчуття власної корисності та важливості виконуваної роботи; допомога в організації благодійних концертів та різних фестивалів, розробка сценаріїв та реалізація різноманітних творчих проєктів, участь у журналістській та рекламній діяльності, розробка дизайн-проєктів сприяє розвитку творчих здібностей, естетичній свідомості та набуттю нових та корисних соціальних та професійних навичок, які сприятимуть особистим досягненням.

Численні дослідження показують, що благодійна, добровольча діяльність істотно підвищує самооцінку та почуття особистого добробуту, а також допомагає боротися з депресією, тривогою, стресом та гнівом.

Отже, волонтерська, тобто добровільна діяльність розглядається як діяльність, що спрямована на позитивні громадські зміни шляхом організації благодійної, правозахисної, миротворчої та гуманітарної підтримки нуждених членів суспільства, і яка, у свою чергу, благотворно впливає і на самих добровольців. Феномен волонтерства, безсумнівно, зберігає і зміцнює людські цінності, популяризуючи їх конкретними справами, які схвалюються і заохочуються громадою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бардін О. Волонтери. Політична енциклопедія. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
2. Wilson J., M. Musick. The Effects of Volunteering on the Volunteer. *Law and Contemporary Problems* . Vol. 62, № 4, 1999. P. 141–168. URL: <http://scholarship.law.duke.edu/lcp/> (дата звернення 29.09.2024).
3. Calvin Holbrook. Why is volunteering important? Here are 7 benefits it offers. URL: <https://www.happiness.com/en/magazine/personal-growth/why-volunteering-is-important-benefits/> (дата звернення 28.09.2024)
4. Маджумдар О. Волонтерство и пожертвования. Украина вошла в десятку самых щедрых стран мира. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel>
5. Recommendations on support for volunteering. General Assembly. Fifty sixth session, 76th plenary meeting, 5 December 2001. Agenda item 108. URL: <http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>
6. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (січень 2024 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> (дата звернення 20.09.2024).
7. Snyder M., E. G. Clary, A. A. Stukas. Volunteers' motivations: Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. № 25, 1996. P. 485–505. URL: <https://www.researchgate.net/publication/> (дата звернення 20.09.2024).

REFERENCES

1. Bardin O. (2011) Volonteri [Volunteers] Politichna entsiklopediya. K.: Parlaments'ke vidavnitstvo, 808 s.[in Ukrainian].
2. Wilson J., M. Musick. The Effects of Volunteering on the Volunteer. *Law and Contemporary Problems* . Vol. 62, № 4, 1999. P. 141–168. URL: <http://scholarship.law.duke.edu/lcp/> (data zvernennya 29.09.2024).
3. Calvin Holbrook. Why is volunteering important? Here are 7 benefits it offers. URL: <https://www.happiness.com/en/magazine/personal-growth/why-volunteering-is-important-benefits/> (data zvernennya 28.09.2024)
4. Madzhumdar O.(2022) Volonterstvo i pozhertvovaniya. Ukraina voshla v desyatku samykh shhedrykh stran mira.[Volunteering and donations. Ukraine is among the top ten most generous countries in the world]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel> .[in Ukrainian].
5. Recommendations on support for volunteering. General Assembly. Fifty sixth session, 76th plenary meeting, 5 December 2001. Agenda item 108. URL: <http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>
6. Otsinka hromadyanamy sytuatsiyi v krayini ta diy vlady, dovira do sotsial'nykh instytutiv (sichen' 2024r.).[Citizens' assessment of the situation in the country and the actions of the authorities, trust in social institutions (January-2024)] URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> .[in Ukrainian].
7. Snyder M., E. G. Clary, A. A. Stukas. Volunteers' motivations: Findings from a national survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. № 25,1996. P. 485–505. URL: <https://www.researchgate.net/publication/> (data zvernennya 20.09.2024).

Poplavska Tatyana Mykolaivna

Department of Philosophy, Sociology and Management of Socio-Cultural Activity,
State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2492-8068

THE PHENOMENON OF VOLUNTEERING IN THE SOCIO-CULTURAL SPHERE OF MODERN UKRAINE

The purpose of the article is to define the key principles of volunteer activity as the basis for the construction and development of civil society, as well as drawing attention to the problem of reviving fundamental values such as mercy, humanity, sensitivity, justice and others in the minds of modern youth through the development and spread of the volunteer movement.

Research methods – the research was conducted with the involvement of general scientific and special approaches and methods. Among them, it should be noted the analysis, synthesis and descriptive method that was used throughout the research. The scientific novelty of the study lies in the perspective of the considered problem, which consisted in a synthesized approach to the study of the phenomenon of volunteering as a socio-cultural phenomenon.

Conclusions. The volunteer movement is a process of voluntary association of people with the aim of providing assistance to other people in solving social, material and psychological needs. One of the goals of this publication was to define the main principles of volunteering as a socio-cultural phenomenon. As the research showed, the following principles are: voluntariness, legality, humanity, equality, non-payment and non-profit. Having studied the principles of the volunteer movement as a social institution, we can say that today the volunteer movement is gaining significant importance in the development of civil society, since the development of the volunteer movement contributes to the establishment of a democratic state and the solution of today's problems. The second goal was to study the impact of volunteering on the revival of fundamental values such as mercy, humanity, sensitivity, justice and others in the minds of today's youth. Numerous researchers of the volunteer movement, both in our country and abroad, unanimously affirm the beneficial, positive impact of volunteering on the moral and mental consciousness of modern teenagers and young people, which is due to the very nature of the activity, aimed at selfless help to those who urgently need it. Thus, helping the elderly, the disabled, orphans, the poor, migrants, refugees, the homeless and other people who need material and moral support develops a sense of humanity, mercy and compassion, and helping law enforcement agencies, doctors, rescuers, nature conservation and maintaining cleanliness. environment, beautification of streets, houses, and green areas contribute to the development of a sense of responsibility, justice, a sense of one's own usefulness and the importance of the work performed; assistance in the organization of charity concerts and various festivals, development of scenarios and implementation of various creative projects, participation in journalistic and advertising activities, development of design projects contributes to the development of creative abilities, aesthetic awareness and the acquisition of new and useful social and professional skills that will contribute to personal achievements. Numerous studies show that charitable, voluntary activities significantly increase self-esteem and feelings of personal well-being, as well as help fight depression, anxiety, stress and anger. Therefore, volunteering, i.e. voluntary activity, is considered as an activity aimed at positive social changes through the organization of charitable, human rights, peacekeeping and humanitarian support for needy members of society, and which, in turn, has a beneficial effect on the volunteers themselves. The phenomenon of volunteerism undoubtedly preserves and strengthens human values, popularizing them through concrete actions that are approved and encouraged by the community.

Key words: volunteering, socio-cultural phenomenon, values, civil society, volunteerism.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ПРИРОДИ, СВІТУ І КОСМОСУ

Ковальчук С. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ
ФІЛОСОФІЇ СПОЖИВАННЯ.....4

ФІЛОСОФІЯ СУСПІЛЬСТВА ТА СУСПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Козленко П. Ю.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ НАРАТИВІВ ГЕНОЦИДУ.....10

Собчук Р. О.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ АКСІОЛОГІЇ
ТА ПОВЕРНЕННЯ ЇЇ В УКРАЇНСЬКУ ОСВІТНЮ ПРАКТИКУ.....18

ФІЛОСОФІЯ ДУХОВНОЇ СФЕРИ АБО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Козаченко Н. П.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК БАЗИСНИЙ ЗАГАЛЬНОНАУКОВИЙ
МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ.....24

Плішко Т. О.

ФІЛОСОФІЯ ЄВРОПЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ
В АКСІОПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....31

ФІЛОСОФІЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Атаманюк З. М., Музиченко Г. В.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЯМИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....37

Кадієвська І. А., Остапчук Т. С.

НОВИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ).....46

Karanfilova O. V.

DEVELOPMENT OF CREATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM
OF UKRAINE – TRADITIONS AND INNOVATIONS.....53

Поплавська Т. М.

ФЕНОМЕН ВОЛОНТЕРСТВА В СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....59

CONTENTS

PHILOSOPHY OF NATURE, WORLD, AND COSMOLOGY

Kovalchuk S. S.

THEORETICAL FEATURES OF THE ECOLOGICAL ASPECT
OF THE PHILOSOPHY OF CONSUMPTION..... 4

PHILOSOPHY OF SOCIETY AND SOCIAL HISTORY

Kozlenko P. Y.

SOCIO-PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF GENOCIDE NARRATIVES..... 10

Sobchuk R. O.

TRANSFORMATION OF EUROPEAN EDUCATIONAL AXIOLOGY
AND ITS RETURN TO UKRAINIAN EDUCATIONAL PRACTICE..... 18

PHILOSOPHY OF THE SPIRITUAL SPHERE OR INTELLECTUAL PROCESSES

Kozachenko N. P.

CONCEPTUAL ANALYSIS AS A FUNDAMENTAL GENERAL SCIENTIFIC
RESEARCH METHOD..... 24

Plishko T. O.

PHILOSOPHY OF EUROPEAN-UKRAINIAN VALUES
IN THE AXIOSPACE OF MODERN YOUTH..... 31

PHILOSOPHY AND MANAGEMENT OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

Atamaniuk Z. M., Muzychenko G. V.

INNOVATION POTENTIAL OF MODERN EDUCATIONAL MANAGEMENT
AND MANAGEMENT OF INNOVATIONS
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE..... 37

Kadievskaya I. A., Ostapchuk T. S.

A NEW VECTOR FOR THE DEVELOPMENT OF MILITARY EDUCATION IN UKRAINE
(SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ASPECT)..... 46

Karanfilova O. V.

DEVELOPMENT OF CREATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM
OF UKRAINE – TRADITIONS AND INNOVATIONS..... 53

Poplavskaya T. M.

THE PHENOMENON OF VOLUNTEERING IN THE SOCIO-CULTURAL SPHERE
OF MODERN UKRAINE..... 59

Наукове видання

НАУКОВЕ ПІЗНАННЯ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ

ВИПУСК 2(54) 2024

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Цифровий друк.
Обл.-вид. арк. 5,47. Ум. друк. арк. 7,91. Зам. № 1124/800
Підписано до друку 29.11.2024. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.